

Færre og større
melkebruk — hva
skjer med seterdrifta?

Anne Austrem Bungler
Vilde Haarsaker

Rapport 3–2020

Forfatter	Anne Bunger og Vilde Haarsaker
Tittel	Færre og større melkebruk – hva skjer med seterdrifta?
Prosjekt	Spørreundersøkelse til landets seterbrukere
Utgiver	AgriAnalyse
Finansiering	Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2020
Antall sider	82
ISSN	1894-1192, Internett: ISSN 1894-1899
Emneord	Seter, seterdrift, støl, stølsdrift, seterkultur, melk, melkeproduksjon, melkeforedling
Bilder	Vilde Haarsaker

Litt om AgriAnalyse

AgriAnalyse er en faglig premissleverandør og et kompetent utredningsmiljø i spørsmål knyttet til landbruk og politikk. AgriAnalyse arbeider med nasjonale, internasjonale og organisasjonsinterne problemstillinger innenfor våre prioriterte satsingsområder. Ansatte i AgriAnalyse har tverrfaglig bakgrunn med kompetanse fra flere ulike samfunnsvitenskapelige og landbruksfaglige tradisjoner. Se www.agrianalyse.no for mer informasjon.

Forord

Seterdrifta er en særskilt verdsett del av norsk jordbruk, men antall aktive setre med melkeproduksjon har gått nedover i takt med at melkebrukene har blitt færre og større.

På bakgrunn av dette har AgriAnalyse gjennomført en spørreundersøkelse blant alle landets seterbrukere.

Hensikten har vært å kartlegge hvilke utfordringer de gjenværende seterbrukerne opplever, gi en analyse av utviklingen og diskutere hva som skal til for å sikre aktivt seterbruk også i framtida. Det ble også gjennomført to gruppeintervjuer med seterbrukere og forvaltning i mai 2019.

Spørreundersøkelsen ble sendt ut høsten 2019 til alle mottakere av setertilskudd i 2018, og svarandelen var på nesten 60 prosent, noe som er uvanlig høyt. Dette understreker engasjementet seterbrukerne selv viser for denne driftsformen. Seterbruket er en viktig del av norsk kulturarv og utmarksbruk, og er viktig for hele det norske jordbruket, både for god ressursbruk og i møtet med folk flest. Nå kreves et krafttak for at driftsformen ikke skal ende som en marginal del av norsk jordbruk.

En stor takk til Vegard Urset, Guri Grønolen og Jorunn Stubsjøen ved Fylkesmannen i Innlandet som har svært hjelpelige med å organisere gruppeintervjuer i Tynset og Valdres, samt seterbrukere og forvaltning som stilte opp på intervjuene. Vi har også satt stor pris på ansatte ved øvrige fylkesmennsembeter, Landbruksdirektoratet, SSB, TINE og Innovasjon Norge som har vært hjelpelige med å skaffe til veie data. Følgende personer har bidratt med gode innspill til utforming av undersøkelsen: Siv Beate Eggen og Katharina Sparstad i Norsk Seterkultur, Sondre Aasan (Vest-Telemark Bonde- og Småbrukarlag), Kathrine Kinn (Norsk Bonde- og Småbrukarlag), Hege Gonsholt (Telemark Bondelag), Kathrin Aslaksby (Norsk Gardsost), Rose Bergslid (Møre og Romsdal Bondelag), Kari Marte Sjøvik (Norges Bondelag).

Prosjektet er muliggjort gjennom støtte fra Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri.

Oslo, februar 2020

Chr. Anton Smedshaug
Daglig leder AgriAnalyse

Innhold

SAMMENDRAG	1
1 INNLEDNING.....	7
1.1 OM UNDERSØKELSEN	12
2 RESULTATER.....	15
2.1 KUMELKPRODUSENTENE	17
2.2 GEITEMELKPRODUSENTENE.....	22
2.3 FELLESETRENE	24
2.4 ARBEIDSKRAFT	26
2.5 PRODUSENTMILJØ	27
2.6 MELKEFOREDLING OG TURISME	29
2.7 ALDER PÅ SETRA.....	35
2.8 LENGDE PÅ SETERPERIODEN OG BEITERESSURSER	37
2.9 MOTIVASJON	43
2.10 UTFORDRINGER.....	45
2.11 INVESTERINGER OG FRAMTIDSPLANER	54
2.12 HVA MENER SETERBRUKERNE SKAL TIL FOR Å OPPRETTHOLDE DRIFTA?	58
3 STYRKING AV VIRKEMIDLER FOR SETERDRIFT.....	61
3.1 SETERTILSKUDET	62
3.2 INVESTERINGSTILSKUDD TIL SETERDRIFT	71
3.3 SATSING PÅ SMÅ OG MELLOMSTORE MELKEBRUK OVER HELE LANDET VIL STYRKE SETERDRIFTA.....	73
3.4 OPPSUMMERT: DET TRENGS ET KRAFTTAK FOR SETERDRIFTA	78
LITTERATUR	80
VEDLEGG	83

Sammendrag

Omfanget av seterdrifta

- I 2018 var det 1057 melkebruk som deltok i seterdrift, fordelt på 838 enkeltsetre og 119 fellessetre. På fellessetrene var det i snitt tre brukere.
- Det er 60 % færre melkebruk som deltok i seterdrift i 2018 enn ved årtusenskiftet.
- *Andelen* av melkebrukene som deltar i seterdrift har holdt seg stabil på ca. 13 %. Hvis tempoet i nedgangen fortsetter, vil det om 20 år bare være rundt 400 melkebruk med seterdrift. Dette kan forsterkes av løsdriftskravet som trer i kraft fra 2034 og nye holdforskrifter for storfe fra 2024.

Geografi

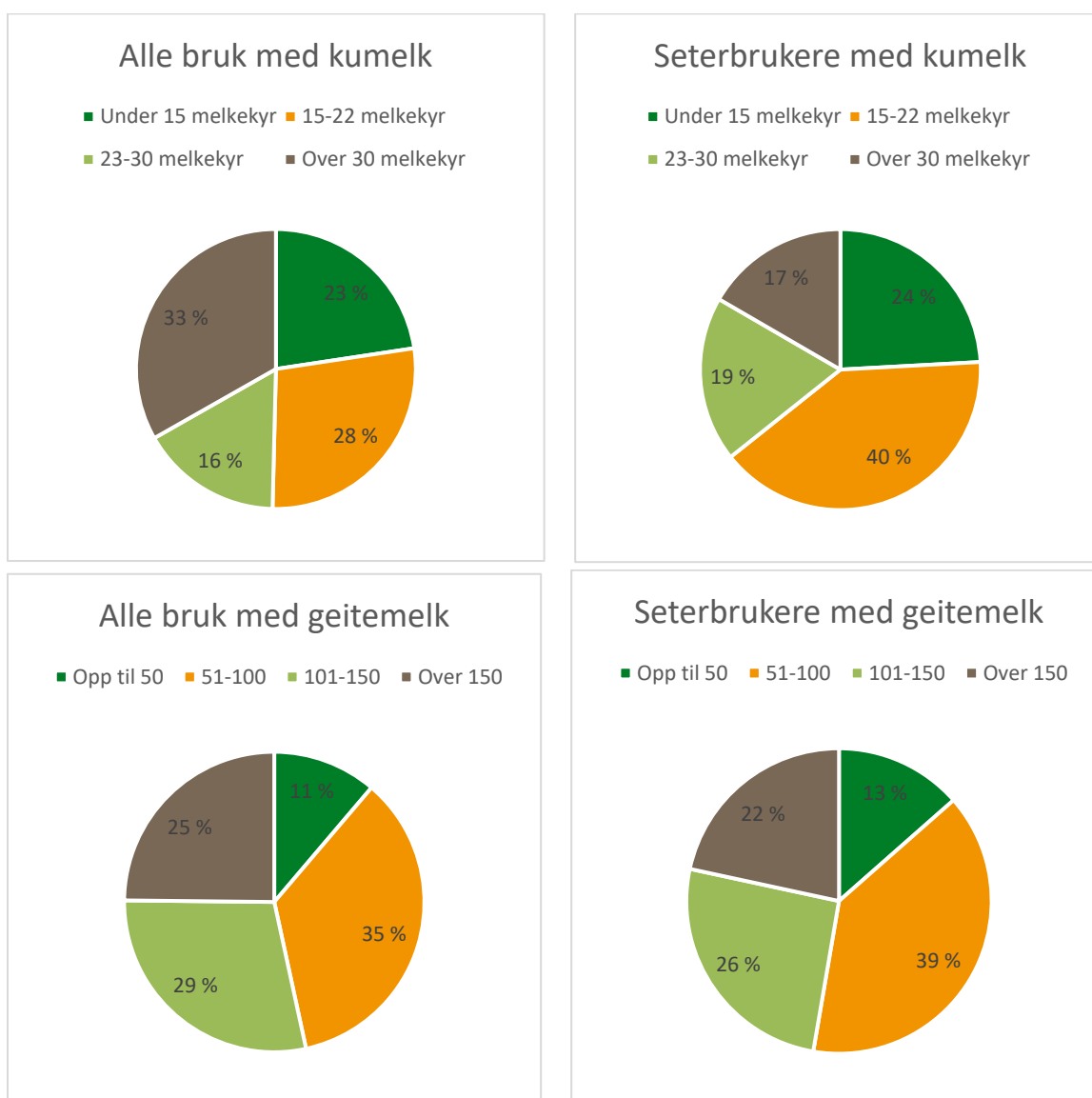
- Tyngdepunktet for seterdrifta er i Nord-Østerdal, Valdres, Gudbrandsdalen og Trøndelag.
- I Hedmark og Buskerud er seterandelen høyest – 40 prosent av alle melkeprodusenter deltar i seterdrift om sommeren.
- Også i Møre og Romsdal og Sogn og Fjordane er det fortsatt relativt utbredt med seterdrift, mens det er rundt 20 melkeprodusenter med seterdrift igjen i hver av fylkene Telemark, Hordaland, Troms og Nordland.

Antall seterbrukere i undersøkelsen

- I spørreundersøkelsen var det 494 som oppga kumelkproduksjon (84 %) og 76 som oppga geitemelkproduksjon (13 %). Det var 4 respondenter som oppga at de driver både med kumelk- og geitemelkproduksjon. 19 oppga å ha sluttet med seterdrift. Totalt kom det inn svar fra 593 personer.
- Spørreundersøkelsen bekrefter at seterdrifta er spesielt viktig for geitemelkprodusentene. Respondentene i denne undersøkelsen utgjør alene 26 % av landets geitemelkbesetninger og 4 % av landets kumelkbesetninger. Undersøkelsen gikk ut til alle landets seterbrukere og hadde en svarandel på nærmere 60 %, og hvis det er lik oppslutning om undersøkelsen hos kumelkprodusentene som geitemelkprodusentene, betyr det at 40 % av landets geitemelkprodusenter driver med seterdrift, mens andelen kumelkprodusenter er på drøye 5 %.

Størrelse

- Seterbrukerne har mindre besetninger enn melkeprodusentene ellers. Kumelkprodusentene i undersøkelsen har i snitt 22 melkekyr (nasjonalt snitt 28), mens geitemelkprodusentene har 89 melkegeit (nasjonalt snitt 118).
- Særlig for seterbrukerne med melkekyr er besetningsstørrelsene mindre enn det nasjonale snittet. Det er kun 18 % av respondentene som har besetninger med mer enn 30 melkekyr, mens andelen for landets melkeprodusenter sett under ett er 33 %. 40 % av seterbrukerne har besetninger på 15-22 melkekyr.
- På setra melkes det færre kyr og geiter enn det søkes produksjonstilskudd til. For ku melkes det i snitt 16 kyr på enkeltseter og 60 kyr på felleseter. For geit melkes det i snitt 86 geit på enkeltseter og 189 på felleseter.

Seterperiode

- Nesten halvparten av seterbrukerne i undersøkelsen bruker 10 eller flere uker på setra hver sommer. Dette gjelder især respondentene med felles seter og/eller geitemelkproduksjon, der henholdsvis 82 % og 74 % har en seterperiode på 10 uker eller mer.
- Kun 3 % av respondentene setrer i 4 eller 5 uker, det vil si at de har en kortere seterperiode enn det som nå er minimumskravet for å være berettiget setertilskudd (6 uker).

Melkeforedling og turisme

- 15 prosent av respondentene foredler all eller deler av melka for salg. I tillegg er det ytterligere 15 prosent som foredler noe til eget bruk. Det vil si at nesten hver tredje seterbruker er med på å opprettholde tradisjonen med egen foredling på setra.
- Arbeidsmengde er den klart største utfordringen hos de som driver med foredling.
- Det er en sterk sammenheng mellom hvem som foredler all melk på setra, og hvem som *ikke* har vei godkjent for tankbil helt fram til setra.
- 13 % oppgir å drive med turisme på setra.
- På spørsmål om planer for neste 3 til 5 år svarer 5 prosent at de vil utvikle seterdrifta gjennom å f.eks. starte med foredling eller turisme. Selv om virkemidler for foredling på setra styrkes, er det fortsatt 60 % av respondentene som sier at egen foredling uansett ikke er interessant for dem.
- 83 % sier at det er helt avgjørende for videre drift på deres seter at setermelka fortsatt hentes uten ekstra kostnad av TINE.

Økologi og bevaringsverdige raser

- Ca. 8 % av respondentene svarer at melkeproduksjonen er økologisk sertifisert. Til sammenligning var ca. 3 % av landets melkeprodusenter økologisk sertifisert i 2019.
- 12 % av seterbrukerne med ku har melkekyr av bevaringsverdig rase, mot 4 % nasjonalt.

Motivasjon

- På spørsmål om hva som er viktigste motivasjon for å drive med seterdrift (maks. tre svar), svarer 74 % av respondentene *bruke utmarksressurser/dekke grovfôrbehov*. Dernest er det mange som svarer *avveksling/trives med seterlivet* (48 %) og *opprettholde tradisjon* (46 %). 41 % svarer *få tømt fjøset hjemme og kan drive vedlikehold og vaske ned*. Det er få som svarer lønnsomhet, seterturisme eller at det er vanskelig å få tak i leiejord i nærheten av gården
- Særlig for geitemelkprodusentene er *bruke utmarksressurser/dekke grovfôrbehov* viktig, 90 % svarer dette. Kun 52 % av brukerne med felles seter svarer dette, men her er det flere som svarer *oppfylle beitekravet* (41 %).

- Trivsel med seterlivet og tradisjon er like viktig for kumelk- og geitemelkprodusentene, men mindre viktig for respondentene med felleseter.
- Langt flere kumelkprodusenter enn geitemelkprodusenter svarer *få tømt fjøset hjemme og kan drive vedlikehold og vaske ned*. For respondentene med felleseter er dette det aller mest valgte alternativet (71 %).

Utfordringer

- Arbeidsmengde og lønnsomhet trekkes generelt fram som de største utfordringene.
- Især er det kumelkprodusentene som svarer dette. Av geitemelkprodusentene er det aller flest som svarer *ikke tilknyttet strømnett*, tett etterfulgt av *lønnsomhet* – men det er færre som sier *arbeidsmengde*.
- For seterbrukerne med enkeltseter er trekkes arbeidsmengde (42 %) fram som den største utfordringen, dernest lønnsomhet (36 %).
- For deltakerene i felleseter er det aller flest som svarer lønnsomhet i drifta (47 %). Deretter følger investeringsbehov, *skaffe kvalifisert arbeidskraft og arbeidsmengde*, alle mellom 30-35 %.

Geitemelkprodusentene frykter nytt kvalitetsbetalingsregelverk for melk

- Forslag til nytt kvalitetsbetalingsregelverk for melk var på høring våren 2019 og det nye regelverket vil trolig tre i kraft i 2021. En av årsakene til at regelverket endres er at man ønsker å sikre meieriene best mulig råstoff.
- For å holde celletallet i geitemelka lavt nok til å oppnå beste avregningsklasse med det nye regelverket, kan det lønne seg å begrense utmarksbeitinga eller å føre opp geitene inne og kun gi tilgang til lufteareal.
- 72 % svarer «helt enig» på spørsmål om de frykter at endringer i kvalitetsbetalingsregelverket kan gjøre det vanskeligere å bruke utmarka. Bare 7 % er uenig eller helt uenig i påstanden.

Blant seterbrukerne med melkekyr har færre lagt om til løsdrift

- 2034 er siste frist for at alle fjøs med storfe skal ha lagt om fra bås fjøs til løsdrift. I 2024 inntreffer nye krav til mosjon, kalvingsbinger og beitekrav som kan utløse behov for investeringer innen 2024.
- 29 % av seterbrukerne med melkekyr har lagt om til løsdrift. Hos alle landets melkeprodusenter er andelen 40 %.
- Færrest seterbrukere lagt om til løsdrift i Valdres (15 %), Møre og Romsdal (15 %) og Sogn og Fjordane (17 %). Flest har lagt om i Hordaland/Rogaland (50 %) og Nord-Østerdal (44 %).
- På spørsmål om hva som er det aller viktigste for at det fortsatt skal være drift på deres seter om ti år, svarer 1 av 3 seterbrukere med kumelkproduksjon *«At det er lønnsomt å beholde tilstrekkelig liten besetning ved fornying av driftsapparat på gården»*. 1 av 4 sier at det viktigste er at setertilskuddet må økes. Blant geitemelkprodusentene er det

flest som velger dette, men også her er det mange som svarer at det må være mulig å beholde tilstrekkelig liten besetning ved investeringer.

Det trengs et krafttak for seterdrifta. Hvis samfunnet anser seterdrifta som en viktig del av norsk kulturarv og utmarksbruk som det er ønskelig å opprettholde, må dagens virkemiddelbruk oppdimensjoneres.

Virkemiddelbruken må målrettes mot gjennomsnittsbrukeren, som ikke nødvendigvis ønsker å foredle melka selv eller drive med turisme, samtidig som det også legges til rette for slike aktiviteter. Det må være attraktivt å videreføre seterdrifta ved generasjonsskifte, samt å starte opp med seterdrift. Satsingen på seterdrifta med tilhørende prioritering av midler må gjøres nasjonalt, men det må være rom for lokal tilpasning, fleksibilitet i virkemiddelbruken og for å utøve skjønn i håndheving av regelverk. Utfordringene ved seterdrifta varierer fra bruker til bruker og fra område til område.

Ut ifra gjennomgangen i denne rapporten vil vi anbefale følgende hovedtiltak:

- **Styrke setertilskuddet**
 - Doble setertilskuddet fra 50 000 til 100 000 kr.
 - Innføre 50 prosent høyere setertilskudd for felles seter.
 - Gjenninnføre setertilskudd ved fire uker (senke fra dagens krav på 6 uker). Vurdere gradering av beløp etter antall uker (f.eks. 4 uker, 6 uker, 8 uker).
 - Innføre besøkssetertilskudd i alle fylker (gjøre det til nasjonal føring med rom for lokal tilpasning).
 - Innføre foredlingstilskudd i alle fylker. Vurdere om foredlingstilskuddet bør være høyere for dem som foredler all melka og ikke leverer noe melk til meieri.

- **Prioritere seterinvesteringer**
 - Øremerke midler til seterinvesteringer hos Innovasjon Norge og gi høyere støttegrad enn 35 prosent, ikke minst ved reetablering av seterdrift.
 - Innføre gode støtteordninger for infrastruktur som vei, vann og strøm.

- **Styrke små og mellomstore melkebruk over hele landet, og særlig fjellandbruket**
 - Styrke finansieringen knyttet til gjeldende prioritering av 15-30 kyrs-bruk og øke støttegrad for de prosjektene som er knyttet til seterdrift.
 - Styrke de generelle virkemidlene over jordbruksavtalen som treffer små og mellomstore melkebruk.

I tillegg foreslås følgende tiltak:

- Gjøre en helhetlig gjennomgang av regelverk og krav, bl.a. krav til driftsbygning, forurensningsregelverk, foredlingsregelverk, med mål om å tilpasse dette bedre til seterdrift der det er behov.
- Utvikle tekniske løsninger for moderne seterdrift:
 - Fossilfritt – lokal strømproduksjon med batteri (50 % av setrene er ikke tilkoblet strømnnett)
 - Melketanker tilpasset at det ikke er kontinuerlig strømtilførsel
 - Gode løsninger for modernisering uten stor ombygging
- Sikre at nytt kvalitetsbetalingsregelverk for melk ikke gjør det vanskelig for geitebøndene å bruke utmarka.

Det er så mye vi kan gjøre lokalt hvis vi får rammer for det. En kan ikke vente at kommunen skal stille opp i enorm grad, det må et skikkelig nasjonalt løft til.

Deltaker på gruppeintervju, Valdres

1 Innledning

I 1850 var det rundt 50 000 gårdsbruk med seter eller del i seter, og mange hadde flere setre de flyttet mellom gjennom beitesesongen. I 1949 var antall gårdsbruk med seterdrift 22 600, og i 2018 var tallet redusert til 1060 (SSB, 2020). Nedgangen fra årtusenskiftet og til 2018 er på -60 prosent. Hvis dette tempoet fortsetter, vil det om 20 år bare være rundt 400 melkebruk med seterdrift.

Målsetningen for denne rapporten er gjennom gruppeintervjuer og en spørreundersøkelse å identifisere de største utfordringene knyttet til å opprettholde seterbruk i tiårene framover, for å unngå at dette blir en driftsform som over tid går ut.

Med begrepet seterdrift menes her melkeproduksjon med ku eller geit på seteranlegg – det vil si flytting av buskapen i sommersesongen til melking og beiting utenfor gården. Dette innebærer å ha to driftsapparat for melkeproduksjon, med alt det innebærer av vedlikehold og investeringer. Dette er en arbeidskrevende driftsform som forutsetter at gårdbrukeren bor på setra eller drar opp dit to ganger om dagen for å melke, eventuelt leier inn arbeidskraft. Slått eller beite uten melking på setra regnes ikke her med under seterbegrepet, men dette er også en viktig bruk av gamle setervoller for å høste av utmarka samt holde setervollene åpne. I en kartlegging gjort av NIBIO (2017) ble det registrert et utvalg på 1700 setre, der 4 prosent av dem var i aktiv drift med melkeproduksjon (dvs. 68 setre), 57 prosent ble brukt som fritidsbolig uten beiting, og 29 prosent av setervollene ble brukt til slått eller beite.

Seter – definisjon

Det varierer geografisk om begrepet seter eller støl brukes, vi har i denne rapporten brukt seter. Seter, eller støl, er ikke et helt entydig begrep. NIBIO (2017) tar utgangspunkt i Lars Reintons beskrivelse fra 1955:

Sæterbruk er det når ein gard (ein fast vinterbustad) har krøtera sine i sumararbeite på ein stad eit stykke frå garden der det er husvære og fast personale, så ein kan nytte ut større vidder til beite, som regel òg til slått og onnor førsanking, og så ein kan spara på heimemarkene og nå i betre beite, føde fleire krøter over vinteren og skaffe forråd til levemåten på den faste bustaden (garden).

Videre skriver NIBIO at «[...]setra er altså et sted man flyttet til i beitesesongen med både folk og dyr. En plass i utmarka der det var hus for folk, og ofte også, men ikke alltid, hus for dyr. Reinton nevner ikke melkeproduksjon spesielt, men tar antagelig for gitt at melkeproduksjon følger av sommerbeiting med krøtter.»

Historisk ressursbruk og seterplikt

Utmarksbruken i tidligere tider var helt avgjørende for norsk husdyrhold. Det skjedde både gjennom beite og ljåslått av naturlig eng, myr og endog siv i strandsonen. Det var vanlig å ha flere setre man flyttet mellom gjennom sesongen, ettersom graset ble modent lenger og lenger opp i fjellet. Mens det i Norge kun er ca. 3 prosent av landarealet som er dyrka jord eller annet jordbruksareal, egner rundt 45 prosent av landarealet seg til beite. I dag høstes under halvparten av beiteressursene i utmarka gjennom dyr på beite¹. Hensikten med seterdrifta er fortsatt å spare arealene rundt gården til produksjon av vinterfôr og matvekster, mens dyra finner sitt eget fôr i utmarka.

Hvor viktig utmarksbruken og seterdrifta var, kommer tydelig fram blant annet i Reintons trebindsverk *Sæterbruket i Noreg*. Ifølge Reinton (bind III, s. 314), sto det i lovene at der folk bodde «i grend saman», skulle alle fare til seters om sommeren: I en lov av 1604 sto det at «[...] sidder nogen hjemme siden, da maa Grander hannem det forbjude». Reinton skriver videre at de mange rettssakene som skulle tvinge folk til å holde «sæterskikk», tyder på at folk var nøye på at dette påbudet ble fulgt, så ikke sambeitene hjemme skulle bli «utbeite» av enkelte.

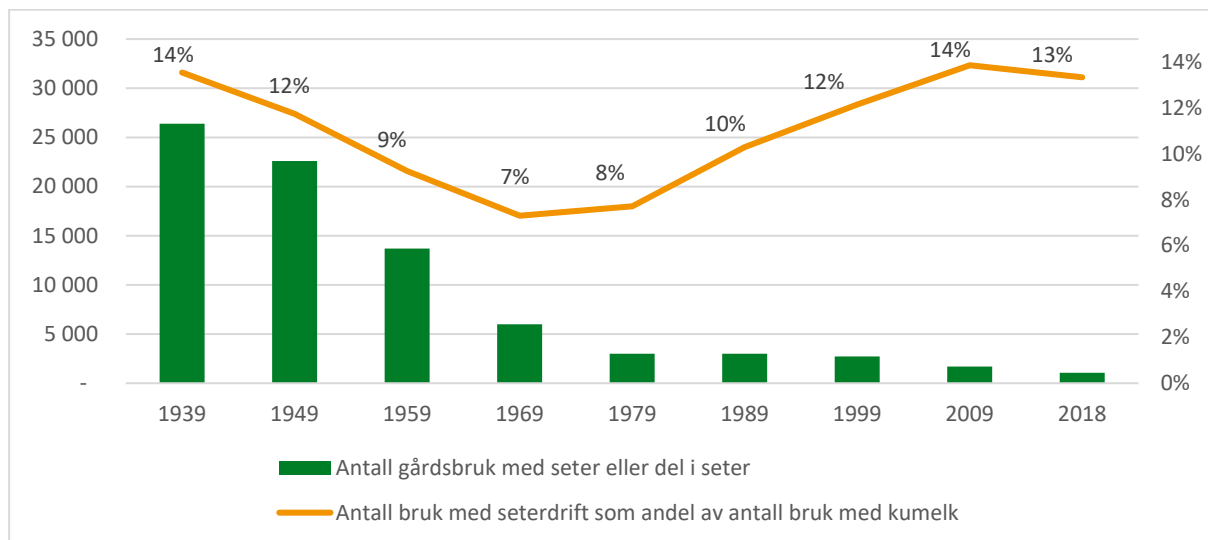
Det er jo ikke bakstrevensk å utnytte en ressurs som ligger der og er klar til å spises direkte av dyra. Det er tvert imot veldig framtidsretta, men når en møter verden så får en jo inntrykket av at man omtrent er museal. Det er jo snakk om opplysning.

Deltaker på gruppeintervju i Valdres

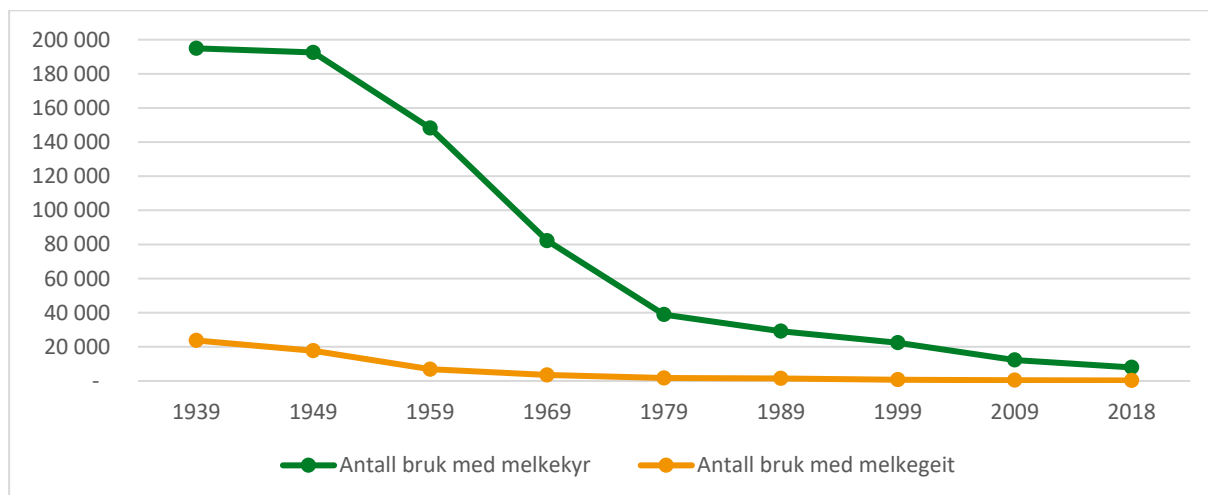
Seterdrifta har vært i tilbakegang i takt med nedgangen i antall melkebruk. *Andelen* av melkebrukene som driver med seterdrift, er omtrent den samme i dag som for 70–80 år siden, cirka 13 prosent. Andelen var nede i 7 prosent i 1969, men har deretter tatt seg opp igjen. I Figur 1.1 har vi tatt med alle *jordbruksbedrifter med seter eller del i seter*, det vil si både med melkekyr og melkegeit, men i beregningen av andel melkebruk med seterdrift har vi brukt totalt antall bruk med kumelk. Årsaken til det er at mange bruk historisk drev med produksjon av både ku- og geitemelk, og en kan derfor ikke legge sammen antall bruk med melkeku og antall bruk med melkegeit fra de historiske husdyrtellingene fra SSB. Likevel, om man gjør det, blir andelen bruk med seter i 1939 på 12 prosent. I dag er det bare en liten håndfull gårdbrukere som driver med produksjon av både ku- og geitemelk.

¹ <https://www.nibio.no/nyheter/norge--et-utmarksland>

Figur 1.1 Utvikling i antall jordbruksbedrifter med seter og del i seter, samt antall bruk med seterdrift som andel av antall bruk med kumelk. Melkebruk med seterdrift. Kilder antall melkebruk 1939–1989: SSB (1989), 1999–2018: SSB (2019a). Kilder jordbruksbedrifter med seter eller del i seter: 1939: SSB (2014). 1949: SSB (2019). 1959: Agropub (2019). 1969, 1979 og 1989: avlest fra figur 1.2 i NIBIO (2017). 1999: Budsjettnemnda for jordbruket (2018). 2018: SSB (2020).

Figur 1.2 Antall bruk med melkeku og antall bruk med melkegeit i perioden 1939 til 2018. Kilde 1939–1989: SSB (1989). Kilde 1999–2018: SSB (2019a).

Mens det historisk var flere setre i drift enn seterbrukere, er det i dag flere seterbrukere enn antall setre i drift. Det er lenge siden det var vanlig å ha flere setre man flyttet mellom, og fellessetring har blitt mer utbredt. I 2018 var det 1057 melkebruk som drev med seterdrift, fordelt på 838 setre. 119 av disse er fellessetre, med i snitt tre brukere.

Den høyeste andelen melkebruk som driver med seterdrift, finner vi i Buskerud (40 prosent), Hedmark (39 prosent) og Oppland (33 prosent) (Tabell 1). Trøndelag er også et stort seterfylke målt i antall seterbrukere, men her utgjør seterbrukerne 12 prosent av totalt antall melkebruk. I enkeltkommuner kan andelen melkeprodusenter med seterdrift være så høy som 80–90 prosent.

Tabell 1 Fylkesvis fordeling av antall melkebruk og antall bruk med seter i 2018 (SSB, 2019a; SSB, 2020).

	Antall bruk med kumelk	Antall bruk med geitemelk	Totalt antall melkebruk	Antall bruk med seter	Andel bruk med seter
Buskerud	171	16	187	74	40 %
Hedmark	493	15	508	199	39 %
Oppland	1025	36	1061	352	33 %
Telemark	86	17	103	22	21 %
Trøndelag	1533	5	1538	188	12 %
Møre og Romsdal	733	26	759	86	11 %
Sogn og Fjordane	771	49	820	62	8 %
Troms	190	60	250	18	7 %
Hordaland	498	29	527	26	5 %
Nordland	537	24	561	24	4 %
Øvrige fylker	1796	11	1902	6	0,3 %
Totalt	7833	288	8217	1057	13 %

Tabell 2 Antall setre i drift. Antall fellessetre i parentes. Kilde 2008 og 2015: NIBIO (2017). Kilde 2018: SSB (2020).

Fylke	2008	2015	2018
Oppland	477 (46)	356 (24)	321 (20)
Hedmark	230 (21)	183 (18)	171 (15)
Trøndelag	194 (50)	147 (38)	123 (29)
Buskerud	121 (7)	88 (4)	74 (3)
Sogn og Fjordane	71 (10)	51 (9)	48 (10)
Møre og Romsdal	58 (39)	43 (28)	38 (22)
Hordaland	30 (5)	17 (2)	20 (3)
Telemark	33 (6)	25 (4)	18 (2)
Troms	21 (6)	11 (6)	10 (4)
Nordland	Ikke oppgitt	Ikke oppgitt	9 (9)
Finnmark	0 (0)	1 (1)	:
Øvrige fylker	Ikke oppgitt	Ikke oppgitt	6 (2)
Totalt	1237 (191)	922 (134)	838 (119)

Tabell 3 Nøkkeltall om kumelk- og geitemelkproduksjonen i 2018.

	Kumelk	Geitemelk	Kilde
Antall produsenter, 2018	7 928	289	SSB tabell 11583
Antall respondenter	494	76	+ 4 som driver med både ku- og geitemelk
Respondenter som andel av alle produsenter	6 %	26 %	
Totalt melkevolum levert til TINE, mill. liter, 2018	1 435	20	TINE (2019), tabell 1
Antall morder, 2018	218 613	36 170	SSB tabell 05984
Gj.snittlig besetning, 2018	28	118	SSB tabell 05986
Gj. snittlig besetning respondenter	22	89	Spørreundersøkelsen
Gj. snittlig melkevolum 2018	196 000	79 000	Landbruksdirektoratet, 2020 og 2020a

1.1 Om undersøkelsen

1.1.1 Distribusjon

Spørreskjema ble sendt ut elektronisk med programmet Questback, samt at lenke til spørreskjema ble delt på Facebook-sidene til AgriAnalyse og blant annet Norsk Seterkultur, Norsk Gardsost og Norsk Bonde- og Småbrukarlag den 10. oktober.

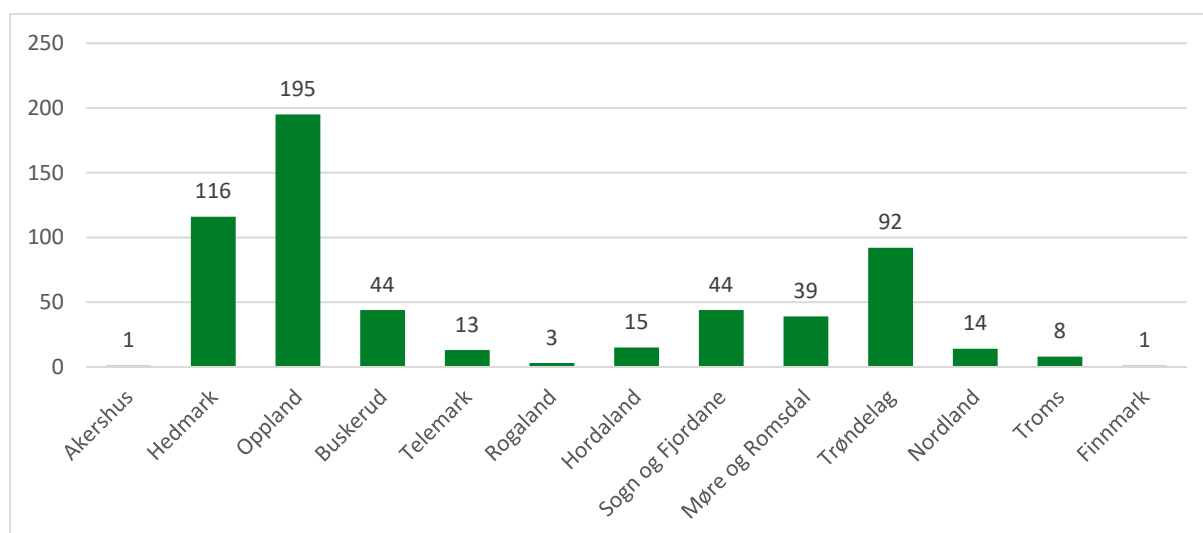
Av 1019 e-poster gikk den gjennom til 980 e-postadresser. Totalt var det 591 respondenter som fullførte undersøkelsen; 557 fra e-postdistribusjon og 34 fra lenkedistribusjon (Facebook). Undersøkelsen gikk fra 27. september til 27. oktober 2019. Av respondentene var det 19 som oppga å ha sluttet med seterdrift.

1.1.2 Om respondentene

Det var 21 prosent kvinner og 79 prosent menn blant de som svarte på denne undersøkelsen, For alle jordbruksproduksjoner totalt i landet er det 16 prosent kvinner (Resultatkontrollen). Gjennomsnittsalderen er 51 år, og er omtrent lik for kvinner og menn. De som driver med kumelkproduksjon på setra, var i gjennomsnitt litt yngre enn de med geitemelkproduksjon, henholdsvis 51 og 53 år. Gjennomsnittsalderen blant bønder i Norge er 52 år (Resultatkontrollen).

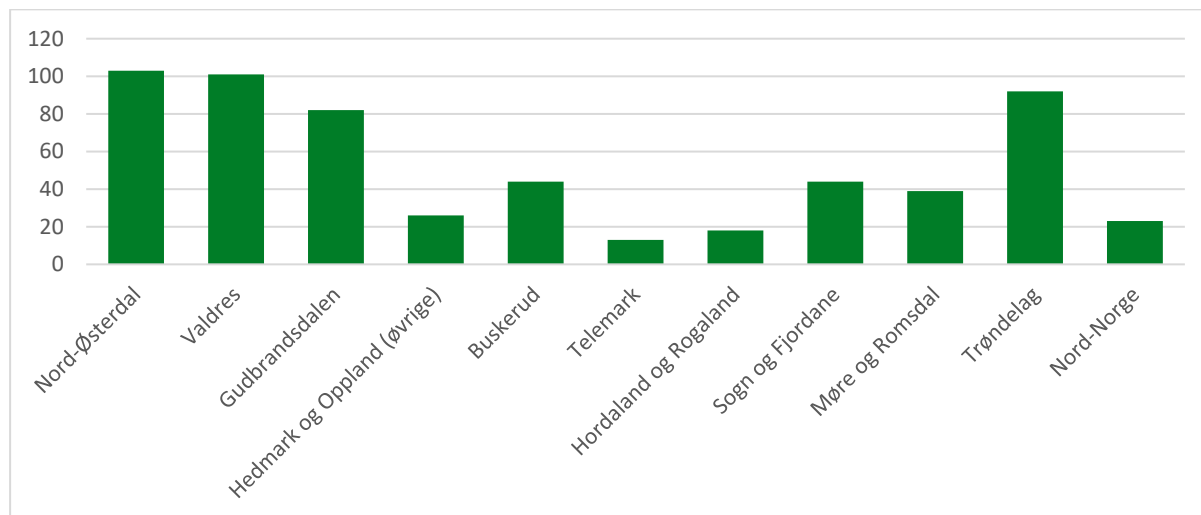
Respondentene er spredt over 117 kommuner i 13 fylker. Fra fylkene Akershus og Rogaland var det henholdsvis 1 og 3 respondenter. Respondenten i Akershus oppga at setra lå i Hedmark og at seterdrifta nå er lagt ned. Det er Hedmark og Oppland som har flest respondenter, med Trøndelag like bak.

Figur 1.3 Antall svar fordelt på fylker.

Det er tre områder som skiller seg ut: Nord-Østerdalen i Hedmark og Valdres og Gudbrandsdalen i Oppland, og respondentene fra disse områdene er derfor gruppert sammen. Vi har gruppert de resterende kommunene fra Hedmark og Oppland sammen, og vi har gruppert Rogaland og Hordaland sammen siden det kun var to respondenter fra Rogaland som fortsatt driver. Ellers følges fylkesinndelingen. Det er i hovedsak denne inndelingen som blir brukt videre i analysen. I noen områder er det få seterbrukere og få respondenter

Figur 1.4 Gruppering av respondentene i undersøkelsen.

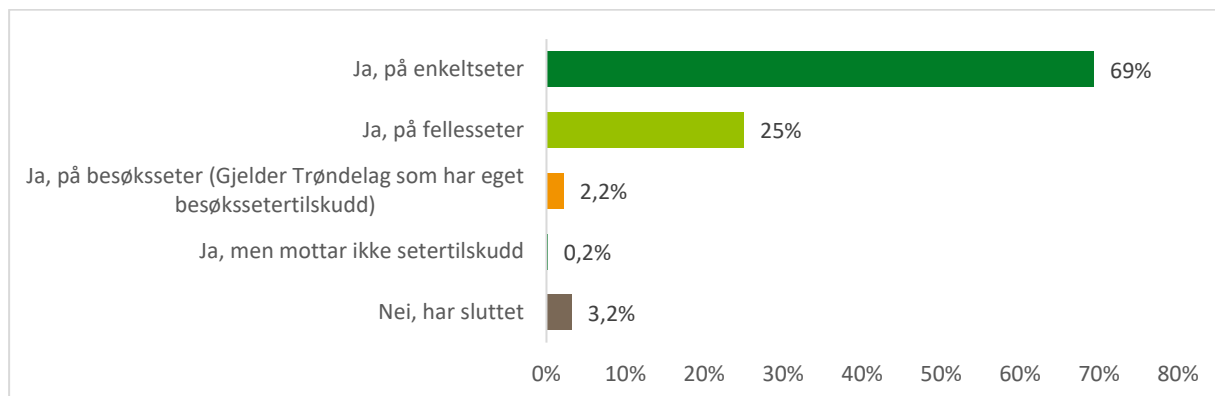
Valdres består av kommunene Nord-Aurdal, Sør-Aurdal, Etnedal, Øystre Slidre, Vestre Slidre og Vang, og her var det til sammen 105 respondenter (18 prosent).

Nord-Østerdalen består av kommunene Rendalen, Alvdal, Folldal, Tynset, Tolga og Os. I tillegg har vi regnet med Engerdal og Stor-Elvdal til denne regionen, til sammen 103 respondenter (17 prosent).

Gudbrandsdalen består av kommunene Lesja, Dovre, Sel, Nord-Fron, Sør-Fron, Ringebu, Øyer, Lillehammer, Skjåk, Lom, Vågå og Gausdal. Til sammen 82 respondenter (14 prosent).

I undersøkelsen oppga 410 respondenter å drive på enkeltseter og 148 på fellesseter. De som driver på fellesseter, utgjør 26 prosent av respondentene, som er en lavere andel enn de nasjonale tallene, som viser at 34 prosent av seterbrukerne setrer på fellesseter i 2018. Det lar seg ikke gjøre å skille ut om det er flere respondenter fra samme fellesseter. 13 respondenter oppga at de driver seterdrift på besøksseter, og det var én som oppga å drive med seterdrift men uten å motta setertilskudd. Videre i rapporten har vi i hovedsak gruppert besøkssetrene sammen med enkeltsetrene.

Figur 1.5 Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? (N=591)

Blant respondentene i undersøkelsen er det for så å si alle fylker en lavere andel av seterbrukere på felleseter som har svart, sammenlignet med andelen blant alle seterbrukere.

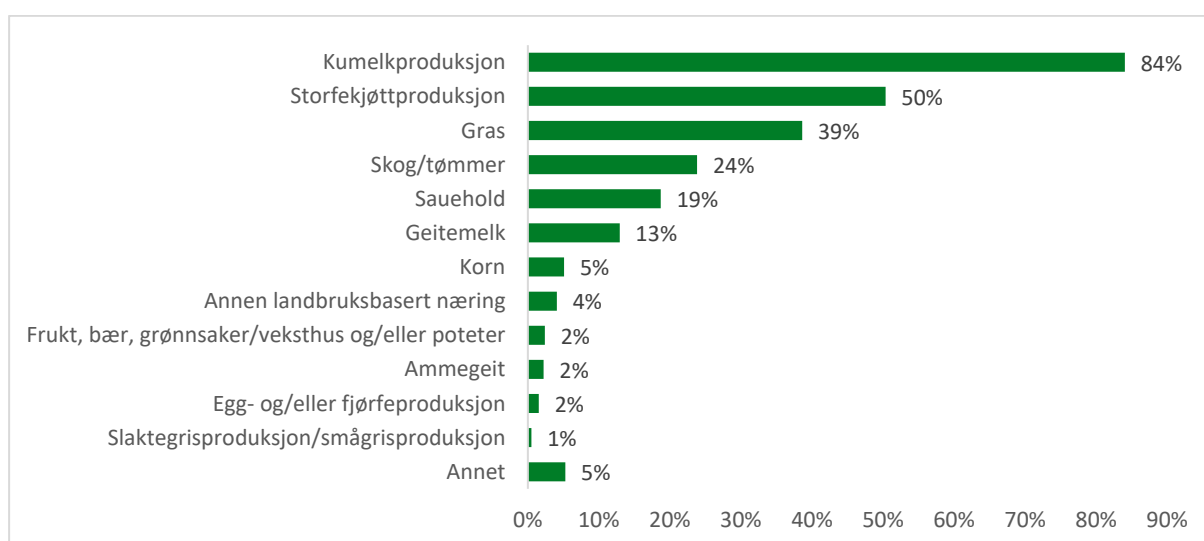
Tabell 4 Antall bruk med enkeltseter, antall bruk med felleseter, andel av seterbrukerne felleseter (Kilde: SSB, 2020) og andel av respondentene som driver på felleseter.

	Antall bruk med enkeltseter	Antall bruk med felleseter	Andel av seterbrukere med felleseter	Andel av respondentene med felleseter
Nordland	0	24	100 %	100 %
Møre og Romsdal	15	71	83 %	74 %
Troms	6	12	67 %	63 %
Trøndelag	93	95	51 %	38 %
Sogn og Fjordane	35	27	44 %	37 %
Hordaland	17	9	35 %	27 %
Telemark	16	6	27 %	15 %
Hedmark	155	44	22 %	13 %
Oppland	292	60	17 %	13 %
Buskerud	70	4	5 %	5 %
Øvrige fylker	4	2	33 %	33 %
Totalt	703	354	34 %	26 %

2 Resultater

Det var tilsammen 494 som oppga kumelkproduksjon (84 prosent) og 76 som oppga geitemelkproduksjon (13 prosent). Det var 4 respondenter som oppga at de driver med både kumelk- og geitemelkproduksjon. Omtrent 1 av 5 seterbrukere driver også med sau, 1 av 4 driver med skog, og 1 av 20 driver med kornproduksjon.

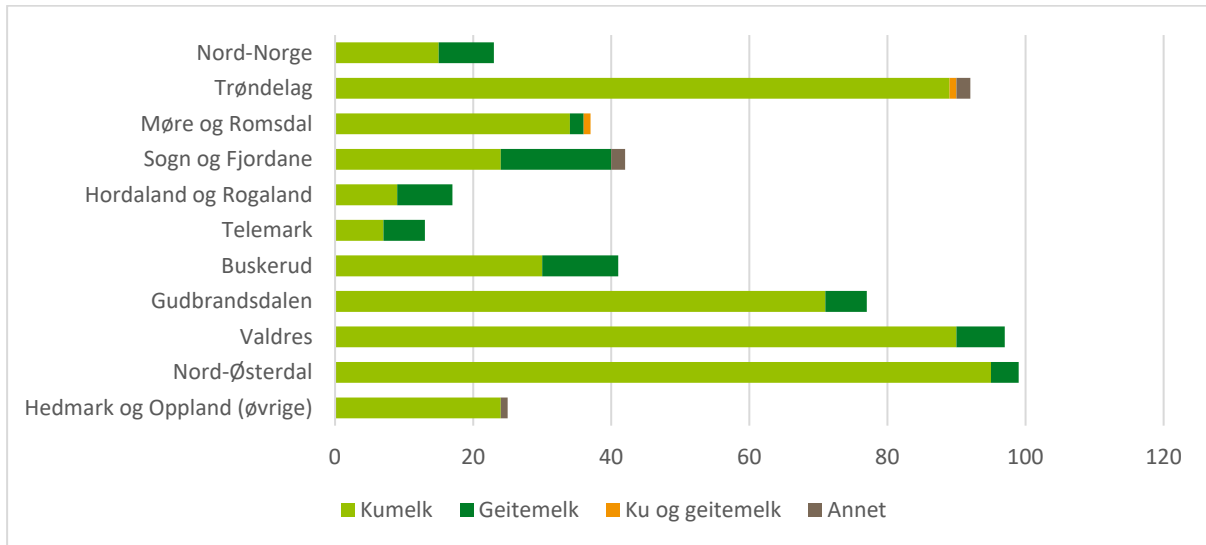
Figur 2.1 Hvilke produksjoner driver du/dere med på gården i dag? (flere svar er mulig) (N=588)

86 prosent av respondentene svarer at kumelk er hovedproduksjonen på setre, og 12 prosent svarer geitemelk. Blant de som svarer *Annet*, svarer de ysting og foredling av kumelk og/eller geitemelk.

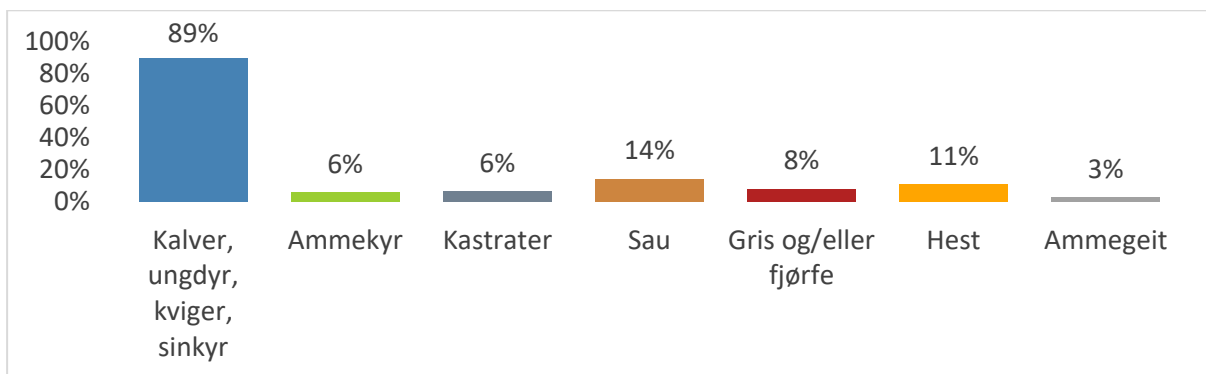
I Sogn og Fjordane vi finner vi flest seterbrukere med geitemelkproduksjon (16 av respondentene). Men andelen med geitemelk blant alle seterbrukere er størst i Hordaland/Rogaland og Telemark, der nesten halvparten av seterbrukerne driver med geit.

Figur 2.2 Hva er hovedproduksjonen på setra? N=563

Nær 9 av 10 har med kalver, ungdyr, kviger og/eller sinkyr på setra, men det er også flere som har med sau, hest, ammekyr, kastrater, gris og/eller fjørfe, og ammegeit. 14 prosent har med sau, og 11 prosent har med hest.

Figur 2.3 Har du med andre dyr på setra? (N=377)

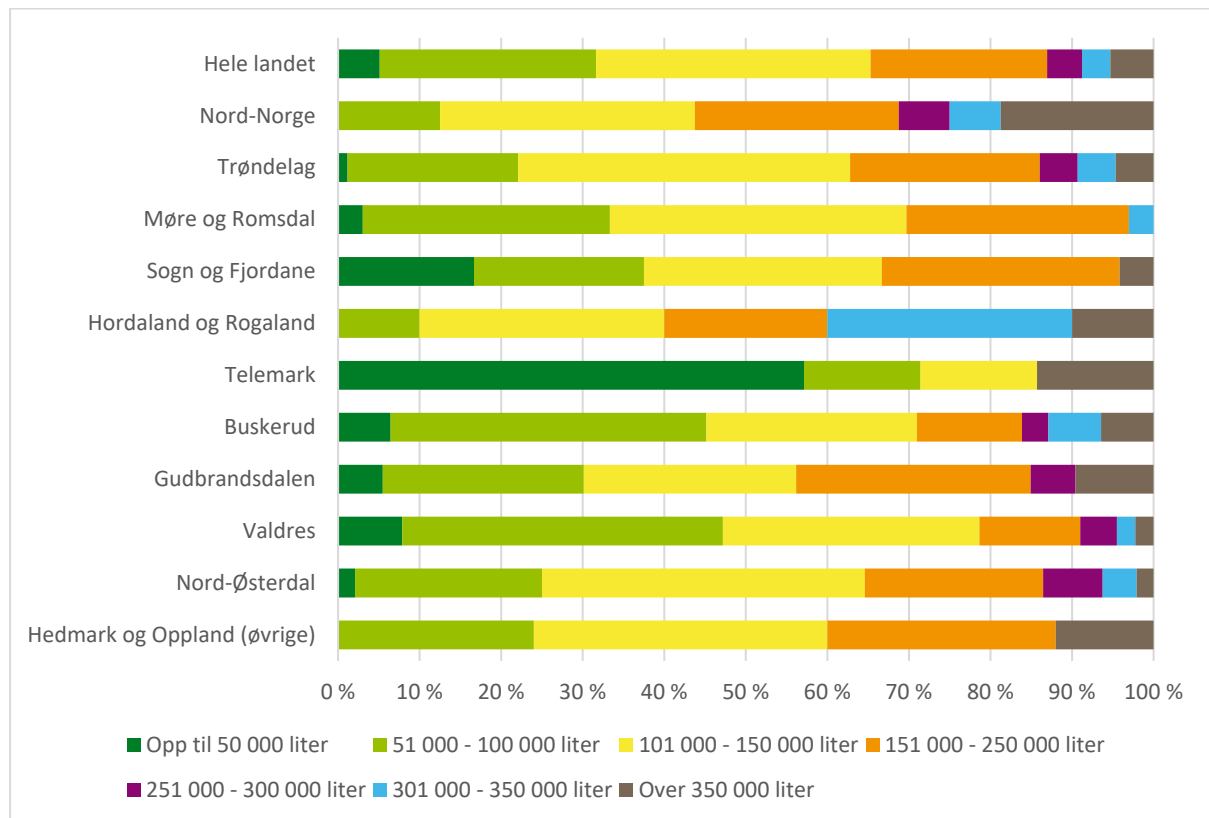
2.1 Kumelkprodusentene

I undersøkelsen oppga tilsammen 32 prosent av kumelkprodusentene at de har melkekvote på 100 000 liter eller mindre, mens 34 prosent oppga mellom 101 000 og 150 000 liter. 34 prosent har 151 000 liter eller mer i melkekvote. I områdene med flest seterbrukere er det i Valdres størst andeler med 100 000 liter eller mindre i kvote (47 prosent).

Det er seterbrukerne i Telemark som i snitt har de minste melkekvote, der 4 av 7 kumelkprodusenter har kvote på 50 000 liter eller mindre.

Til sammenligning var gjennomsnittlig melkekvote for kumelkprodusenter 196 000 tonn i 2018 (Landbruksdirektoratet, 2020).

Figur 2.4 Hvor stor disponibel melkekvote har du på bruket for kumelk? (N=493)

Gjennomsnittlig besetning hos melkeprodusentene med seterdrift er 22 melkekyr. I en del områder er snittet på rundt 25 melkekyr, mens det i Valdres, Sogn og Fjordane og Telemark er lavere. I Valdres, som er en viktig seterregion med mange seterbrukere, er gjennomsnittet på 18 melkekyr. Til sammenligning er gjennomsnittlig besetning hos alle landets melkeprodusenter 28 melkekyr.

I snitt melkes det 16 kyr på enkeltsetrene og 60 kyr på fellesetrene. En av grunnene til at antall kyr som melkes på setra er lavere, er trolig blant annet at mange har et driftsopplegg der produksjonstoppen er om vinteren.

Tabell 5 Resultater fra spørreundersøkelsen: Gjennomsnittlig antall kyr som melkes på setra, antall melkekyr totalt, antall brukere og gjennomsnittlig antall melkekyr det er søkt produksjonstilskudd for.

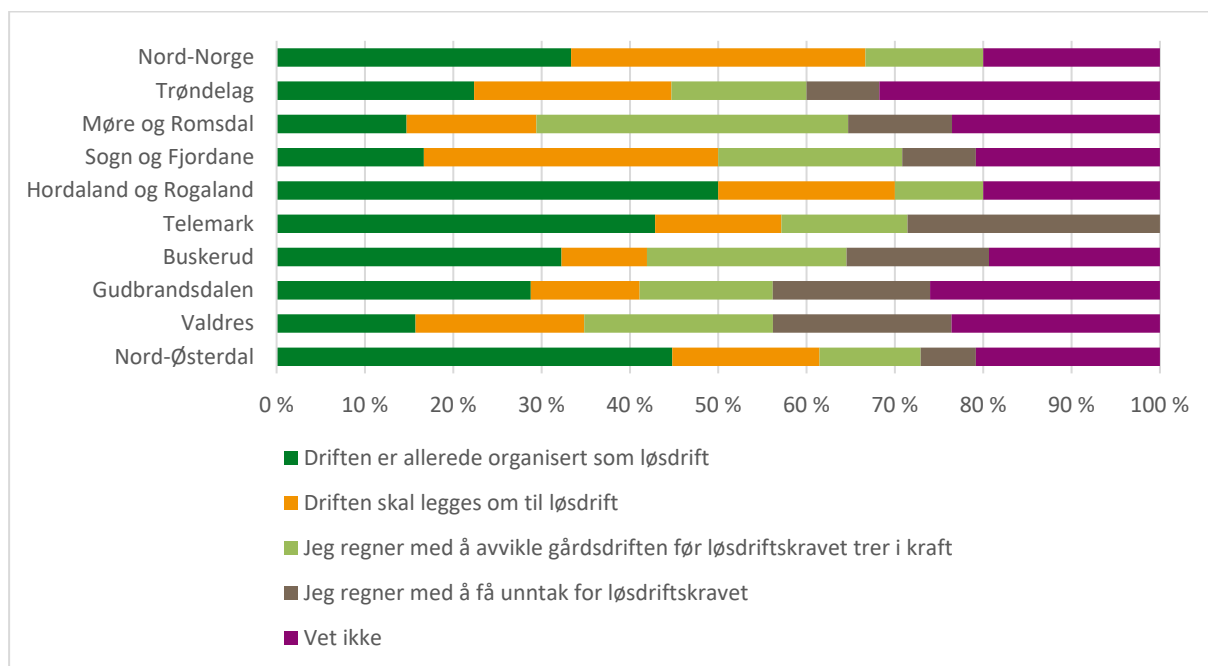
	Antall kyr som melkes på enkeltseter, gj.snitt	Antall kyr som melkes på felleseter, gj. snitt	Antall kyr som melkes på besøksseter, gj.snitt	Antall melkekyr totalt på setra	Antall respondenter	Antall melkekyr det er søkt om produksjonstilskudd for, gj.snitt
Nord-Norge	24	49		639	15	25
Trøndelag	17	67	8	2 999	87	24
Møre og Romsdal	14	64		1 785	35	25
Sogn og Fjordane	11	54		768	24	17
Hordaland og Rogaland	7	88		386	9	28
Telemark	10			39	4	11
Buskerud	13	38		402	28	21
Valdres	15	37	12	1 424	87	18
Gudbrandsdalen	19	43		1 589	71	25
Nord- Østerdal	17	70		2 168	95	23
Hedmark og Oppland (øvrigt)	19	59		789	25	25
Hele landet	16	60	8	12 988	480	22

29 prosent av kumelkprodusentene svarer at driften på gården er lagt om til løsdrift. Dette er lavere enn andelen for kumelkprodusentene sett under ett, der 40 prosent av produsentene nå har lagt om til løsdrift (per 14.1.20, TINE (2020)). 18 prosent svarer at driften skal legges om til løsdrift, og 23 prosent svarer «vet ikke». 12 prosent regner med å få unntak fra kravet om løsdrift. Det er regionale forskjeller på hvor stor andel av kumelkprodusentene med seterdrift som har lagt om til løsdrift. Færrest har lagt om til løsdrift i Valdres (15 prosent), Møre og Romsdal (15 prosent) og Sogn og Fjordane (17 prosent), og flest i Hordaland/Rogaland (50 prosent) og Nord-Østerdal (44 prosent).

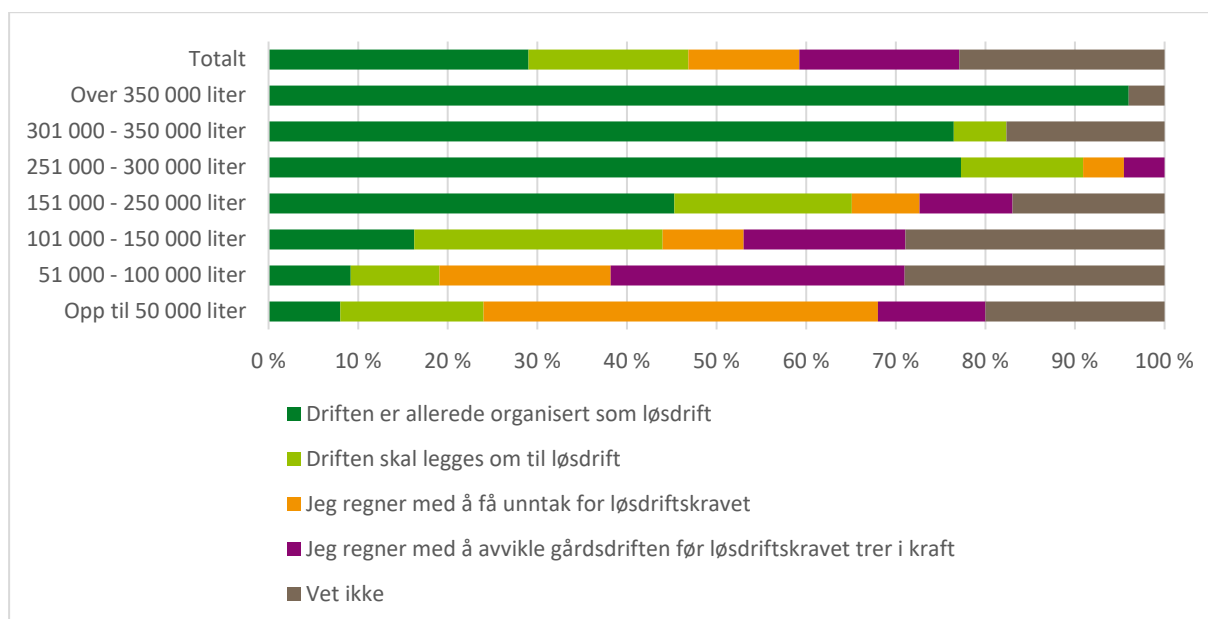
Det er blant de med minst disponibel melkekvote at det er minst andeler som har lagt om til løsdrift. Av de med kvote over 350 tonn oppgir 24 av 25 at de har lagt om til løsdrift. Det er blant respondentene med kvote på 50 til 100 tonn og 100 til 150 tonn at det er størst andel som svarer at de regner med å avvikle gårdsdriften før løsdriftskravet trer i kraft. Hos

respondentene med aller minst kvote, det vil si under 50 tonn, er det imidlertid en lavere andel som planlegger å avvikle, og halvparten regner med å få unntak fra løsdriftskravet. Dispensasjon kan gis dersom minst halvparten av besetningen er renrasede dyr av bevaringsverdige kuraser.

Figur 2.5 Hva er status for din gårdsdrift mht. omlegging til løsdrift? (N=493)

Figur 2.6 Hva er status for din gårdsdrift mht. omlegging til løsdrift? *Hvor stor disponibel melkekvote har du på bruket for kumelk? N=492

Løsdriftskravet

Fra 1. januar 2034 må alle fjøs med storfe ha lagt om fra båsfjøs til løsdrift. Ved utbygging av eksisterende fjøs eller modernisering i et visst omfang, for nye fjøs og fjøs som blir tatt i bruk igjen etter et opphold i driften, har det vært krav om løsdrift siden 2004. I 2024 inntreffer krav til mosjon, kalvingsbinger (minst én binger for hvert 25. kyr) og beitekrav på 16 uker. Dette er krav som uansett kan utløse behov for investeringer i 2024.

Dispensasjon fra kravet om løsdrift fra 2034 kan gis dersom minst halvparten av besetningen er renrasede dyr av bevaringsverdige kuraser.

Kilde: Mattilsynet (2020)

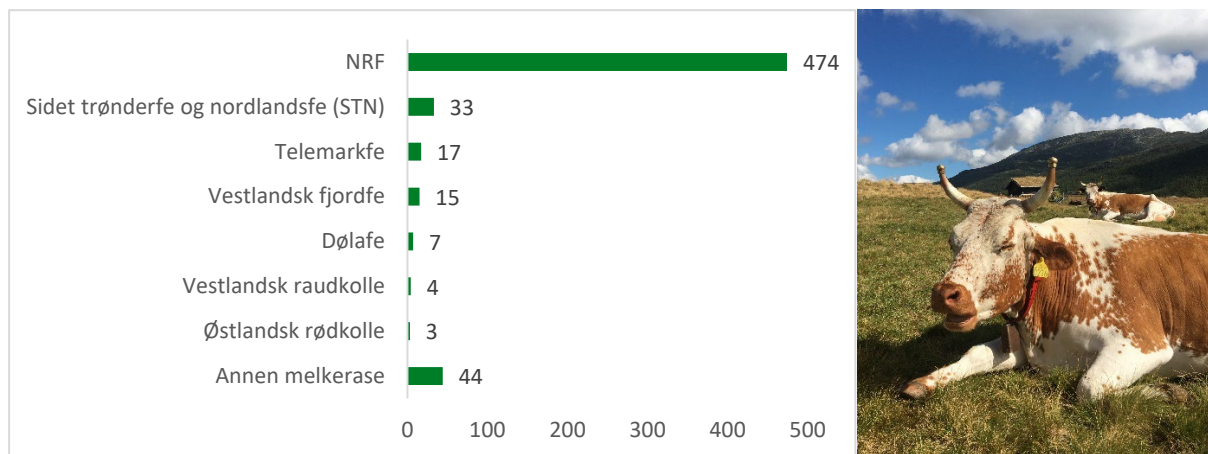
Tabell 6 Andel av respondentene som har lagt om til løsdrift, og andel av alle bruk med kumelk som har lagt om til løsdrift (TINE, 2020).

	Andel respondenter som har lagt om til løsdrift	Andel totalt som har lagt om til løsdrift (2018)
Nordland	17 %	40 %
Møre og Romsdal	15 %	39 %
Troms	38 %	30 %
Trøndelag	22 %	47 %
Sogn og Fjordane	17 %	24 %
Hordaland	50 %	29 %
Telemark	43 %	42 %
Hedmark	49 %	45 %
Oppland	22 %	30 %
Buskerud	32 %	49 %
Øvrige fylker	-	66 %
Hele landet	29 %	38 %

2.1.1 Flere seterbrukere har bevaringsverdige raser

Totalt er det 58 respondenter som har en eller flere av de seks bevaringsverdige storferasene. Dette utgjør 12 prosent av de som har oppgitt melkerase. Dette stemmer overens med andelen som har oppgitt at de regner med å få unntak fra løsdriftskravet. Til sammenligning var det kyr av bevaringsverdig rase i 4 prosent av landets melkekubesetninger i 2019 (Landbruksdirektoratet, 2019c).

Figur 2.7 Hva slags melkekurase(r) har du? (N=491)

2.1.2 Flere seterbrukere driver økologisk

Det er en større andel av seterbrukerne som har økologisk sertifisert melkeproduksjon enn hva andelen er for melkeproduksjonen sett under ett. Ca. 8 prosent av respondentene svarer at melkeproduksjonen er økologisk sertifisert. Dette er i all hovedsak kumelkprodusenter. Til sammenligning var ca. 3 prosent av landets kumelkprodusenter økologisk sertifisert i 2019 (Landbruksdirektoratet, 2019c).

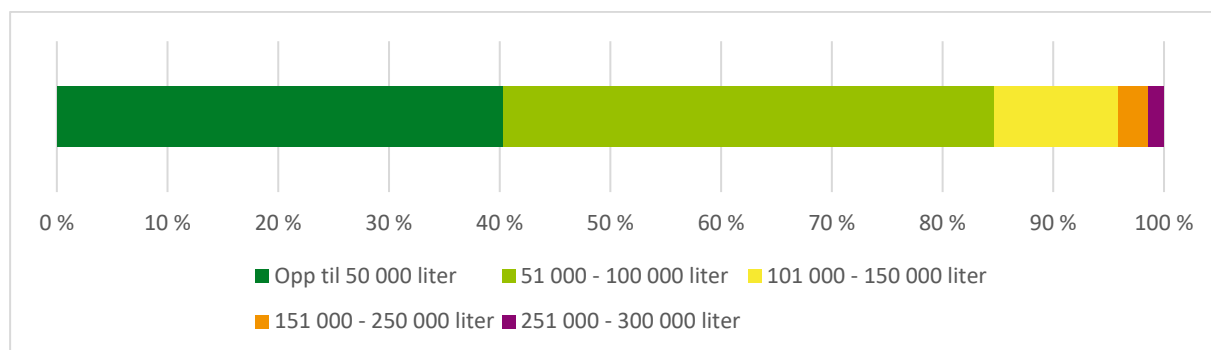
2.2 Geitemelkprodusentene

Totalt var det 289 jordbruksbedrifter med melkegeit i Norge i 2018 (SSB, tabell 03688). Det finnes ikke nasjonale tall på hvor mange av landets geitemelkprodusenter som driver med seterdrift, da det ved søknad om setertilskudd ikke oppgis hvorvidt seterdrifta er med geit eller ku. I undersøkelsen oppgir 76 av respondentene å drive med geitemelk, og dette alene utgjør 26 prosent av geitemelkprodusentene i landet. Hvis det er lik oppslutning om undersøkelsen hos kumelkprodusentene som hos geitemelkprodusentene, betyr det at 40 prosent av landets geitemelkprodusenter driver med seterdrift. I en undersøkelse som gikk ut til alle 424 geitemelkprodusenter hos TINE i 2009, med svarprosent på 55, oppga 47 prosent å drive med seterdrift (Tuft, 2009).

Blant respondentene er det 29 av 72 som har kvote på opptil 50 000 liter, mens 32 har kvote mellom 51 000 og 100 000 liter. 11 har kvote over 101 000 liter, og 1 av disse har kvote over 251 000 liter. Fordi det er såpass få respondenter i hver region, er det vanskelig å trekke noen klare slutninger rundt regionale forskjeller når det gjelder kvotestørrelse, men Nord-Norge og Gudbrandsdalen skiller seg til en viss grad ut ved å ha en større vekt av produsenter i kategorien 51 000–100 000 liter enn de andre regionene, som er mer jevnt fordelt mellom de to minste kategoriene.

Gjennomsnittlig melkekvote for geitemelkprodusenter i 2018 var 79 000 tonn (284 foretak) (Landbruksdirektoratet, 2020a).

Figur 2.8 Hvor stor disponibel melkekvote har du på bruket for geitemelk? (N=72)

Gjennomsnittsbesetningen hos respondentene er på 89 melkegeit, mens det nasjonale snittet er 118. I snitt melkes det flest geit på enkeltseter i Gudbrandsdalen, mens det i Nord-Norge er flest på felleseter, der alle respondentene med geit driver på felleseter.

Tabell 7 Resultater fra spørreundersøkelsen: Gjennomsnittlig antall geit som melkes på setra, antall melkegeit totalt, antall brukere og gjennomsnittlig antall melkegeit det er søkt produksjonstilskudd for.

	Antall geit som melkes på enkeltseter, gj.snitt	Antall geit som melkes på felleseter, gj.snitt	Antall melkegeit totalt	Antall brukere	Antall geit det er søkt om produksjonstilskudd for, gj.snitt
Nord-Norge	-	306	2139	7	134
Trøndelag	25	55	211	6	24
Møre og Romsdal	57	149	412	4	118
Sogn og Fjordane	109	125	2129	19	126
Hordaland og Rogaland	88	-	706	8	132
Telemark	74	168	854	9	107
Buskerud	86	-	1289	15	126
Valdres	80	-	724	9	83
Gudbrandsdalen	137	89	772	6	132
Nord- Østerdal	67	118	387	5	53
Hedmark og Oppland (øvrige)	36	-	36	1	36
Hele landet	86	189	9777	91	112

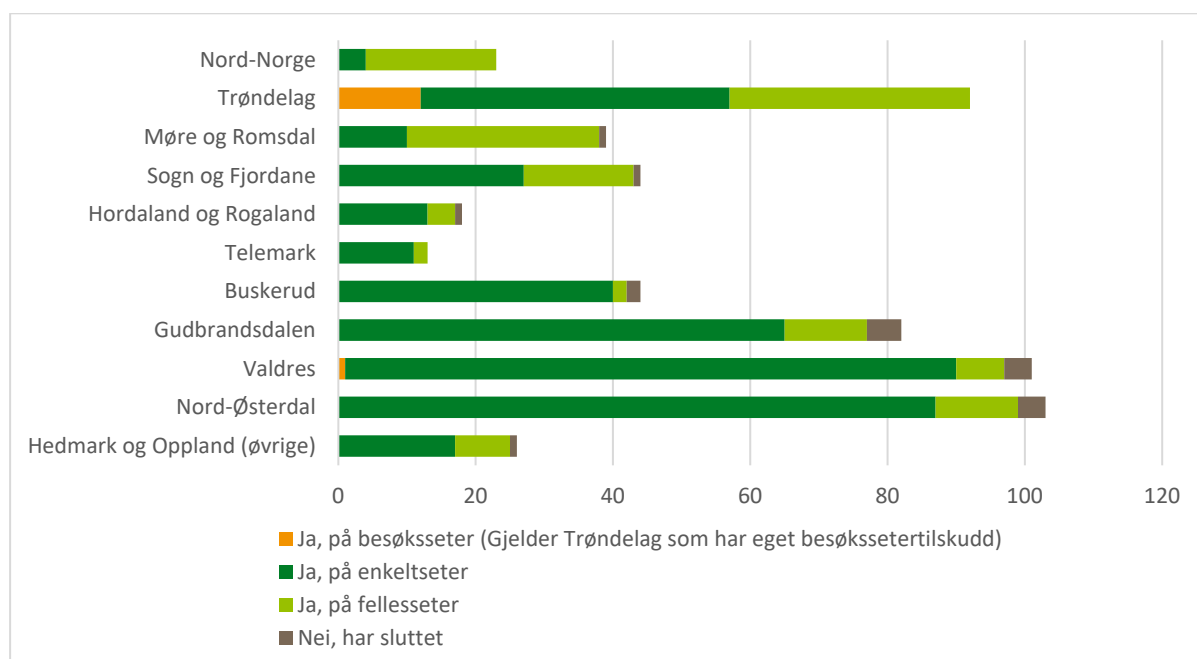
Fellesseter for geit i Undredal, Sogn og Fjordane.

2.3 Fellessetrene

I 2018 var det 703 jordbruksbedrifter som drev på enkeltseter og 354 på fellesseter. Totalt var det 719 enkeltsetre i drift (noen få bruk har mer enn én seter) og 119 fellessetre. I snitt var det 3 brukere per fellesseter, både nasjonalt og fylkesvis. For landet sett under ett driver 34 prosent av seterbrukerne på fellesseter, mens 14 prosent av setrene er fellessetre. Andelen fellessetre har holdt seg nokså konstant de siste 10–15 årene; ifølge NIBIO (2017) var andelen fellessetre på 15 prosent både i 2008 og 2015.

Fordelingen av seterbrukerne på enkeltseter, fellesseter og besøksseter avhenger av hvor i landet de driver. I Nordland driver alle seterbrukere på fellesseter, deretter følger Møre og Romsdal med en andel på 83 prosent og Troms med 67 prosent. Lavest andel fellessetring er det i Buskerud med 5 prosent, og over der finner vi de to største seterfylkene Hedmark (22 prosent) og Oppland (17 prosent).

Figur 2.9 Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? (N=591)

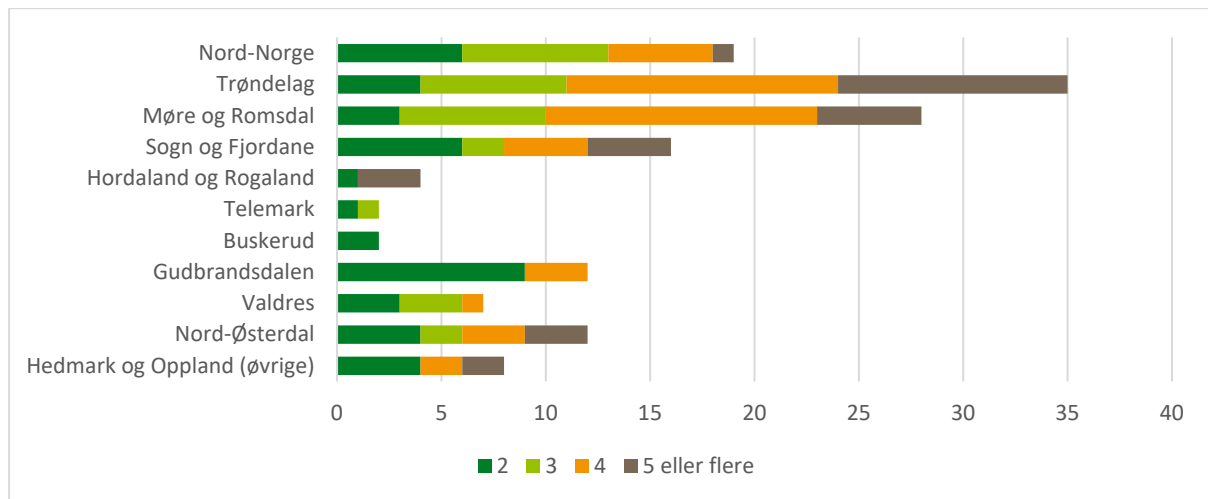
De 148 som oppgir at de driver seterdrift på en fellesseter, ble spurt om hvor mange som er med i fellessetra.

Tabell 8 Hvor mange er med i fellessetra? (N=148)

	Prosent
2	29%
3	20%
4	31%
5 eller flere	20%

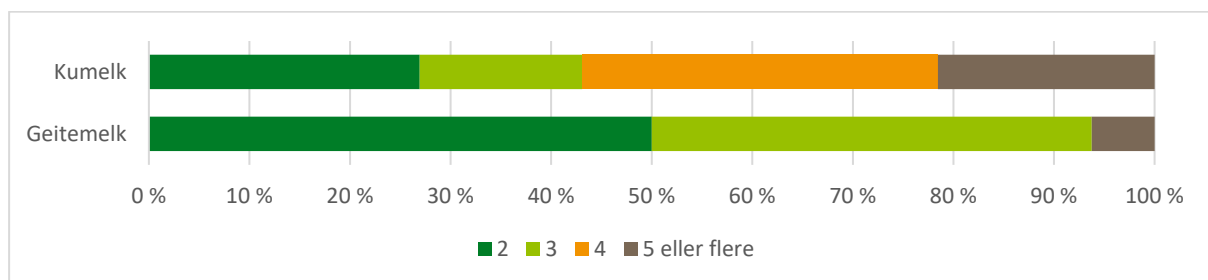
I Gudbrandsdalen er det mest vanlig med 2 brukere på felles seter sammen. I Trøndelag er det flest fellessetre med 5 eller flere brukere sammen.

Figur 2.10 Hvor mange er med i fellessetra? (N=148)

Det var blant de som driver med geitemelk på setra, en litt mindre andel som driver på felles seter (23 prosent) enn blant de som driver med kumelkproduksjon (26 prosent). Blant de 16 som driver med geitemelkproduksjon på felles seter, var det 8 som driver på en felles seter med 2 brukere, mens 7 er 3 på felles seter og 1 på en felles seter med 5 eller flere. For kumelkproduksjon er det vanligst med fire brukere av felles seter.

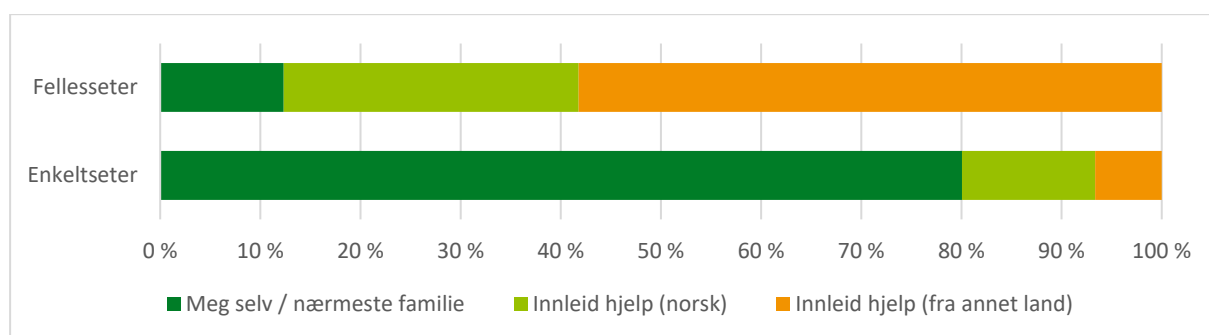
Figur 2.11 Hvor mange er med i fellessetra? (N kumelk=130, N geitemelk=16)

2.4 Arbeidskraft

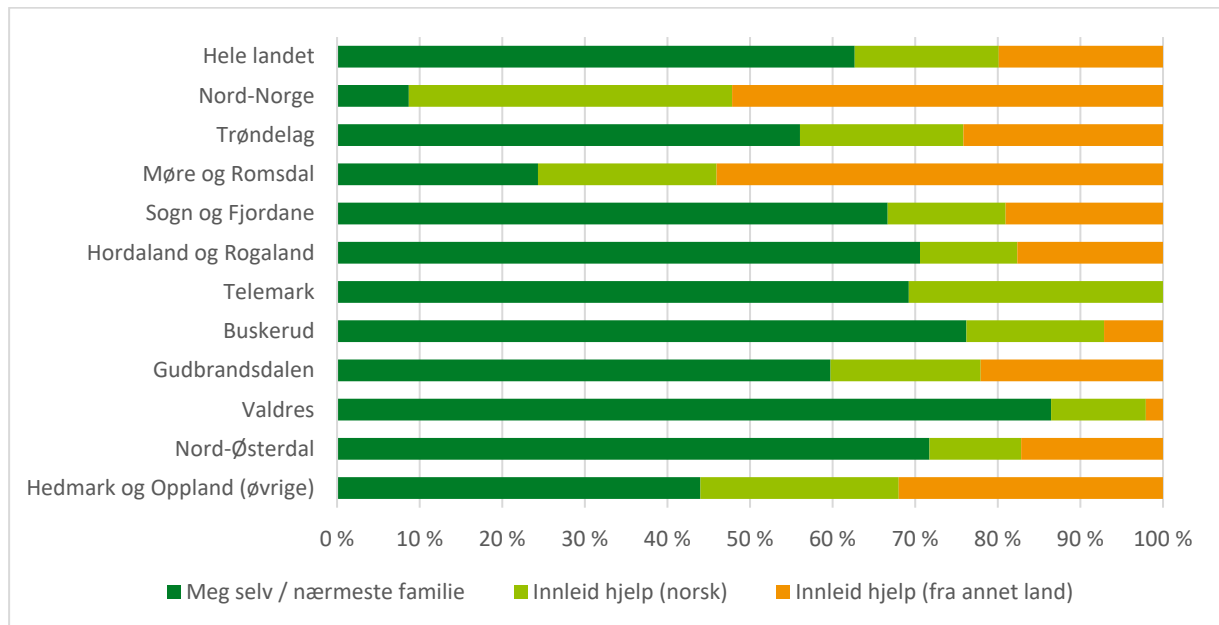
På fellessetrene er det vanligste innleid arbeidskraft, mens det på enkeltsetrene i hovedsak er gårdbrukeren selv eller nærmeste familie som er på setra. Kun 12 prosent av respondentene med felleseter oppgir at de selv/nærmeste familie utgjør hovedarbeidskraften på setra. 29 prosent benytter seg av innleid hjelp (norsk), og hele 58 prosent bruker innleid arbeidskraft fra utlandet. I gruppeintervjuet på Tynset kom det fram at det var vanskelig å få tak i nordmenn som ønsket å jobbe i mange nok uker, og at opplæring tok mye tid hvis de ikke hadde erfaring fra før. Det ble uttrykt bekymring over at barn og unge ikke lenger lærer seterulturen når man leier inn utenlandsk arbeidskraft til å drifte setre. Det opplevdes også at mange av de utenlandske ikke kunne godt engelsk, noe som gjør både opplæring og kommunikasjon ellers utfordrende.

Figur 2.12 Hvem utgjør hovedarbeidskraften på setra? (N felleseter=146, N enkeltseter=421)

Forskjellen mellom arbeidskraft på enkeltseter og felleseter forklarer til dels de regionale forskjellene i hvem som utgjør hovedarbeidskraften på setra. Det er like stor andel innleid arbeidskraft på setrene med kumelk som geitemelk, men geitemelkprodusentene har større grad av norsk innleid arbeidskraft.

Figur 2.13 Hvem utgjør hovedarbeidskraften på setra? (N=568)

2.5 Produsentmiljø

Å drive i en setergrend med flere aktive melkeprodusenter er en fordel både sosialt og praktisk, og tidsbesparende fordi det muliggjør samarbeid om gjerding, driftsveier og andre fellestiltak. Dessuten vil gjerne bølinger fra forskjellige setre holde seg fra hverandre, slik at dyrene dermed ikke sprer seg over like stort område. Dermed blir det enklere å finne igjen dyrene og hente dem inn til melking.

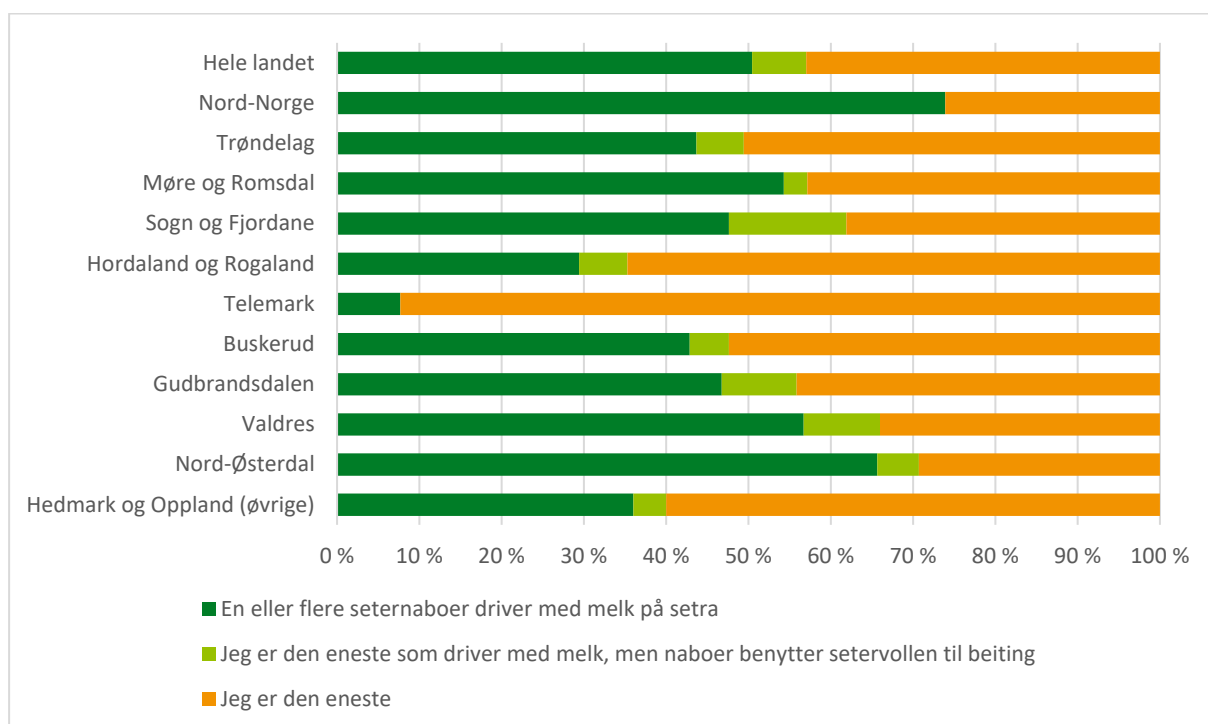
Halvparten av respondentene driver seterdrift i en setergrend med en eller flere seternaboer, mens 7 prosent oppgir at de er den eneste som driver med melk, men at naboer benytter setervollen til beiting. Det vil si at 43 prosent oppgir å være den eneste som driver på setra, uten naboer som bruker verken setra eller setervollen.

I de største seterregionene er det i Nord-Østerdalen størst andel som driver i en setergrend med flere aktive melkeprodusenter. Bare 30 prosent oppgir å være den eneste som driver i en setergrend, uten naboer som benytter setervollen til melkeproduksjon eller beiting.

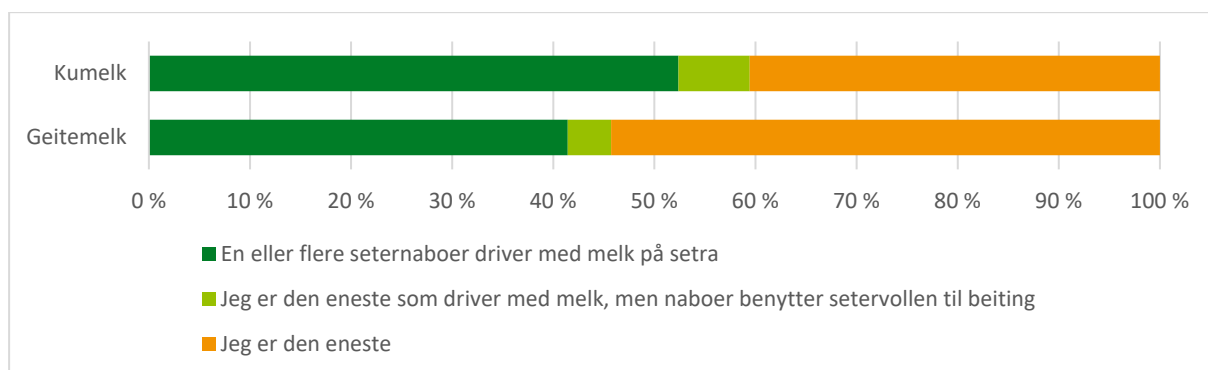
Totalt i landet er det blant seterbrukerne i Telemark det er mest vanlig å være den eneste som driver med setring, deretter følger Hordaland. Dette er fylker med få seterbrukere totalt. I Nord-Norge er heller ikke antall seterbrukere høyt, men likevel er det her vi finner høyest andel seterbrukere som driver i ei setergrend. Også i Valdres er det flere enn snittet som driver i setergrend, mens den tredje store seterregionen Gudbrandsdalen ligger noe under snittet.

Det er noe større andel kumelkprodusenter og fellesseterbrukere som setter i en aktiv setergrend, men ingen vesentlige forskjeller.

Figur 2.14 *Driver du i en setergrend med flere aktive melkeprodusenter, eller er du den eneste? (N=563)*

Figur 2.15 *Driver du i en setergrend med flere aktive melkeprodusenter, eller er du den eneste? N=553*

2.6 Melkeforedling og turisme

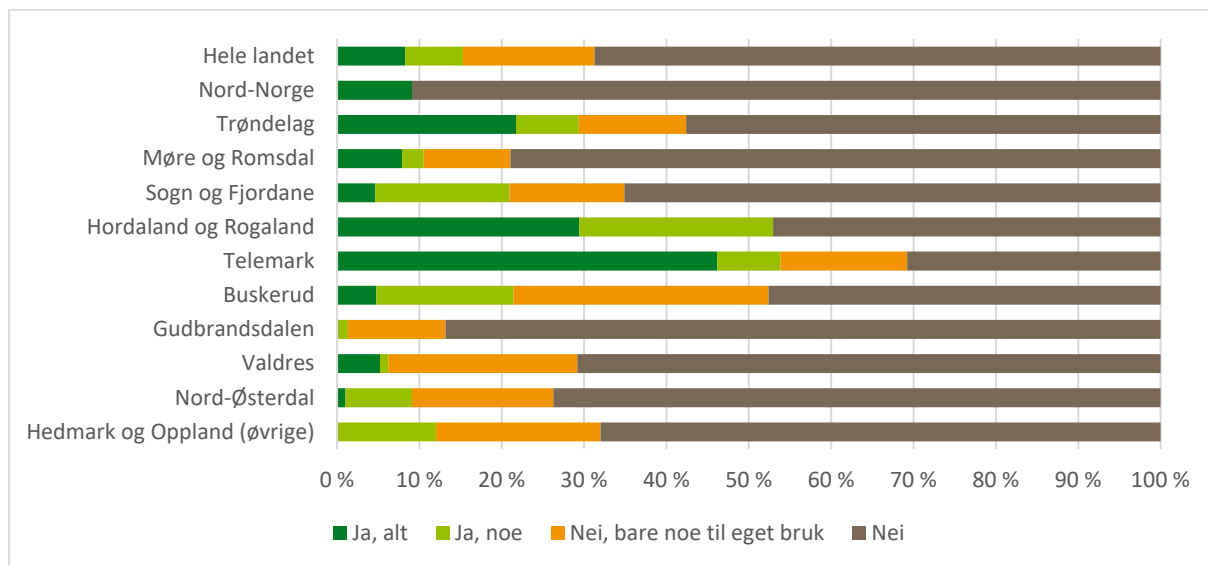
I spørreundersøkelsen var det 47 respondenter som oppga at de foredler all melka på setra for salg og 40 som svarte at de foredler noe av melka for salg. Tilsammen utgjør dette 15 prosent av respondentene. I tillegg var det ytterligere 15 prosent som svarte at de foredler noe, men bare til eget bruk.

Av de 47 som foredler alt, er det 40 på enkeltseter og 7 på felleseter. Av de som foredler noe, er det 36 på enkeltseter og 4 på felleseter.

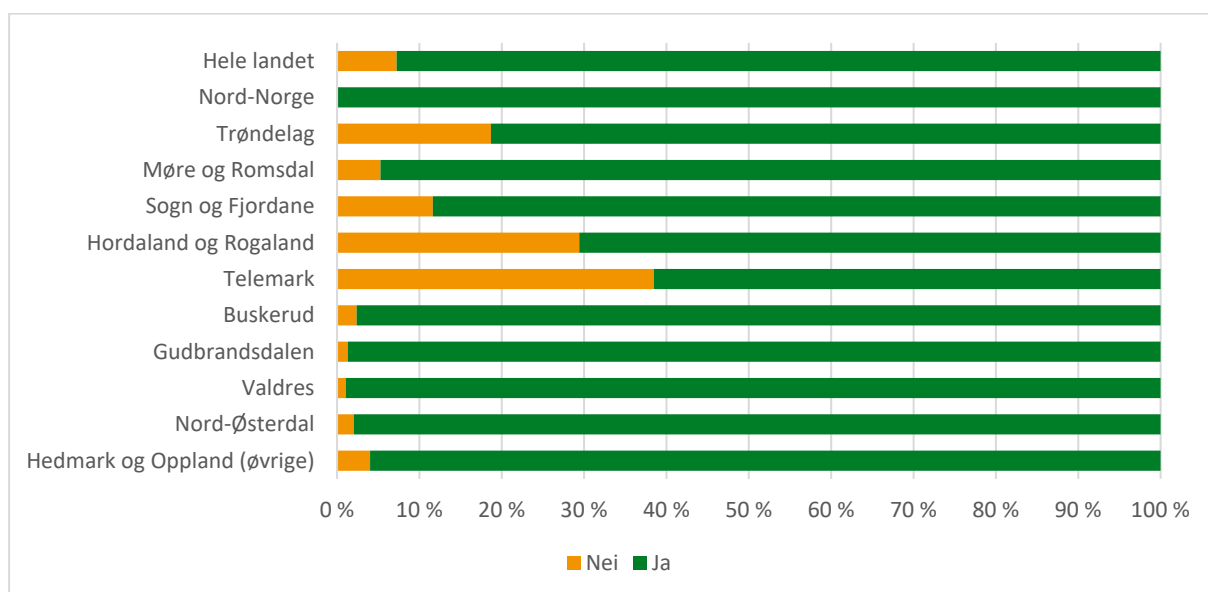
Fylkene Hordaland (nå Vestland), Trøndelag og Møre og Romsdal gir ekstra driftstilskudd til foredling i tillegg til det ordinære setertilskuddet. I disse fylkene er det 40 respondenter som sier de foredler all eller deler av melka for salg. Det vil si at 41 prosent av respondentene som driver med foredling på setra, mottar tilskudd til dette. Vi har ikke nasjonale tall fra 2018, men i 2016 fikk rundt 55 seterbrukere tilskudd til foredling. Det vil si at en stor andel av mottakerne av foredlingstilskudd har deltatt i denne undersøkelsen. Det kan være grunn til å tro at svarandelen er høy også blant seterbrukere som foredler, men som ikke holder til i fylker som gir foredlingstilskudd. Dermed kan det hende at foredlingsandelen på totalt 30 prosent er høyere i spørreundersøkelsen enn den er totalt for alle seterbrukere.

Det er i stor grad sammenfall mellom andel som foredler all melka for salg og andel som ikke har vei helt fram til setra (godkjent for tankbil). For landet sett under ett er det 8 prosent som foredler all melka for salg og 7 prosent som ikke har vei helt fram til setra. Dette sammenfaller også svært godt på fylkesnivå. I Telemark er det 46 prosent som foredler all melk og 38 prosent som ikke har vei helt fram. Deretter følger Hordaland/Rogaland med 29 prosent som foredler all melk og 29 prosent som ikke har vei helt fram. Dette er begge fylker som har få seterbrukere. I Trøndelag er det også en høy andel som foredler all melk for salg (22 prosent) og 19 prosent som ikke har vei helt fram. Over halvparten av disse er besøkssetre.

Figur 2.16 Foredler dere melka på setra for salg? (N=569)

Figur 2.17 Er det bilvei helt fram til setra (godkjent for tankbil)? (N=587)

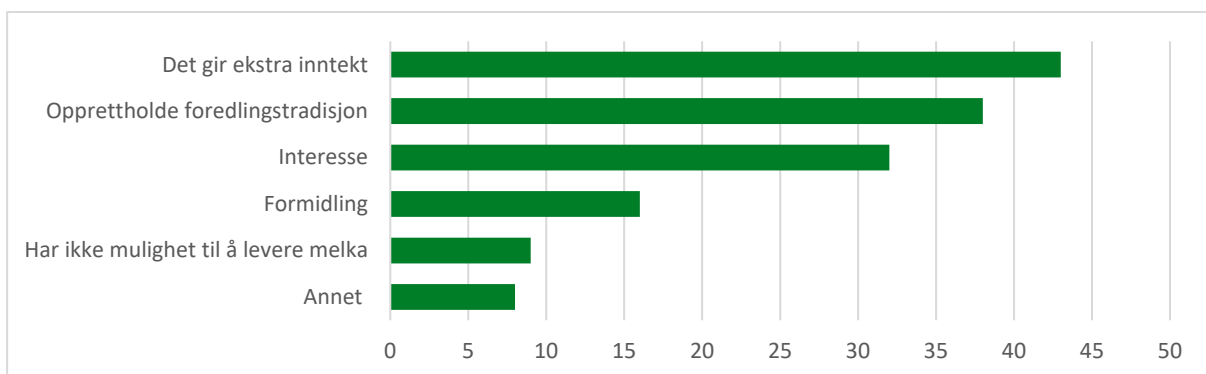

Hver tredje seterbruker er med på ivareta tradisjonen med melkeforedling på setra: 15 prosent av respondentene foredler all eller deler av melka for salg (bildet til venstre), mens ytterligere 15 prosent foredler noe melk til eget bruk (bildet til høyre).

Selv om det er stor grad av sammenfall mellom hvem som foredler all melk og hvem som ikke har vei fram til setra godkjent for tankbil, er det få som svarer «har ikke mulighet til å levere melka» når de blir bedt om å oppgi opptil tre grunner til at de driver med melkeforedling på setra. Interesse, opprettholde foredlingstradisjon og ekstra inntekt oppgis som de tre viktigste grunnene.

Figur 2.18 Hva er den viktigste grunnen til at du driver med melkeforedling på setra? (velg opptil 2) N=146

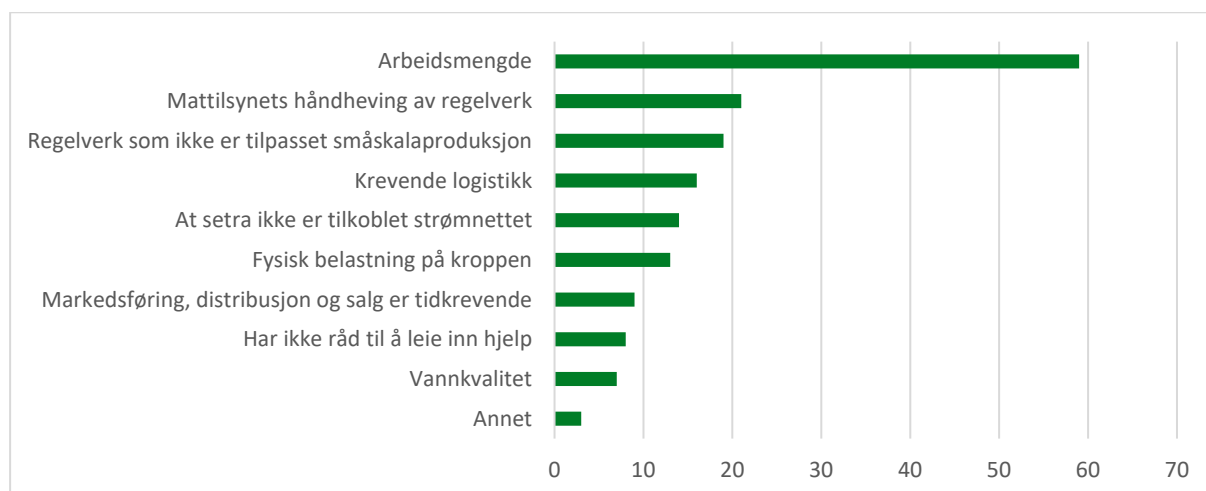
På spørsmål om hva som er de største utfordringene ved å drive foredling på setra, er arbeidsmengde det klart mest valgte alternativet (60 prosent).

En av deltakerne på gruppeintervjuene trakk fram at det var like mye regelverk å forholde seg til på setra som hvis man drev stort og effektivt i bygda med strøm, blant annet krav til prøvetaking, renhold og bygninger. Det hadde vært en lang runde med opplæring av

Mattilsynet som var opplært og vant til å forholde seg til industriell meieriproduksjon, men det gikk riktig vei der óg.

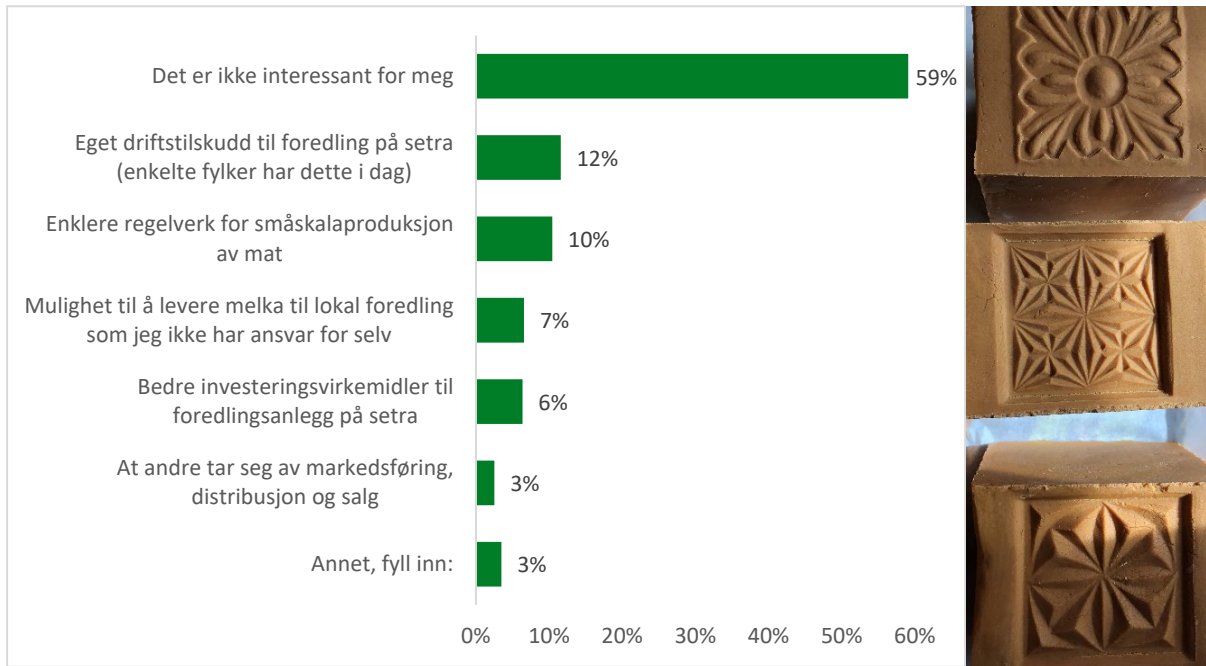
De som driver med melkeforedling for salg, ble bedt om å anslå hvor mye merarbeid dette utgjorde i løpet av en uke. Her var medianen 33 timer hos dem som foredler all melka.

Figur 2.19 Hva er de største utfordringene ved å drive foredling på setra? (maks tre svar)
N=169

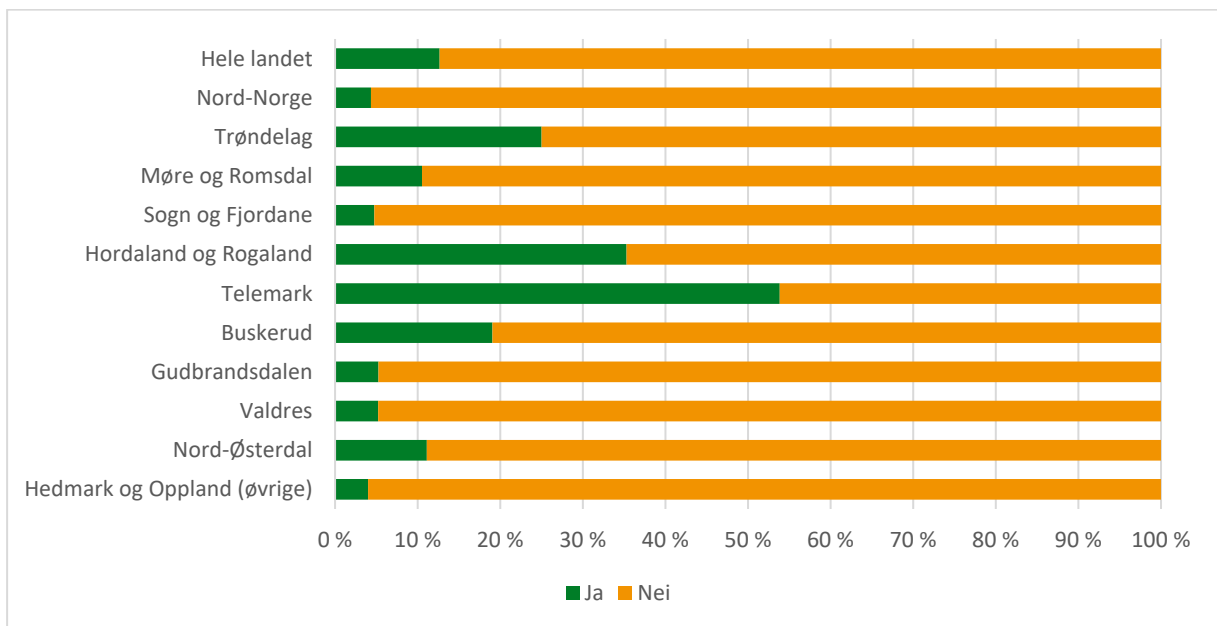
De som svarte at de ikke driver med foredling for salg, ble spurt om hva som vil gjøre det mer interessant å starte opp med foredling. Det var ingen alternativer som i stor grad utpekte seg, men flest svarte *driftstilskudd til foredling på setra* (12 prosent) og *enklere regelverk for småskalaproduksjon av mat* (10 prosent). 59 prosent svarte at det uansett ikke var interessant å starte opp med foredling. Selv om det er 41 prosent som velger andre svaralternativer enn *det er ikke interessant for meg*, viser spørsmålet om hvilke planer som foreligger for seterdrifta de neste 3–5 årene, at det kun er 5 prosent som svarer at de vil *utvikle seterdrifta; for eksempel starte med foredling og/eller turisme på setra*.

Figur 2.20 Hva vil gjøre det mer aktuelt for deg å foredle setermelka? (N=518)

Det er 13 prosent som svarer at de driver med turisme på setra. Blant de største seterfylkene er det størst andeler i Trøndelag, der 25 prosent oppgir at de driver med dette. Omtrent halvparten av dette er besøkssetre. I Telemark svarte 7 av de 13 respondentene at de driver med turisme på setra.

Figur 2.21 Driver dere med turisme på setra? (f.eks. overnatting, kafé, åpne dager, utsalg av produkter) N=569

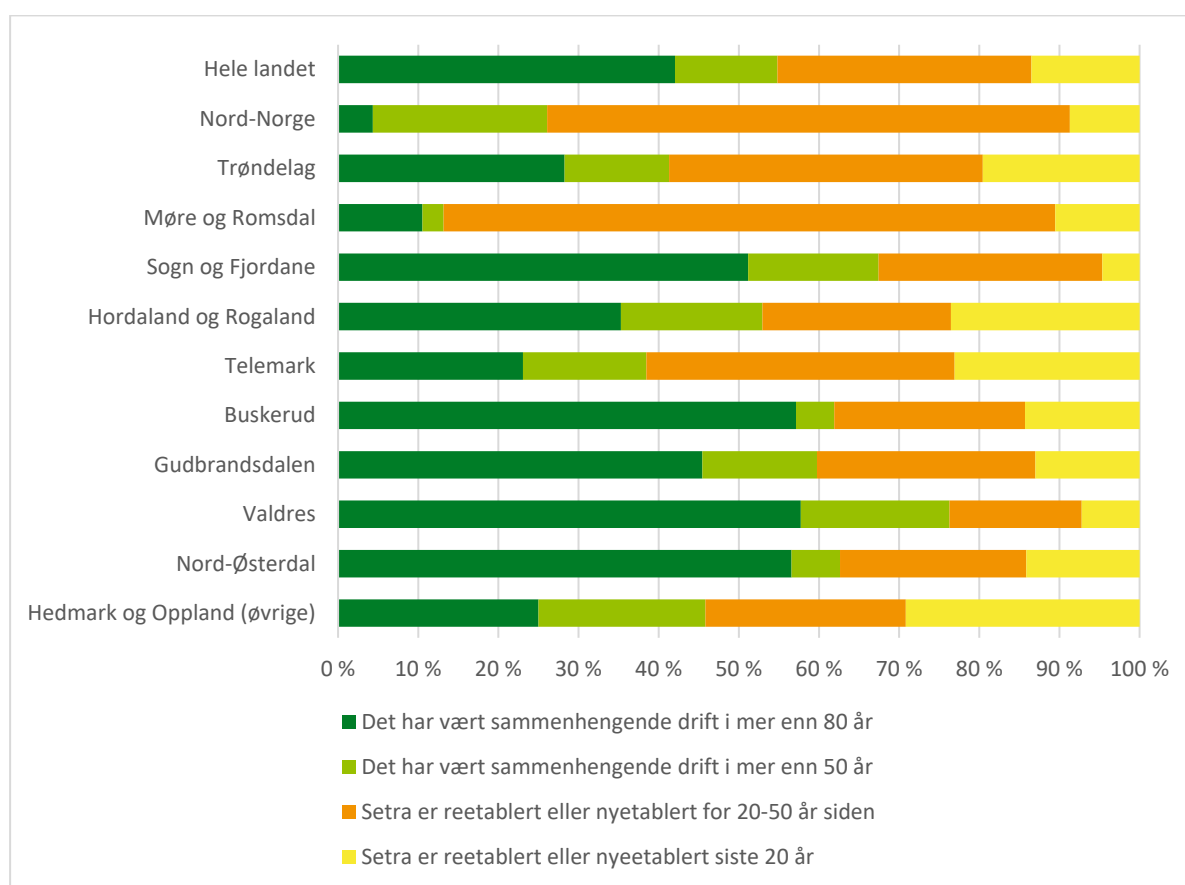
Sidan det har vore drive aktiv støling, utan opphald, av garden vår sidan 1880-åra, og eg er 4. generasjon som driv, håpar eg at mulighetene for neste generasjon og er der. Dette er kulturhistorie, tradisjon, og eg føler meg på mange måtar som ein tradisjonsbærar. Samstundes tykkjer eg det er kjekt å formidla til turistar, den tradisjon me har her i dalen. Sidan eg no er nett ferdig med min 46. sommar på stølen, og har vore med på den endringa som har skjedd, etter me fekk veg, straum og vatn, tykkjer eg det er viktig å fortelja korleis støslivet var her, for berre 40 år sidan. Den tida måtte me ysta, fordi det gjekk ikkje an å levera mjølka om sommaren, og osteproduksjonen var den viktigaste inntekta på garden. Og med små, brattlendte bruk, var stølen ein viktig ressurs mht. beiting.

2.7 Alder på setra

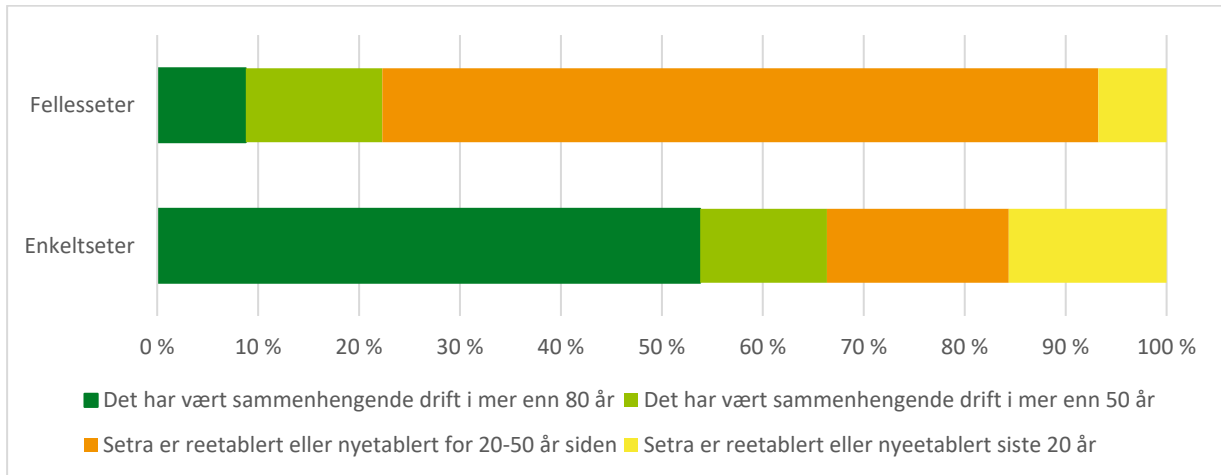
Respondentene ble spurt om setra er reetablert eller nyetablert, eller om den har vært i drift i flere generasjoner uten lengre opphold. For 42 prosent har det vært sammenhengende drift i mer enn 80 år og for 13 prosent sammenhengende drift i mer enn 50 år. Litt under halvparten svarte at setra er reetablert eller nyetablert for henholdsvis 20 til 50 år siden (32 prosent) eller de siste 20 år (13 prosent). Geitemelk- og kumelkprodusentene svarer nokså likt på dette spørsmålet.

Figur 2.22 Er setra reetablert/nyetablert, eller har det vært drift i flere generasjoner uten lengre opphold? N=571

NIBIO (2017) skriver at fellessetrene ble et satsingsområde fra 1960-70-tallet, der flere bruk gikk sammen om moderne fjøs, store fulldyrkede kulturbeiter og innleide røktere. Det stemmer godt med svarene i undersøkelsen, der 71 prosent av fellessetrene er etablert for 20–50 år siden. På enkeltsetrene har det derimot vært sammenhengende drift i mer enn 80 år hos over halvparten av respondentene. Det har samtidig vært flere ny- eller reetableringer av enkeltsetre enn fellessetre de siste 20 år.

Figur 2.23 Felleseter N=148, enkeltseter N=422.

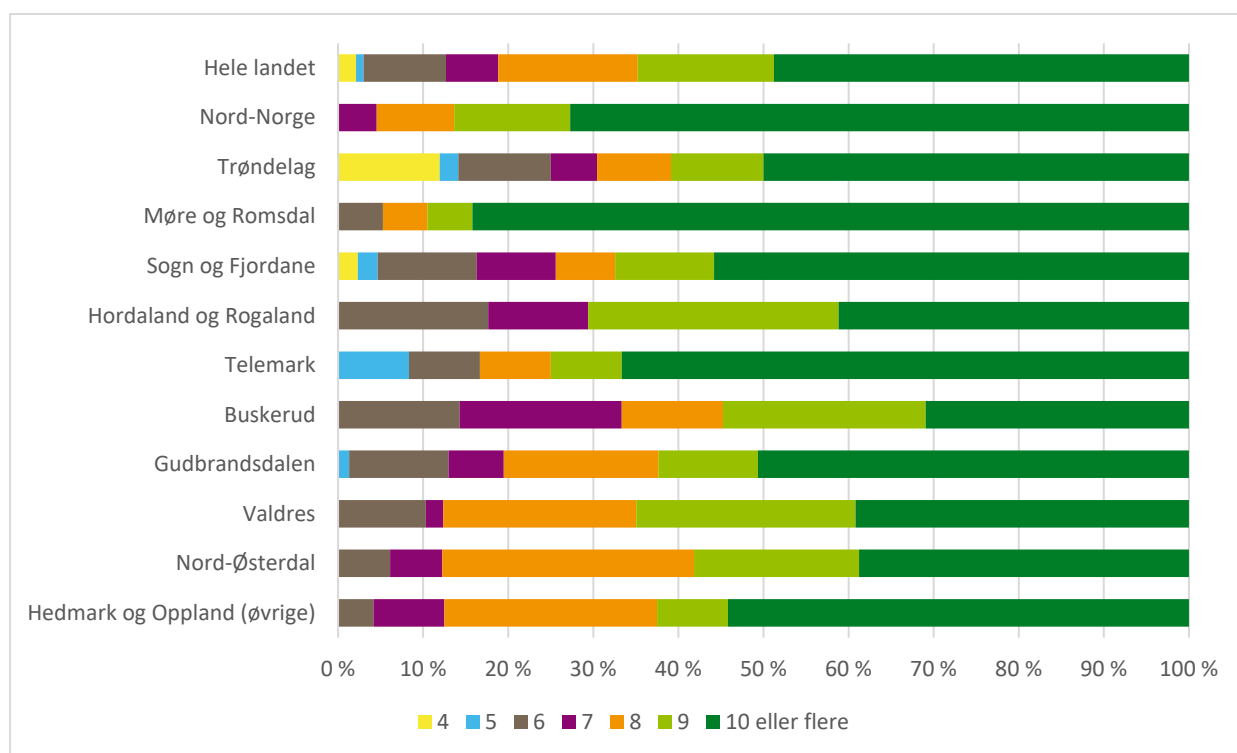
Seterfjøs og sel oppført på 80-tallet, Voss.

2.8 Lengde på seterperioden og beiteressurser

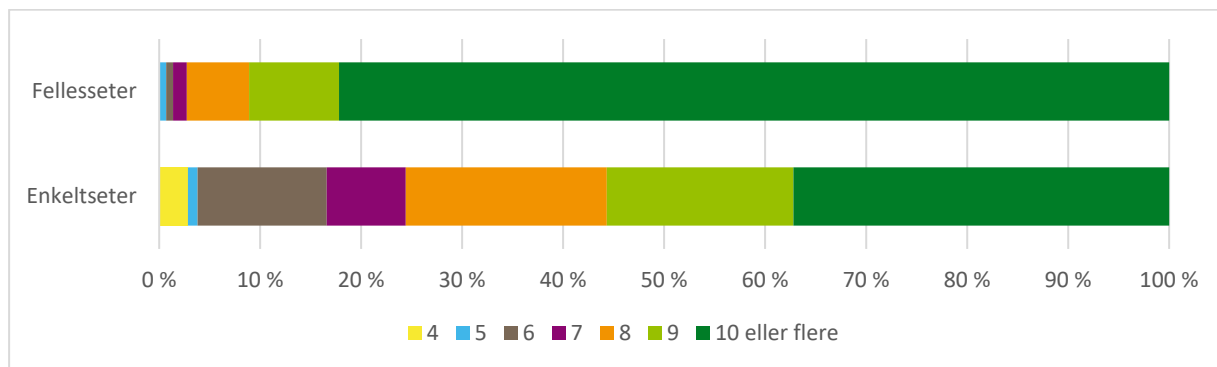
Nesten halvparten av seterbrukerne i undersøkelsen bruker 10 eller flere uker på setra hver sommer. Dette gjelder især respondentene med felles seter og/eller geitemelkproduksjon, der henholdsvis 82 % og 74 % har en seterperiode på 10 uker eller mer. Blant de med enkeltseter er det bare 37 prosent som har en seterperiode på 10 uker eller mer, men mange har 8 og 9 uker med seterdrift. Blant de med kumelkproduksjon er det 45 prosent som er på setra 10 uker eller flere, og her er det også mange som driver i 8 eller 9 uker.

Kun 3 % av respondentene setrer i 4 eller 5 uker, det vil si at de har en kortere seterperiode enn det som nå er minimumskravet for å være berettiget setertilskudd (6 uker).

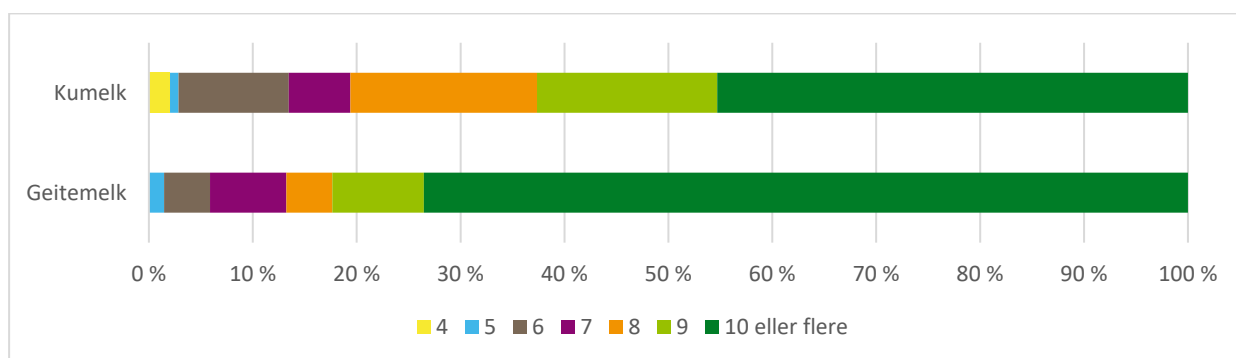
Figur 2.24 Hvor mange uker har du seterdrift per år? (N=568)

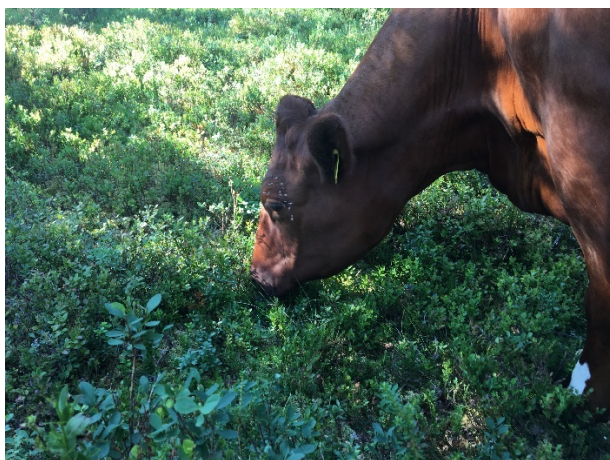
Figur 2.25 Hvor mange uker har du seterdrift per år? (N=558)

Figur 2.26 Hvor mange uker har du seterdrift per år? (N=558)

At geitemelkprodusentene har lenger setersesong kan ha sammenheng med at geitebrukene historisk har hatt mindre arealressurser rundt gården, og dermed er enda mer avhengig av en lang sommersesong på setra. Antall beitedager for geit ligger i snitt vanligvis på ca. 120 dager (TINE, 2019c). Dessuten er det noe færre respondenter med geit enn ku som svarer at melkeytelsen faller på setra sammenlignet med beiting rundt gården.

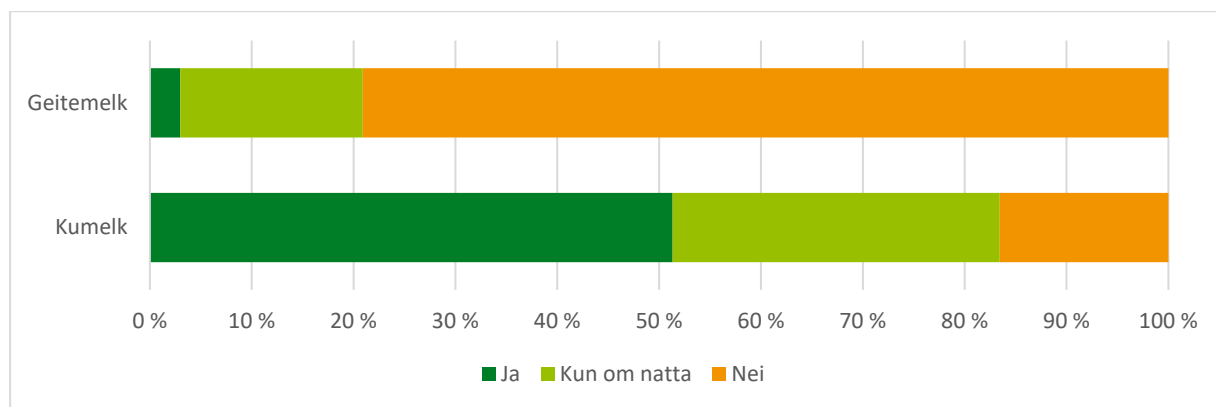

Kun 3 prosent av geitemelkprodusentene oppgir at melkegeitene går på inngjerdede arealer på setra, mens 51 prosent av kumelkprodusentene har dyra på inngjerdede arealer. At 80 prosent

av geitemelkproduzentene ikke gjerder på setra, kan ha sammenheng med at det er mer krevende og mindre nødvendig å gjerde for geit, både fordi de beiter annerledes enn kua, i hovedsak på busker og trær, og heller ikke trekker så langt unna setra. Dermed er seterdrifta en driftsform som gjør det mulig å la geitene beite uten å drive med tidkrevende og dyrt arbeid med gjerding, som kan utgjøre mange kilometer.

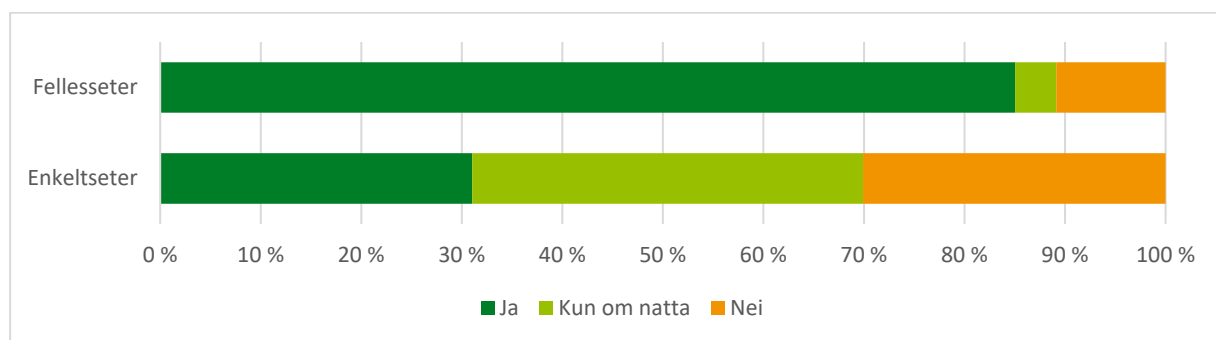
Disse faktorene underbygger at utmarksressursene på setra er en enda viktigere del av geitemelkproduksjonen enn av kumelkproduksjonen. Samtidig som geitebeiting er velegnet til å både holde arealet oppe og ikke minst åpne gjengrodd landskap.

Figur 2.27 Går melkekyrne/melkegeitene på inngjerdede arealer på setra? N=556

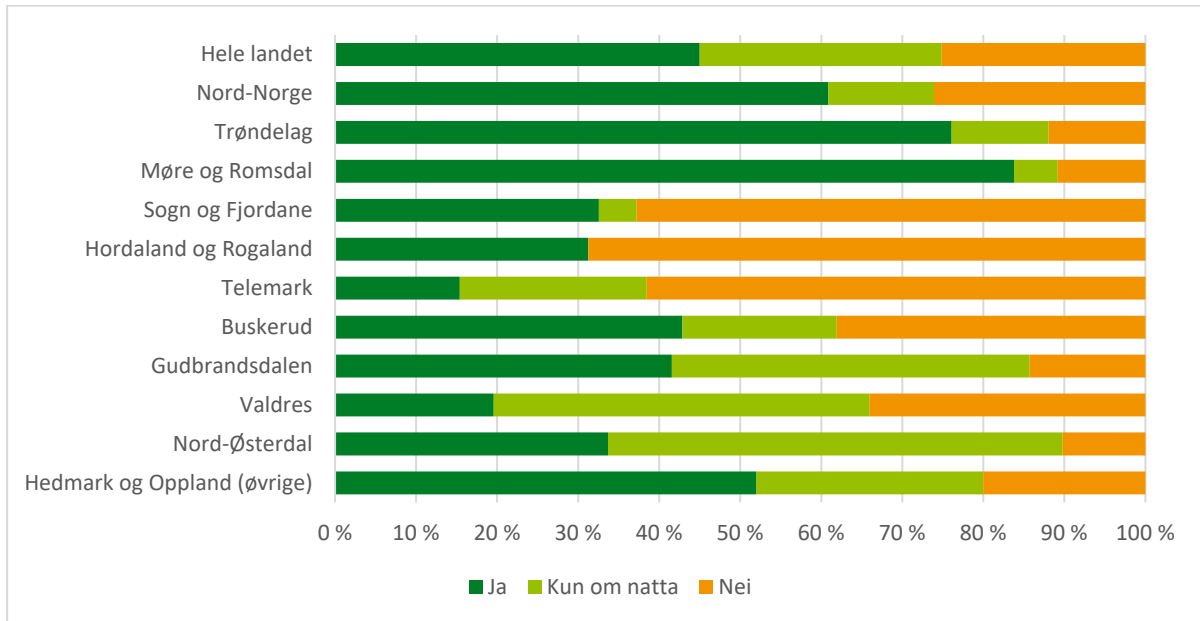

Respondentene med felleseter skiller seg ut ved å ha en svært høy andel som svarer at dyra går på inngjerdede arealer på setra. Andelen er 85 prosent for felleseter og 31 prosent for enkeltseter.

Figur 2.28 Går melkekyrne/melkegeitene på inngjerdede arealer på setra? N=569

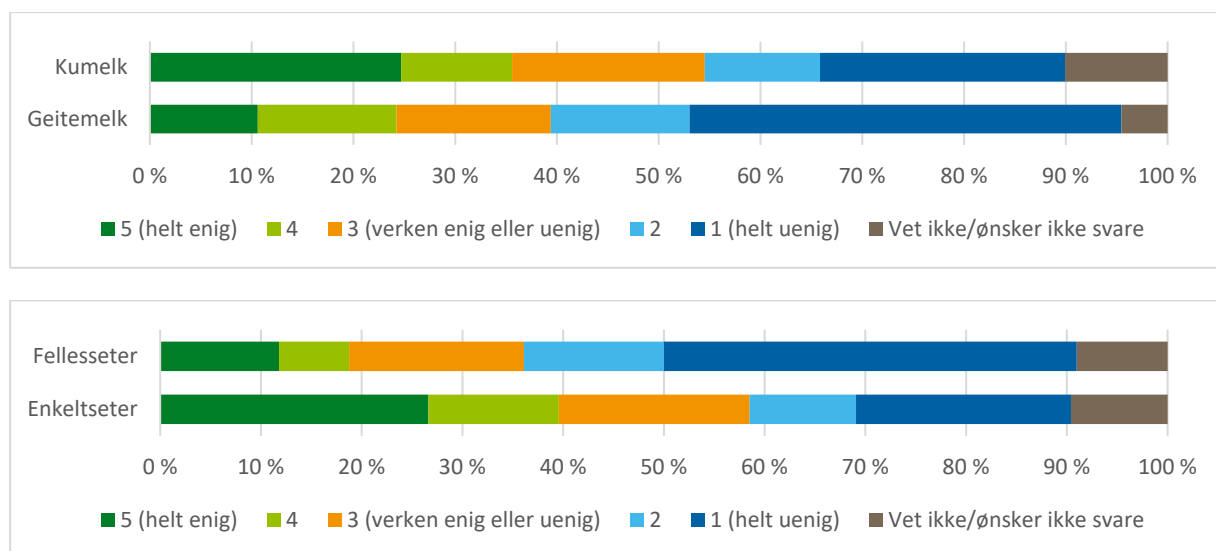
Figur 2.29 Går melkekyrne/melkegeitene på inngjerdede arealer på setra? (N=569)

Det er tidkrevende å hekte opp og sette strøm på gjerder som har vært lagt ned for vinteren.

Siden geitemelkprodusentene i liten grad har behov for gjerding på setra, er det naturlig nok flere geitemelkprodusenter som er uenig eller helt uenig (55 prosent) i påstanden om at radiobjellteknologi med virtuelle gjerder vil passe svært godt for deres seterdrift. 24 prosent er enig eller helt enig, mens det blant kumelkprodusentene er 35 prosent som svarer enig eller helt enig. På fellessetrene, som i stor grad har inngjerdede kulturbeiter, er det likevel færre enn på enkeltsetrene som svarer at denne typen teknologi vil egne seg godt for deres seterdrift.

Figur 2.30 *Bruk av radiobjellteknologi med virtuelle gjerder vil passe svært godt for min seterdrift. (N=561)*

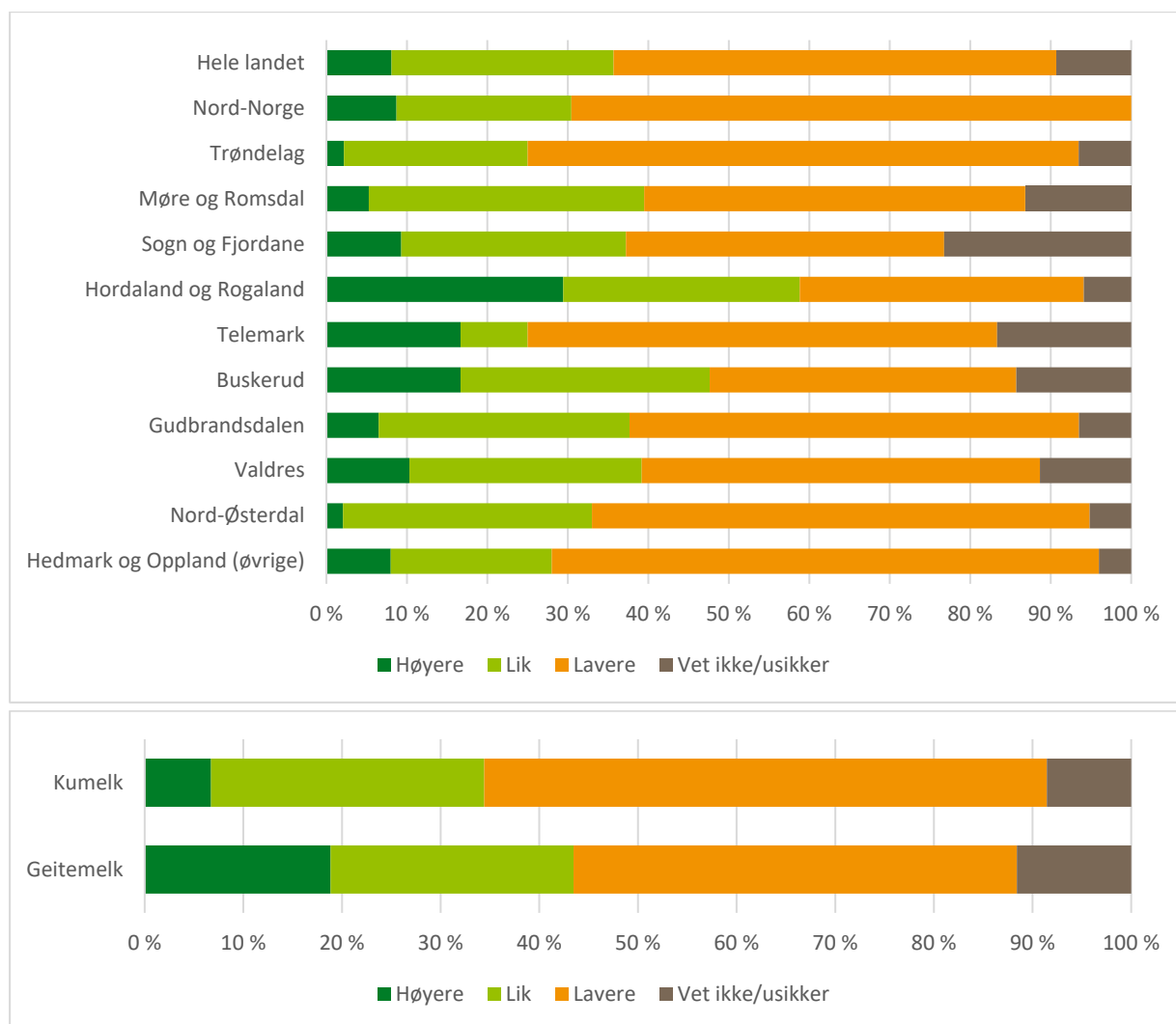
2.8.1 Melkeavdråttene går ned på setra

Seterdrift innebærer at kyrne og geitene beveger seg mer for å finne fôr, og dermed bruker de mer energi. Både energi- og næringsinnholdet i beitegraset og mengden tilgjengelig fôr kan være lavere enn på beiteene rundt gården. Dermed opplever mange seterbrukere at melkeavdråttene per ku eller geit går ned i seterperioden, og inntekten fra melkeleveransen blir lavere enn om en hadde holdt dyra ved gården om sommeren. Redusert inntekt fra levering av melk blir derfor også noe som setertilskuddet må dekke inn. Mange har også et driftsopplegg med høstkalving, der produksjonstoppen for melk er på vinteren, og kan ha svart på dette spørsmålet basert på dette.

I spørreundersøkelsen oppgir kun 8 prosent at melkeavdråttene går opp på setra, mens 55 prosent sier at den blir lavere. Respondenter med fellesseter og enkeltseter svarer helt likt på dette spørsmålet, men det er færre produsenter av geitemelk enn kumelk som opplever at avdråttene går ned. For geitemelk oppgir 19 prosent at avdråttene går opp og 45 prosent at den går ned, mens resten sier at den er lik eller vet ikke. For kumelk er det kun 7 prosent som oppgir at den går opp, mens 57 prosent oppgir at den går ned.

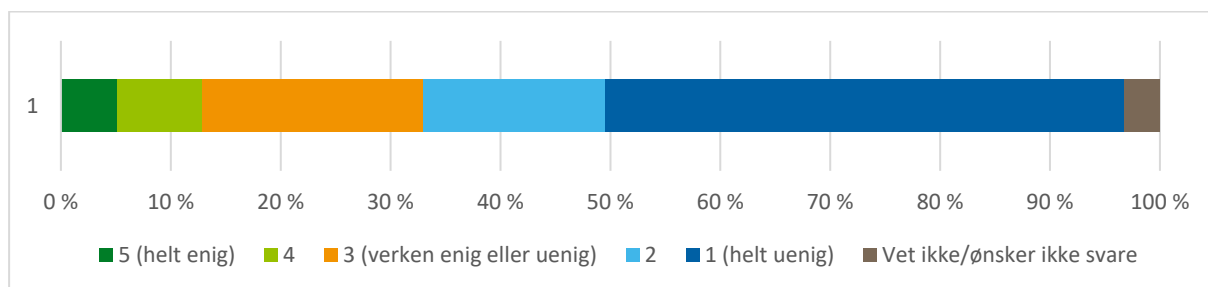
Det er seterbrukerne i Hordaland og Rogaland som i størst grad opplever at avdråttene blir høyere, deretter følger Telemark og Buskerud. Dette er fylker med høy andel geitemelkprodusenter blant respondentene. I Sogn og Fjordane, som også har høy andel geit, er det ikke like mange som svarer at melkeavdråttene går opp. I Trøndelag og Nord-Østerdalen finner vi de laveste andelen med høyere avdrått.

Figur 2.31 Hvordan er melkeavdråttene per dyr på setra i forhold til om de hadde gått hjemme på gården? (N=560 (ku= 491, geit=69))

En av deltakerne på gruppeintervjuene trakk fram at det var bra for seterdrifta at det er mange gårdbrukere og rift om jorda, for når det tynnes ut i bygda, blir det mer tilgjengelig beite og ikke så nødvendig med seterdrift og utmarksbruk. Likevel svarer 64 prosent at de er uenig eller helt uenig i at det vil bli mindre attraktivt for dem med seterdrift om det blir mer grovfôrareal tilgjengelig i nærheten av gården. Kun 13 prosent er enig eller helt enig i påstanden.

Figur 2.32 Hvis det blir mer grovfôrareal tilgjengelig i nærheten av gården vil det bli mindre attraktivt for meg med seterdrift. (N=561)

2.9 Motivasjon

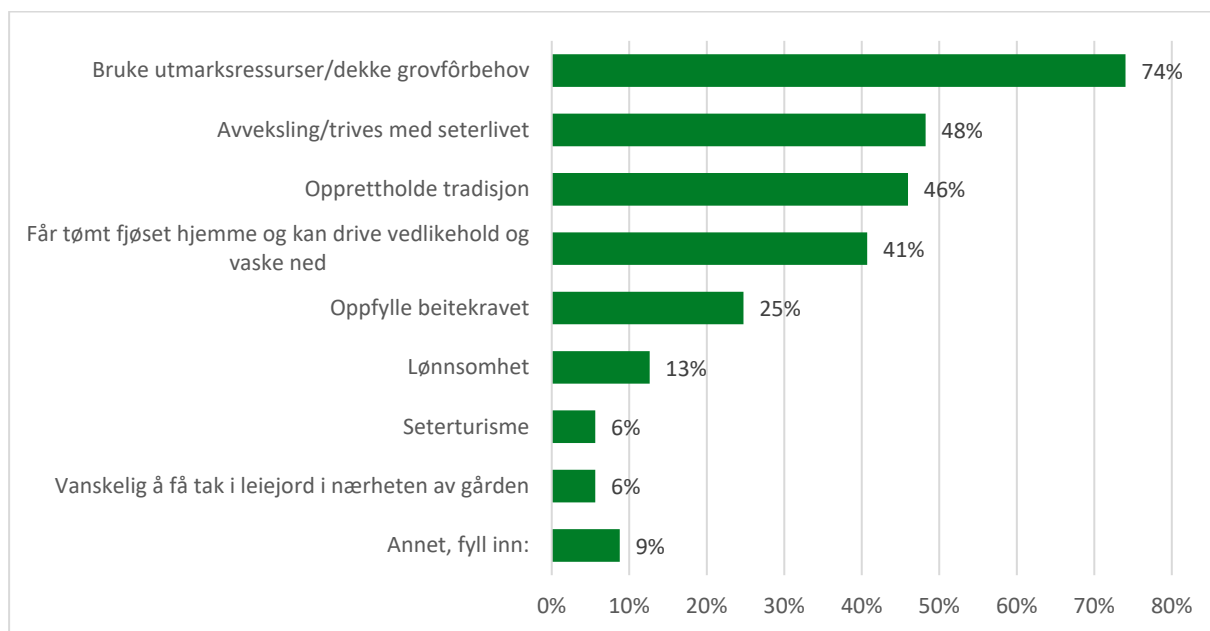
Bøndene ble bedt om å oppgi hva deres viktigste motivasjon for å drive med seterdrift var, og de kunne oppgi inntil tre svar. Det er ingen store regionale forskjeller i motivasjon. 3 av 4 oppgir at det å bruke utmarksressurser og/eller dekke et grovfôrbehov er en viktig motivasjon for seterdrifta. Særlig for geitemelkprodusentene er dette viktig. 90 prosent oppgir dette som viktigste motivasjon (maks tre svar), mot 71 prosent av kumelkprodusentene.

For nesten halvparten av respondentene, både for ku og geit, er en viktig motivasjon at de trives med seterlivet og ser på det som en avveksling, og nesten like mange oppgir *oppretholde tradisjon*. Dette er langt mindre viktig for felleseterbrukerne. Her er viktigste motivasjon å få tømt fjøset hjemme slik at man kan drive vedlikehold og vaske ned (71 prosent), mens 30 prosent av respondentene med enkeltseter svarer dette. Her skiller også geitemelk- og kumelkprodusentene lag; 21 prosent av geitemelkprodusentene har krysset av for dette, mot 44 prosent av kumelkprodusentene. Det er verdt å merke seg at seterturisme og lønnsomhet kommer langt ned. I bunn ligger det at seterdrift fortsatt er en nødvendig tilpasning til gårdens ressursgrunnlag og driftsform.

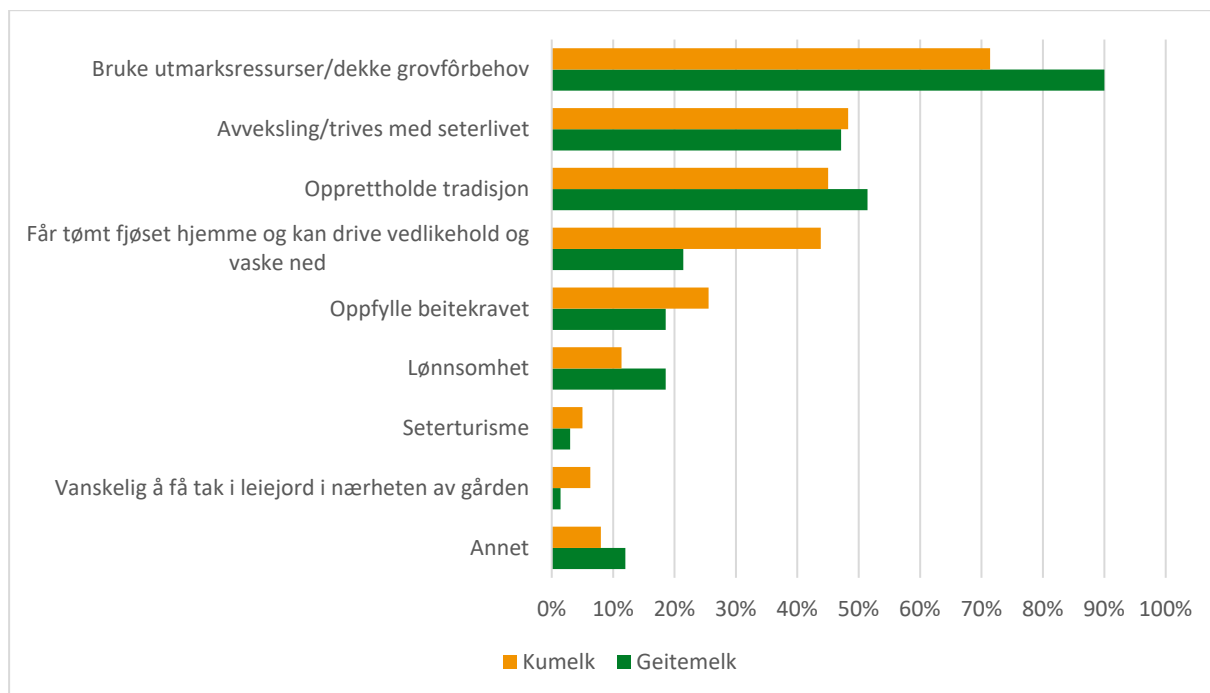
I gruppeintervjuet på Tynset var det flere som vektla fordelene ved å få tømt fjøset om sommeren, man får vasket i fjøset og gjort nødvendige reparasjoner. I tillegg sparer man beite hjemme. Det er godt utmarksbeite, og mange er helt avhengig av ressursene på setra. En av deltakerne i gruppeintervjuet i Valdres uttalte:

Jeg er på stølen av helt nødvendig årsaker, og det er jo beiteressursen. Uten den så hadde jeg ikke kunnet drive sånn som jeg gjør, i hvert fall ikke med så mye lokalproduserte føreheter. Men det har jo sin pris. En har ikke mye fri.

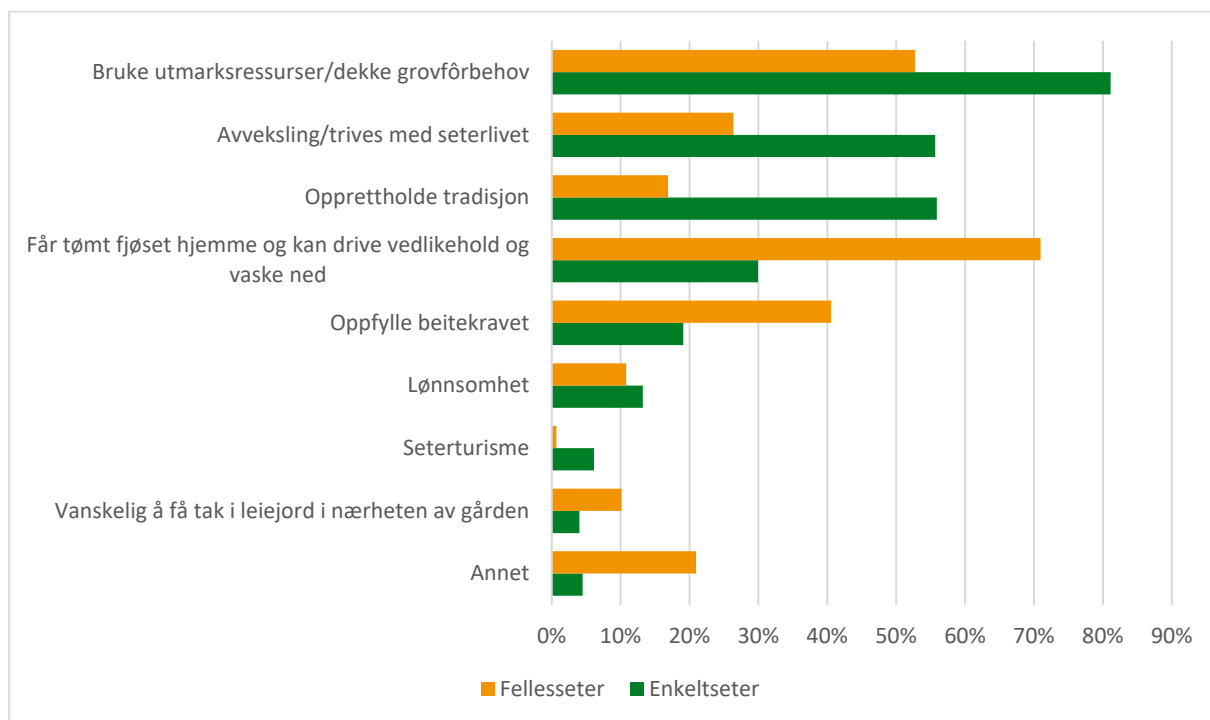
Figur 2.33 Hva er din viktigste motivasjon for å drive med seterdrift? (maks. tre svar)
(N=572)

Figur 2.34 Hva er din viktigste motivasjon for å drive med seterdrift? (maks. tre svar)
N=563

Figur 2.35 Hva er din viktigste motivasjon for å drive med seterdrift? (maks. tre svar)
N=570

Det er mykje lettare å ha dyra på stølen i beitetida. Der kan ein åpne fjøsdøra og la dei gå fritt. Heime må dei drivast, sperrast, setjast opp straumgjerde for etc. Mjølkinga er også meir lettvint på stølen. Det skal mykje til før me sluttar med stølsdrift så lenge me får levere til TINE og mjølkebilen hentar.

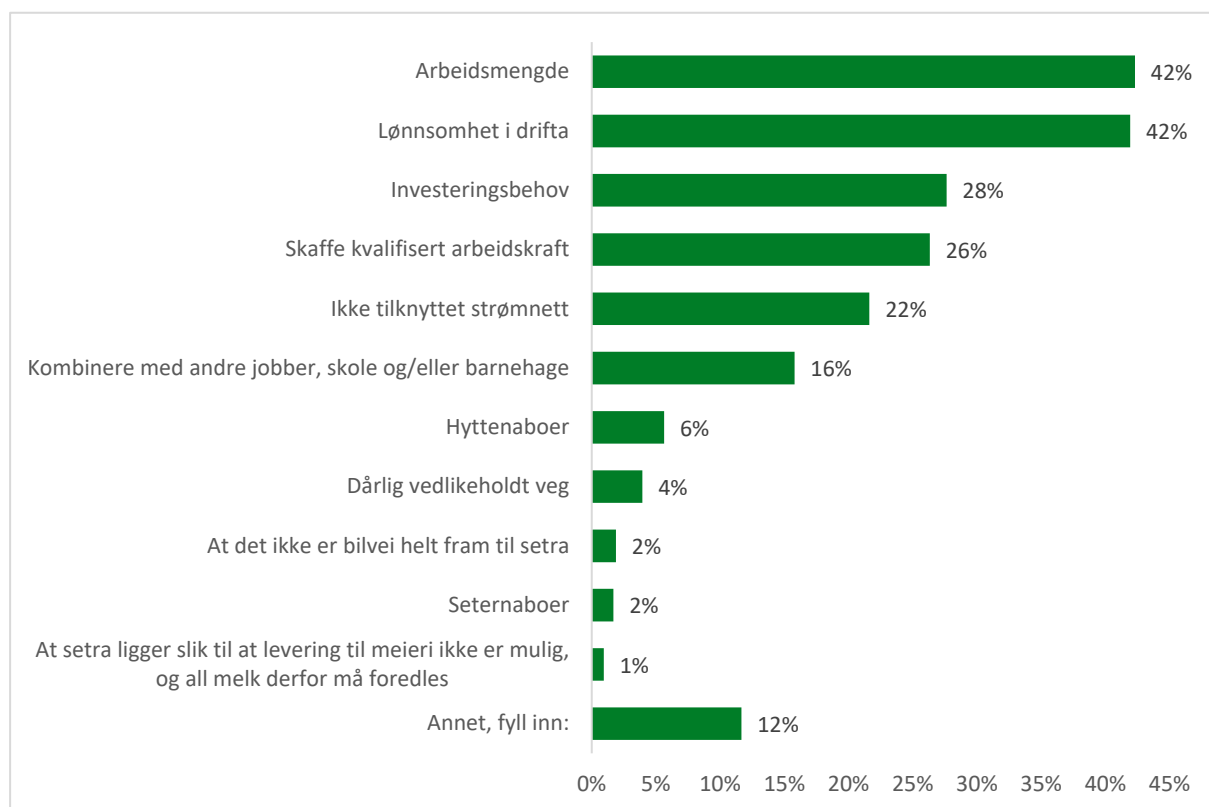
2.10 Utfordringer

Arbeidsmengde og lønnsomhet peker seg ut som de største utfordringene ved seterdrifta. Især er det kumelkprodusentene som svarer dette. Av geitemelkprodusentene er det aller flest som svarer *ikke tilknyttet strømnett*, tett etterfulgt av lønnsomhet – men det er færre som sier arbeidsmengde. For seterbrukerne med enkeltseter er trekkes arbeidsmengde (42 prosent) fram som den største utfordringen, dernest lønnsomhet (36 %). For deltakerene i felleseter er det aller flest som svarer lønnsomhet i drifta (47 prosent). Deretter følger investeringsbehov, skaffe kvalifisert arbeidskraft og arbeidsmengde, alle mellom 30-35 prosent. Det er langt flere respondenter med enkeltseter enn med felleseter som svarer *ikke tilknyttet strømnett* (23 prosent) og *kombinere med andre jobber, skole og/eller barnehage* (19 prosent).

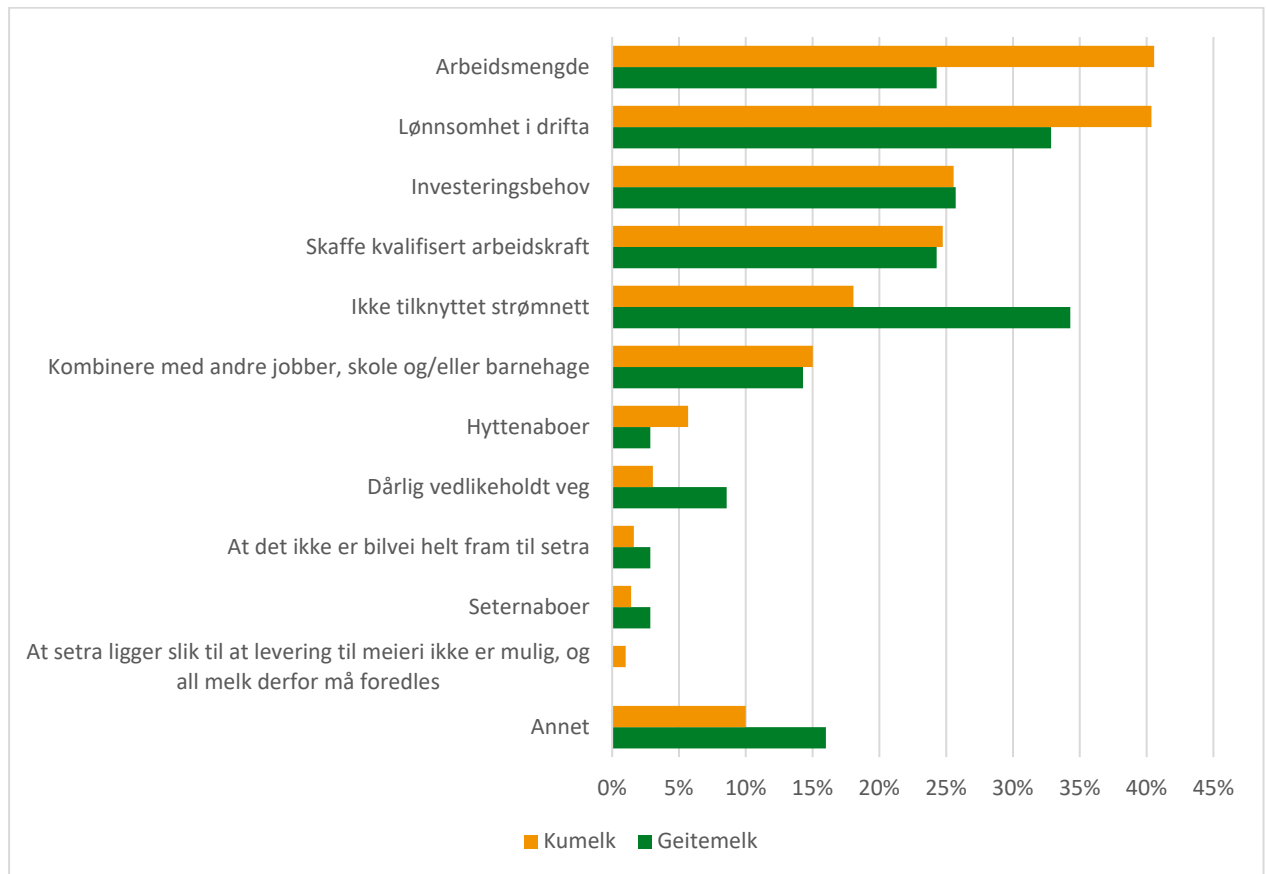
11 av de som krysser for *Annet*, oppgir at de ikke har noen problemer eller utfordringer. Ellers oppgis det blant annet problemer med leieforhold, kvaliteten på beite samt gjengroing,

gjerdehold, andre dyr, og hytter og turisttrafikk i beiteområdet. Andre synes det er utfordrende med lang vei mellom setra og gården, og å kombinere arbeid på setra og gården (slått, vanning, tilsyn av dyr etc.), noen nevner at minimuskraft for å få setertilskudd er økt fra 4 til 6 uker, og flere geitebønder trekker fram kravet om celletall.

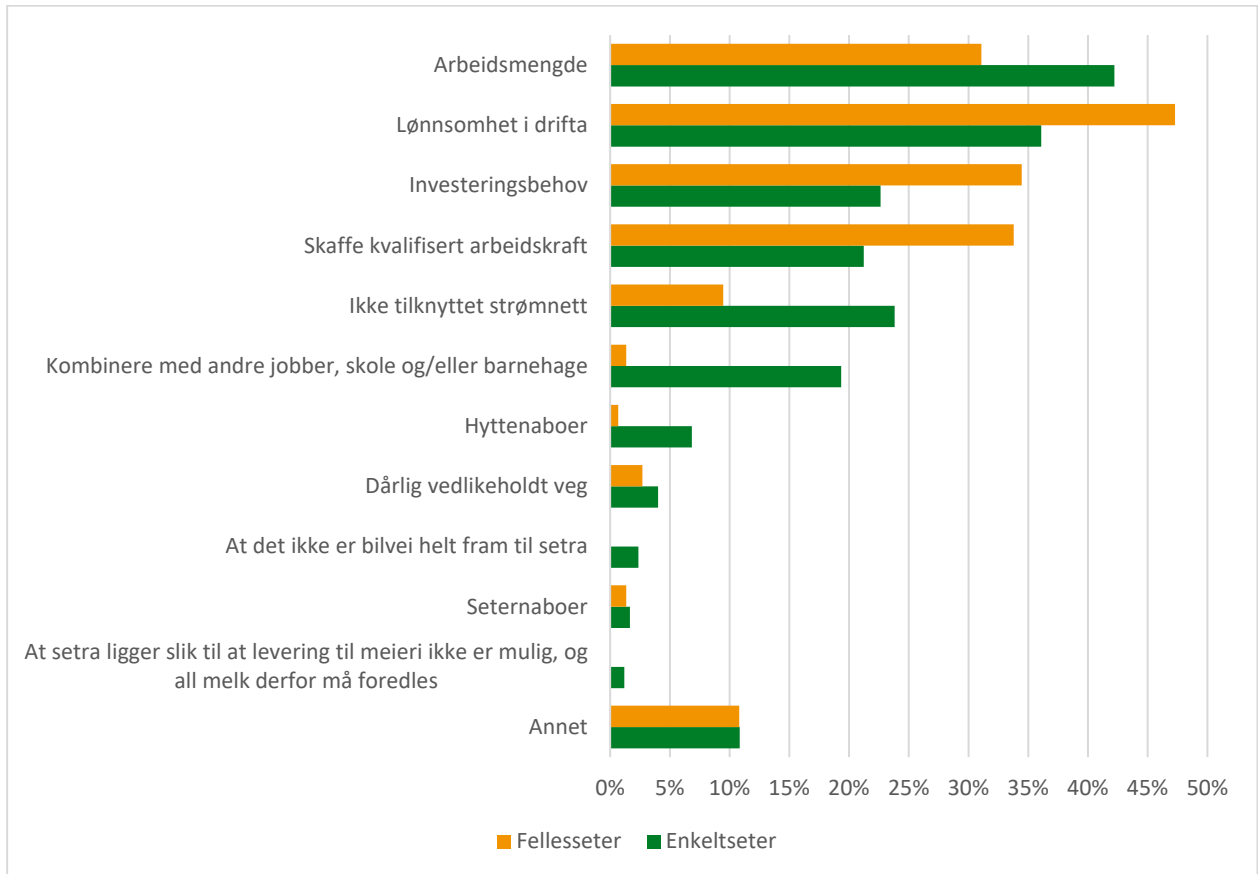
Figur 2.36 Hva er de største utfordringene du har med seterdrifta? (velg opp til 3) N=532

Figur 2.37 Hva er de største utfordringene du har med seterdrifta? (velg opp til 3) N=529

Figur 2.38 Hva er de største utfordringene du har med seterdrifta? (velg opp til 3) N=532

Hva som er de største utfordringene, varierer naturlig nok. En av respondentene skriver:

Generelt er det gjerde for dyr på utmark som er «problemet». Sinte eigare med dårlege gjerder er ikkje noko triveleg og du får mykje uberettiga kjeft. Beiterett og gjerdeplikt er to viktige ord, men du som gardbruker kan ikkje gjerde rundt omkring for alle. Og det er ikkje sjeldan å sjå dyr som har hatt dårleg erfaring med folk og er skremde.

2.10.1 Geitemelkprodusentene frykter nytt kvalitetsbetalingsregelverk

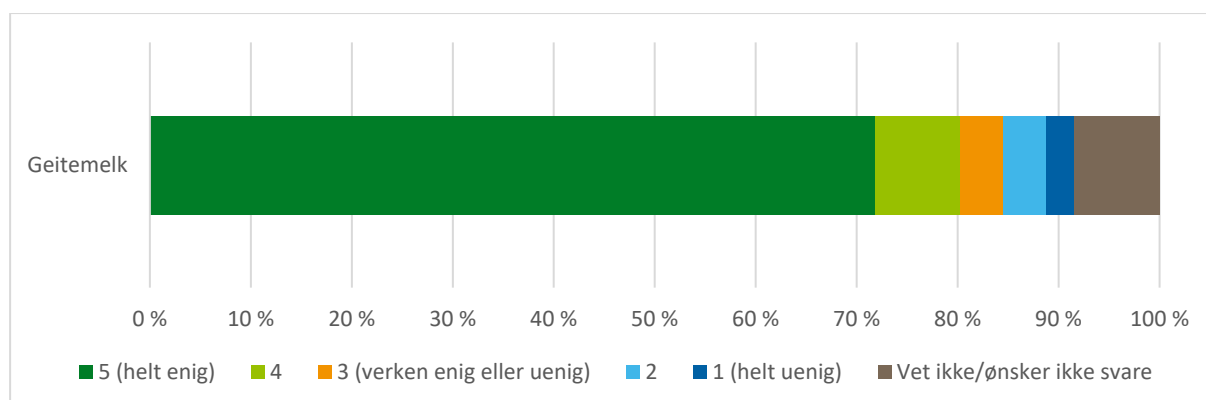
Flere geitemelkprodusenter har uttrykt bekymring² for det nye kvalitetsbetalingsregelverket som er under utarbeiding hos TINE. Dette kom også fram i spørreundersøkelsen og gruppeintervjuene, blant annet ble det nevnt at celletallet øker særlig ut i beitesesongen når geitene må gå lengre for godt beite.

Forslag til nytt regelverk var på høring våren 2019, og det nye regelverket vil trolig tre i kraft fra januar 2021. En av årsakene til at regelverket endres, er at man ønsker å sikre meieriene et best mulig råstoff (TINE, 2019). Høyt celletall i melka kan gi dårligere proteinkvalitet, kaseininnhold og osteutbytte, og er derfor en viktig kvalitetsparameter ved utregning av betaling for melk. Geitemelk har vanligvis et høyere celletall sammenliknet med kumelk, og man er ikke helt sikre på hvorfor. Celletallet kan øke ved for eksempel brunst og beiteslipp, tilsynelatende uten at geitene er syke (TINE, 2019a).

Gonsholt (2016) skriver at hele beiteperioden kan være utfordrende, og at tankcelletallet i geitemjølka stiger i sommermånedene. Høye celletall på beite kan ha mange årsaker, i motsetning til i inneføringsperioden hvor hovedårsaken er infeksjoner med mastittbakterier. Beitemønster, terreng, vær, temperatur og andre forhold påvirker celletallet. Dagens beregningsmåte for avregning etter celletall i TINE tar høyde for variasjoner som følge av beitebruk. Med det nye forslaget til avregning risikerer en at det blir nærmest en umulig oppgave å klare kravet til beste avregningsklasse med melk produsert på utmarksbeite. For å holde celletallet lavt nok til å oppnå beste avregningsklasse kan det derfor lønne seg å begrense utmarksbeitinga eller å føre opp geitene inne og kun gi tilgang til luftareal.

Denne bekymringen bekreftes i undersøkelsen, der 51 av 71 seterbrukere med geit (72 prosent) svarer «helt enig» på spørsmål om de frykter at endringer i kvalitetsbetalingsregelverket kan gjøre det vanskeligere å bruke utmarka. Bare 7 prosent er uenig eller helt uenig i påstanden.

Figur 2.39 *Jeg frykter at endringer i kvalitetsbetalingsregelverk kan gjøre det vanskeligere å bruke utmarka. (N=71)*

² https://www.nrk.no/innlandet/tine-reklamerer-med-dyr-pa-beite-_na-ma-de-inn-i-fjoset-1.14730007

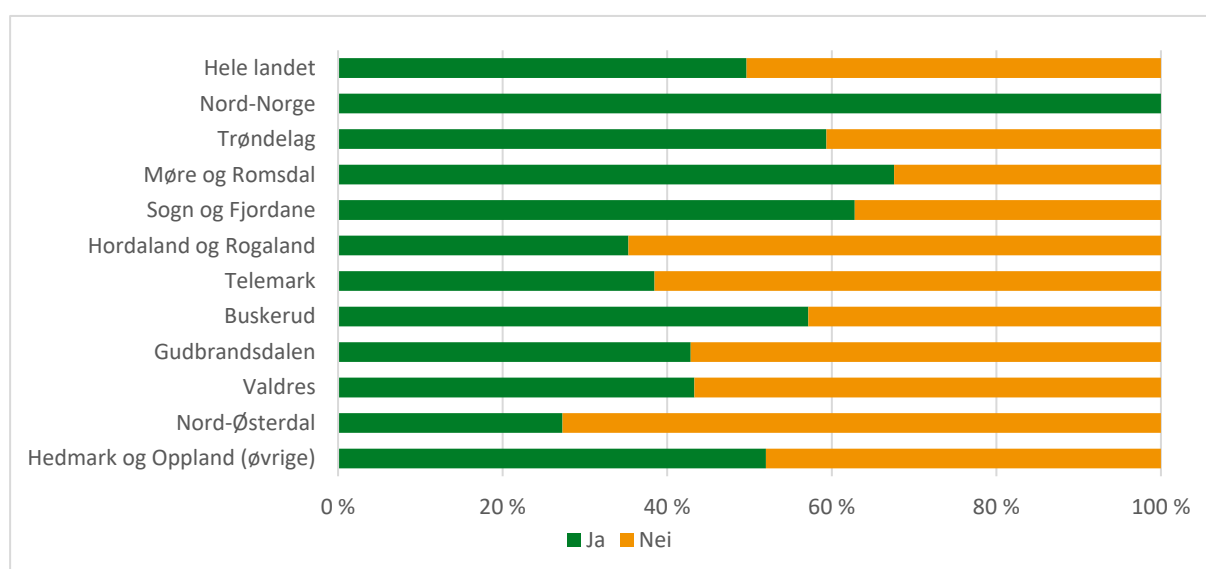
2.10.2 Halvparten av seterbrukerne er ikke tilknyttet strømmettet

Halvparten av respondentene driver på seter som ikke er tilknyttet strømmettet. Det er færrest som er tilkoblet i Nord-Østerdal (27 prosent), mens Nord-Norge skiller seg ut ved at alle setrene er tilkoblet strømmettet. På spørsmål om hva som er de største utfordringene ved seterdrifta, oppga 22 prosent at setra ikke er tilkoblet strømmettet som et av sine tre svar. Det vil si at nesten halvparten av seterbrukerne som ikke er tilkoblet strømmettet, opplever dette som en større utfordring. Det er vanlig å bruke dieselaggregat til strømproduksjon til driftsapparatet på de strømløse setrene, der aggregatet kjøres i forbindelse med melking morgen og kveld for å gi strøm til melkeanlegget og kjøle ned melketanken. Diesel og vedlikehold, og fornyelse av aggregat, er en betydelig driftsutgift. I utgangspunktet skal melketanken være koblet på strøm hele tiden, men seterbrukerne får dispensasjon. I gruppeintervjuene ble det trukket fram at nye melketanker nå er laget slik at de må være påkoblet strøm kontinuerlig.

Mindre effektkrevende aktivitet som matlaging og oppvarming av selet løses gjerne med vedfyring, propan og/eller solcellepanel. Det har fram til nå vært få alternative løsninger til dieselaggregat for å drive melkeanlegget, men det finnes nå minst ett eksempel på noen som nå har fått til dette med solcellepanel og batteri.

Der det er mulig å koble seteranlegget til strømmettet, er dette en meget stor engangsutgift som det er lite støtte å hente til.

Figur 2.40 Er setra tilkoblet strømmettet? (N=570)

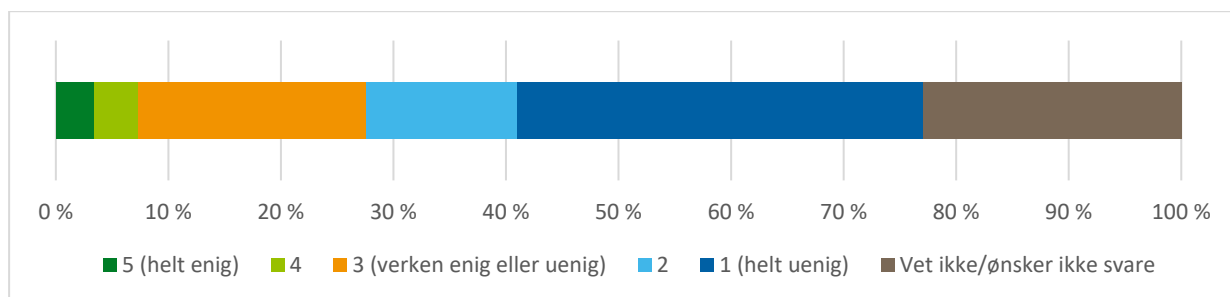

I tillegg til strøm trekker en del respondenter fram hold av vei som en utfordring. Innovasjon Norge gir ikke støtte til infrastruktur som vei og strøm. Mange eier hele eller deler av veien selv og har betydelige årlige kostnader til vedlikehold, og til utbedringer og evt. nyanlegg.

En skriver:

Veg og tilkomst er ei utfordring. Det er til dels mykje tilskot å hente ved bygging av skogsveg til uttak av tømmer, men ingenting til landbruksveg for støling. Dette sjølv om mjølkeproduksjon på støl ofte genererer mykje større verdier (henta frå utmark) enn det tømmeret gjer. Kostnadane til bygging av veg kan vere langt større enn investeringa i hus og utstyr, og er den største hindringa i å utvide bruken av utmarka i mjølkeproduksjonen.

Figur 2.41 Det er gode støtteordninger for investering i infrastruktur som vei og strøm til setra. (N=558)

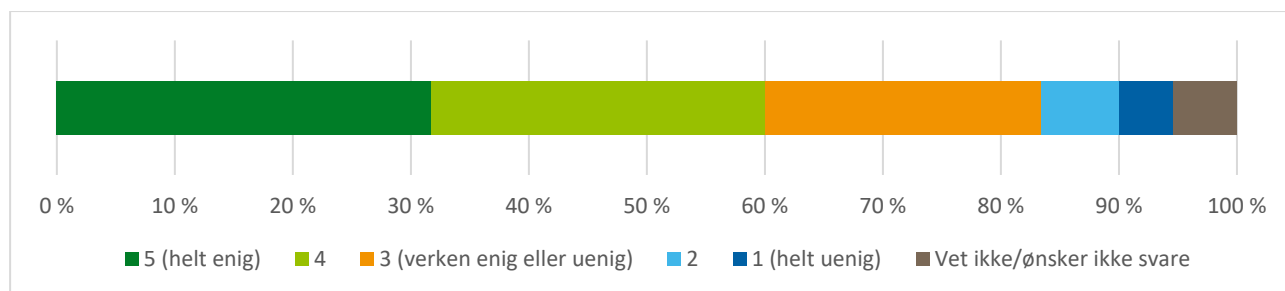
Mobildekning og 4G kan også være dårlig eller manglende på setrene. I Fylkesmannen i Hordaland (2012) sin kartlegging kom det blant annet fram at «[...]mobilkontakt med omverda var enten dårleg eller ikkje mogleg og bør rettast opp. Dei fleste brukarane har gjort seg avhengig av både internett og telekommunikasjon, men må no ty til dyre løysingar som ikkje alltid fungerer.»

2.10.3 Samme krav stilles til seterdrift som gårdsdrift

I utgangspunktet stilles de samme krav til seter og gård når det gjelder regelverk knyttet til bl.a. husdyrhold (Mattilsynet, 2020) og forurensning. Hos TINE gjelder de samme regler for gårdsvei, mjølkerom og fjøs (TINE, 2016).

I et av gruppeintervjuene ble det trukket fram at det var viktig at forvaltningen har praktisk forståelse for driftsformen og viser fleksibilitet i håndheving av regelverk i forbindelse med seterdrifta. Det ble pekt på at det kunne bli unødig store investeringer i driftsapparatet på setra. En av deltakerne uttalte at «skal du bygge seterfjøs etter samme krav som til fjøset hjemme, med smittesluse og «hele pakka», så bruker du heller de pengene på driftsbygget hjemme». En annen trakk fram at det burde være mer fleksible regler knyttet til håndtering av vann og husdyrgjødsel på setra, fordi seterdalene ikke er utsatt for annen forurensning.

Figur 2.42 *Jeg opplever at den lokale forvaltningen har forståelse for seterdrifta som driftsform og håndhever regelverk på en hensiktsmessig måte. (N=560)*

2.10.4 Hva sier de som har sluttet?

De 19 som oppga at de har sluttet med seterdrift, fikk et oppfølgingsspørsmål om den viktigste grunnen til at de sluttet. Svarene fordelte seg over alle oppgitte alternativer: at *det var for arbeidskrevende*, at de *økte besetningen ved investering i driftsapparatet på gården*, at *de ikke har ikke plass på setra lenger og behov for investeringer i produksjonsapparatet på setra*. Aller flest (8 respondenter) krysset av for *Annet* og fylte inn svaret selv. Her var det 3 som hadde lagt om fra melkeproduksjon til ammeku eller sau, én som ikke hadde helse til å fortsette, én mangler strøm og har lang vei, og én svarte at han/hun ikke har beite til 6 uker og at det blir for arbeidskrevende å melke både på seter og gård, men vil vurdere setring om kravet blir 4 uker igjen.

I 2011-2012 gjennomførte Fylkesmannen i Hordaland et prosjekt der alle setre i aktiv drift ble kartlagt, og også tidligere seterbrukere ble intervjuet. Det ble pekt på flere grunner til at bønder slutter med seterdrift:

- ...⇒ Familietilhøve og tilgang på arbeidskraft. Gardbrukarar som har barn, kan ikkje overnatte på stølen i lange periodar. Det er heller ikkje nok arbeidskraft i familien til at nokon kan bu på stølen under innhaustinga av gras.
- ...⇒ Økonomi: det er dyrt å leige arbeidskraft til å ta seg av stølsdrifta og det lønner seg ikkje for små og middels store bruk. Å pendle til og frå stølen er òg dyrt og ferdsele på dårlege vegar gjev gjerne stor slitasje på køyretøya. Mange har annan jobb i tillegg til gardsdrifta, noko som gjer støling endå vanskelegare. Stølinga krever investeringar i og vedlikehald av hus, utstyr og vegar.
- ...⇒ Samdrifter: buskapane er for store til å frakte til fjells og drifta er rasjonalisert ved bruk av roboter.
- ...⇒ Mange produsentar av kumjølkk har konsentrert kalvinga om hausten for å ha fri om sommaren. Sommarmjølka er heller ikkje godt nok betalt.
- ...⇒ Geitebønder, som gjerne stølar for å utnytte fôrtilgangen til produksjon av vår- og sommarmjølkk, har problem med å få leige stølar i Hordaland.
- ...⇒ Lite nettverk for støling.

Kilde: Fylkesmannen i Hordaland (2012).

2.11 Investeringer og framtidsplaner

De neste tre til fem årene planlegger 70 prosent av respondentene å fortsette som nå, mens 13 prosent planlegger å fornye driftsapparatet på setra. Det er nesten 5 prosent som har planer om å utvikle seterdrifta og for eksempel starte med foredling og/eller turisme på setra de neste årene.

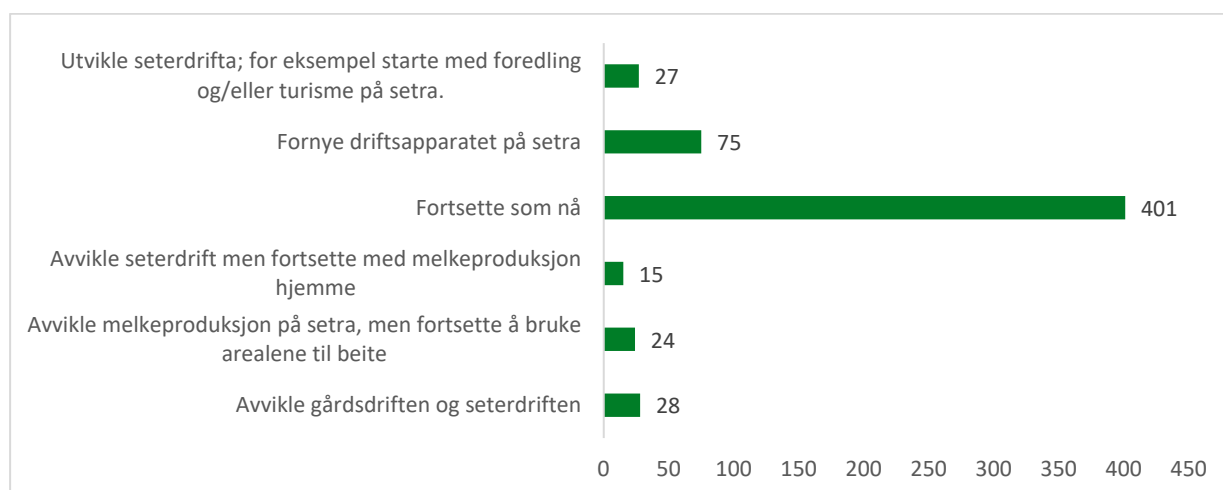
Det er 12 prosent av seterbrukerne som planlegger å avvikle seterdrifta. Blant disse svarer 4 prosent at de vil fortsette å bruke arealene til beite, 3 prosent vil fortsette med melkeproduksjon hjemme, og 5 prosent sier de vil avvikle både gårdsdrift og seterdrift. Andelen som har planer om å avvikle, er lik for respondenter med felles seter og enkeltseter, men det er noen flere med enkeltseter som har planer om fornying av driftsapparat.

Det er ikke veldig store forskjeller mellom regionene, den høyeste andelen som planlegger å avvikle seterdrifta finner vi Valdres med 15 prosent.

5 av 69 geitemelkprodusenter og 62 av 492 kumelkprodusenter planlegger å avvikle seterdrifta.

Blant de 2826 kumelkprodusentene som planlegger å avvikle både seterdrift og gårdsdrift, har ingen lagt om til løsdrift, og gjennomsnittsbetsetningen er på 14 melkekyr. Blant de 23 som planlegger å avvikle seterdrifta, men fortsette å bruke setra til beite, er gjennomsnittsbetsetningen på 28 melkekyr. Blant de 13 som planlegger å avvikle seterdrifta og beiting på setra, men fortsette med melkeproduksjon hjemme, er gjennomsnittsbetsetningen på 23 melkekyr. I de to siste gruppene er det mange som har lagt om til løsdrift eller planlegger å legge om til løsdrift.

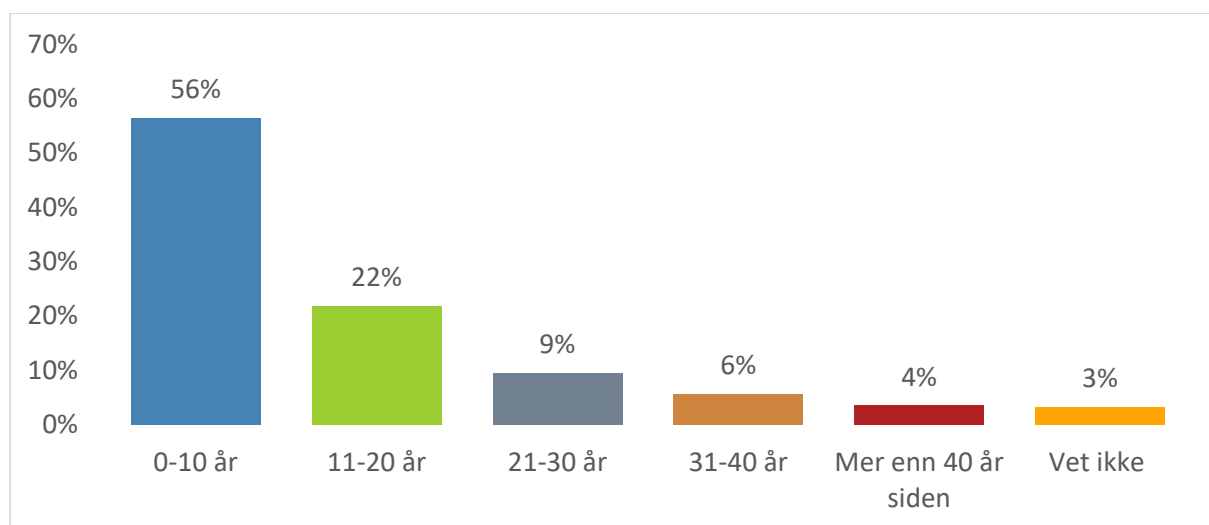
Figur 2.43 Hva slags planer foreligger for driften på setra de neste 3–5 årene? (N=570)

2.11.1 Investeringer

Over halvparten har gjort investeringer i produksjonsapparatet på setra for over 50 000 kroner de siste 10 årene, og 22 prosent har gjort dette for 11 til 20 år siden. Blant geitemelkprodusentene er det 71 prosent som har investert de siste 10 årene, mens det er 54 prosent blant kumelkprodusentene. At en høyere andel geitemelkprodusenter nylig har investert på setra, kan ha sammenheng med at mange av de gjenværende 287 produsentene gjorde investeringer og kvotekjøp under Friskere geiter-prosjektet som gikk fra 2001 til 2015, som i all hovedsak fjernet sykdommene CAE, byllesyke og paratuberkulose hos norske geiter.

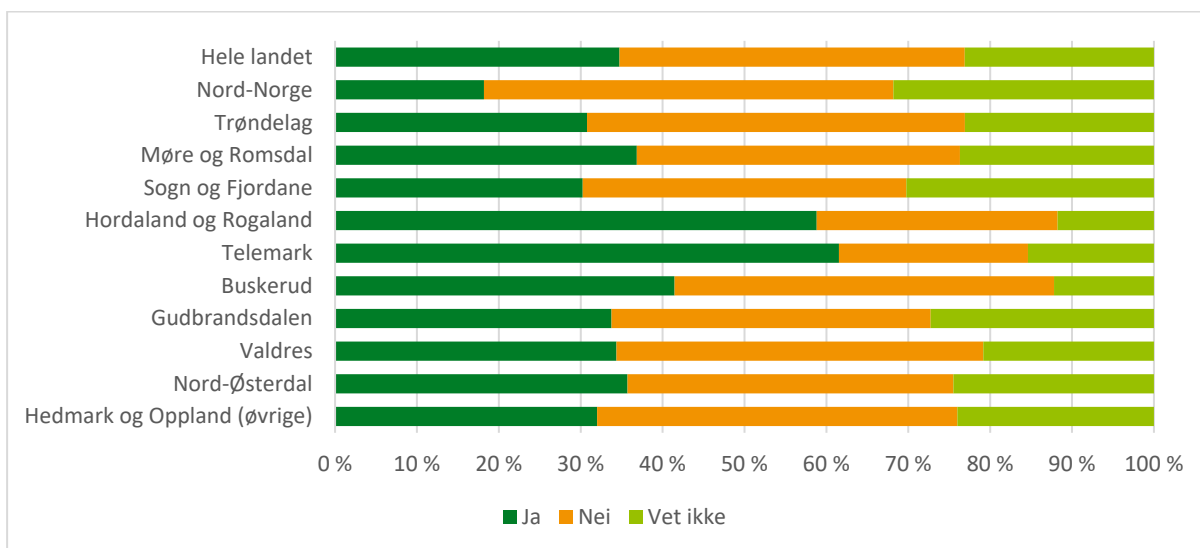
Figur 2.44 Er det lenge siden det ble gjort større investeringer i produksjonsapparatet på setra? (over 50 000 kr) N=571

2.11.2 Investeringsplaner

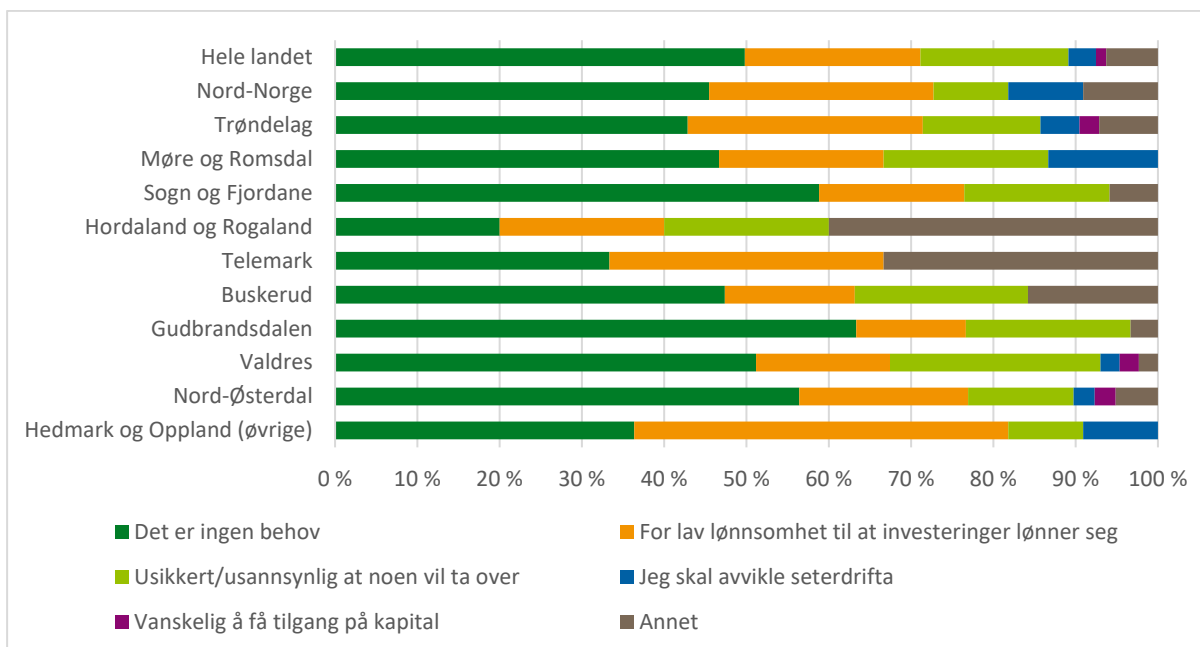
1 av 3 respondenter svarer at de har planer om å gjennomføre investeringer eller større vedlikeholdsarbeid på setra de neste 5 årene. Det er noen flere geitemelkprodusenter enn kumelkprodusenter som har planer om dette, og noen flere med felles seter enn enkeltseter, men det er ingen markante forskjeller. På spørsmål om hvorfor de ikke har planer om å investere sier 75 prosent av geitemelkprodusentene og 53 prosent av kumelkprodusentene at det ikke er behov og/eller at de nylig har investert.

Figur 2.45 Planlegger du å gjennomføre investeringer eller større vedlikeholdsarbeid på setra de neste fem årene? (over 50 000 kr) (N=567)

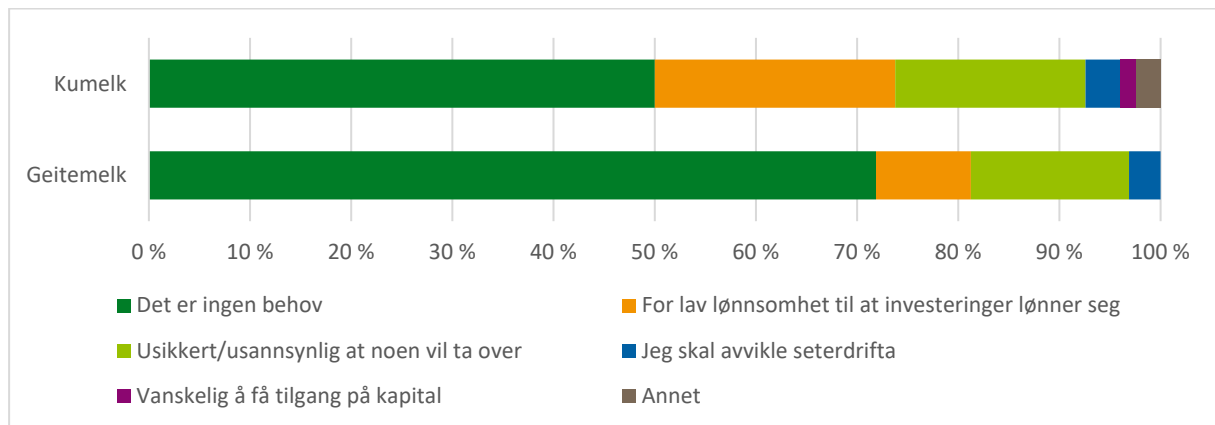

Blant de som svarer at det ikke foreligger investeringsplaner, svarer halvparten at årsaken er at det ikke er noen behov. 21 prosent svarer at det er for lav lønnsomhet til at investeringer lønner seg, og 18 prosent svarer at det er usikkert om noen vil ta over.

Figur 2.46 Hva er den viktigste grunnen til at det ikke foreligger investeringsplaner? (N=239)

Figur 2.47 Hva er den viktigste grunnen til at det ikke foreligger investeringsplaner?
(N=234)

2.12 Hva mener seterbrukerne skal til for å opprettholde drifta?

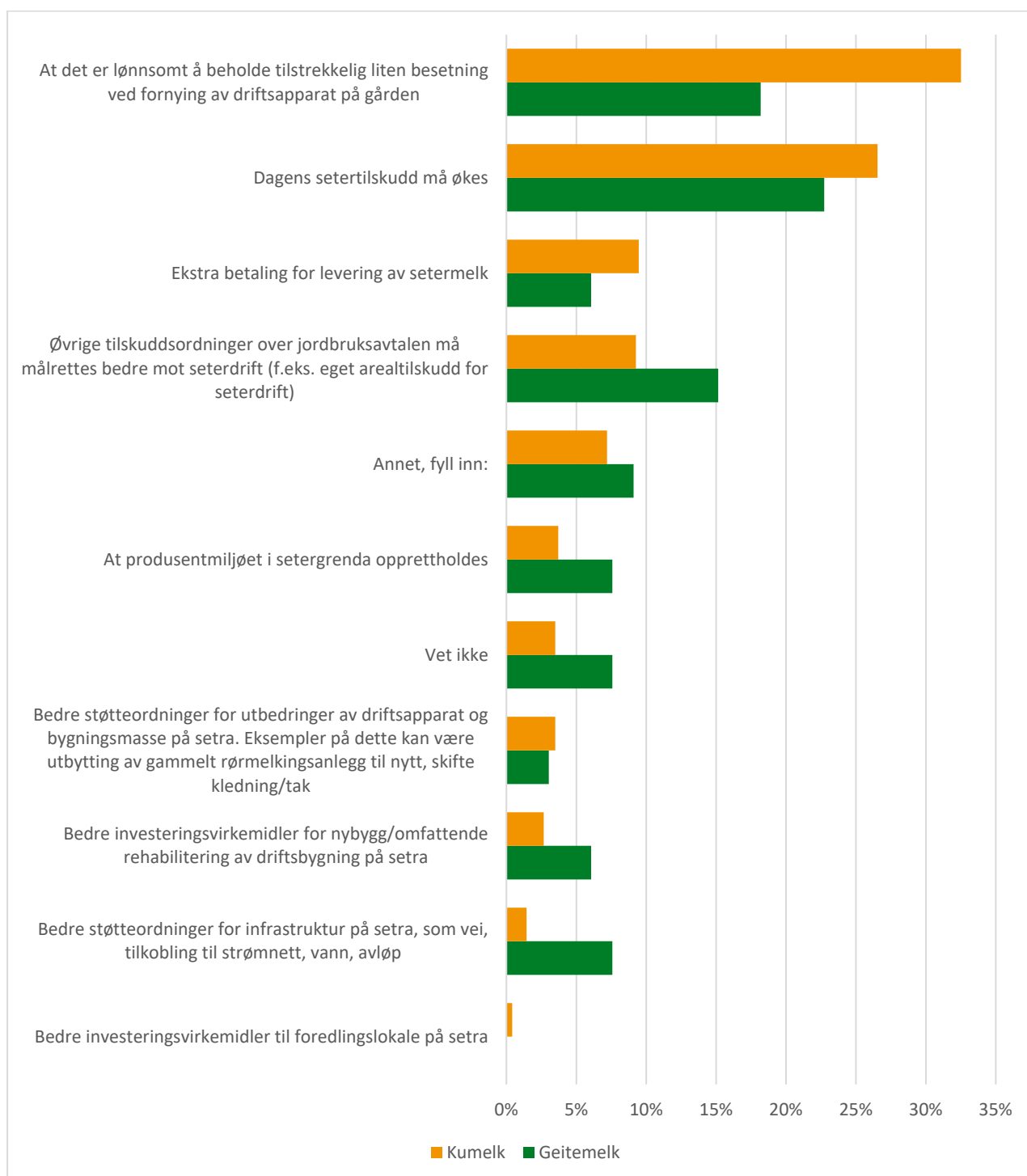
Det som flest (30 prosent) oppgir at er det viktigste for at det fortsatt skal være melkeproduksjon på deres seter om 10 år, er *at det er lønnsomt å beholde tilstrekkelig liten besetning ved fornying av driftsapparatet på gården*. Det er især kumelkprodusentene som sier dette (33 prosent), mot 18 prosent av geitemelkprodusentene. For geitemelkprodusentene er det aller viktigste at setertilskuddet økes (23 prosent), mens det er det nest viktigste for kumelkprodusentene. Totalt er det 26 prosent som sier at *dagens setertilskudd må økes*.

Som én av de tre viktigste forutsetningene for seterdrift om 3 år er det størst andel (60 prosent) som oppgir *dagens setertilskudd må økes*, og halvparten oppgir *at det er lønnsomt å beholde tilstrekkelig liten besetning ved fornying av driftsapparatet på gården*. Videre er det 38 prosent som sier at *øvrige tilskuddsordninger over jordbruksavtalen må målrettes bedre mot seterdrift (f.eks. eget arealtilskudd for seterdrift)* er én av de viktigste forutsetningene, mens 10 prosent sier at det er den aller viktigste.

Det er også 32 prosent som sier at én av forutsetningene er *ekstra betaling for levering av setermelk*, og 9 prosent sier at dette er det aller viktigste.

Av de som oppgir *Annet*, er det mange som svarer at det kommer an på neste generasjon og om det er noen som ønsker å ta over, eller at de som skal ta over ønsker å fortsette med seterdrift. Flere nevner også at man må få tilskudd også ved 4 uker seterdrift og ikke bare ved 6 uker, som kravet har blitt med det nye nasjonalt bestemte setertilskuddet. Dette temaet er omtalt nærmere i kapittel 3.1.2

Figur 2.48 Hva er det aller viktigste for at det fortsatt skal være melkeproduksjon på din seter om 10 år? (kun ett svar). (N=559)

To måneder på stølen om sommaren er kanskje viktigste grunn til at det fortsatt er drift på min gård, og det er og svært viktig for neste generasjon som ynskjer å overta i løpet av dei neste 5 år.

Den økonomiske situasjonen i melkeproduksjonen samt arbeidsmengden gjør dette til et særdeles usikkert satsingsområde for den neste generasjonen. De opplever kortere arbeidsdag, høyere lønn, ferie og fritid i andre sektorer. Det vil i framtida ikke være noen som vil slite for pengene slik som vi gjør.

3 Styrking av virkemidler for seterdrift

I sum er det flere ordninger i den norske jordbruksmodellen som i dag bidrar til å fremme seterdrift. Det er imidlertid få tilskudd som er direkte rettet mot seterdrifta, bortsett fra setertilskuddet, som er et driftstilskudd som tildeles over regionalt miljøprogram. En viktig forutsetning for seterdrifta er også at TINE har henteplikt på melka også når dyra er flyttet til seters, uten ekstra kostnad for seterbrukerne.

På lik linje med øvrig jordbruksproduksjon kan det søkes støtte til investeringer på setra gjennom Innovasjon Norge. Setervoller som er oppdyrka eller godkjent som innmarksbeite, er berettiget areal- og kulturlandskapstilskudd på lik linje med andre jordbruksarealer. Seterdrifta bidrar til å oppfylle kriteriene for tilskudd til dyr på utmarksbeite (minimum 5 uker) og beitetilskudd (minimum 16 uker i sone 1–4 og 12 uker i sone 5–7). Det er også andre tilskuddsordninger under RMP (*Regionalt miljøprogram*) og SMIL (*Spesielle miljøtiltak i jordbruket*) som kan være relevant for seterdrifta.

Vel så viktig som å styrke drifts- og investeringstilskudd som er rettet direkte mot seterdrift, er det å ivareta en jordbruksstruktur med små og mellomstore melkebruk over hele landet, især i fjellbygdene. Undersøkelsen bekrefter at seterbrukeren i snitt har en mindre besetning enn alle melkeprodusenter sett under ett. Seterfjøsene er ofte ikke dimensjonert for store besetninger, og ressursgrunlaget rundt setrene er veldig varierende.

I dette kapittelet diskuteres først virkemidler direkte rettet mot seterdrift og deretter virkemidler for å styrke de mindre melkebrukene, både med ku- og geitemelkproduksjon.

82 prosent av respondentene svarer at det er avgjørende for videre drift at setermelka fortsatt blir hentet uten ekstra kostnad. Bare 5 prosent er uenige i dette.

3.1 Setertilskuddet

Driftstilskudd til seterdrift ble innført i 1989, med en sats på 9 000 kroner. Gradvis ble tilskuddet økt til 13 000 kroner, og var det på det nivået fram til setertilskuddene ble regionale i 2005 (Hjelle, 2011). Setertilskuddet utbetales gjennom *Regionalt miljøprogram* (RMP) som fylkesmennene administrerer. Tidligere har størrelse på setertilskudd og krav variert fra fylke til fylke. I jordbruksoppkjøret i 2018 ble det enighet om å innføre et nasjonalt setertilskudd på 50 000 kroner (Landbruks- og matdepartementet, 2018). Flere fylker iverksatte dette allerede for 2018-sesongen, men beholdt også opprinnelig setertilskudd. I Buskerud var f.eks. setertilskuddet opprinnelig på 35 000 kr for minimum 4 uker, og i 2018 ble det i tillegg gitt 50 000 kroner for setring i minimum 6 uker. Fra og med 2019 har alle fylker et minimumskrav på 6 uker, og tilskuddet er på 50 000 kroner. De fleste fylkene hadde tidligere krav om 4 uker seterdrift for å motta setertilskudd.

Tre fylker har valgt å ha høyere satser i 2019: Trøndelag (60 000 kr), Telemark og Vestfold (55 000 kr) og Vestland (60 000 kr). Trøndelag er det eneste fylket som har eget besøkssetertilskudd. Møre og Romsdal og Trøndelag har ekstra tilskudd til foredling, og Hordaland hadde dette til og med 2018. Det bør vurderes om foredlingstilskudd bør gjøres til en nasjonal føring, slik at alle fylker må ha dette. Det bør også vurderes om foredlingstilskuddet bør være høyere for dem som foredler all melka og ikke leverer noe melk til meieri.

Tabell 9 Oversikt over setertilskudd i fylkene i 2017, 2018 og 2019.

	Setertilskudd 2017	Setertilskudd 2018	Setertilskudd 2019 (min. 6 uker)
Agder	-	-	50 000 kr
Akershus	-	-	50 000 kr
Buskerud	35 000 kr (4 uker)	35 000 kr (4 uker) 50 000 kr (6 uker)	50 000 kr
Finnmark	?	6537 kr pr andel i felles seter (6 uker)	50 000 kr
Hedmark	42 000 kr (4 uker)	42 000 kr (4 uker) 50 000 kr (6 uker)	50 000 kr
Hordaland	25 000 kr (4 uker) Foredling: 15 000 kr	35 000 kr (4 uker) 50 000 kr (6 uker) Foredling: 15 000 kr	60 000 kr
Møre og Romsdal	30 000 kr (4 uker) Foredling: 20 000 kr	50 000 kr (5 uker) Foredling: 20 000 kr	50 000 kr Foredling: 20 000 kr

Nordland	-	-	50 000 kr
Oppland	Enkeltseter: 39 000 kr (8 uker) 31 000 kr (4 uker)	Enkeltseter: 39 000 kr (8 uker) 31 000 kr (4 uker)	50 000 kr
	Fellesseter: 42 000 (8 uker) 34 000 (4 uker)	Fellesseter: 42 000 (8 uker) 34 000 (4 uker)	
Rogaland	-	-	50 000 kr
Sogn og Fjordane	40 000 kr (4 uker) 60 000 kr (6 uker)	60 000 kr (4 uker)	60 000 kr
Telemark	55 000 kr (4 uker)	55 000 kr (4 uker)	55 000 kr
Troms	?	Enkeltseter: 20 000 kr (4 uker) Fellesseter: 30 000 kr (4 uker)	50 000 kr
Trøndelag	?	45 000 kr (4 uker) 50 000 kr (6 uker) Foredling: 10 000 kr Besøksseter: 55 000 kr (4 uker)	60 000 kr Foredling: 10 000 kr Besøksseter ³ : 55 000 kr (4 uker)
Vestfold	-	-	55 000 kr
Østfold	-	-	50 000 kr

³ Krav til besøksseter er at det skal melkes minst 2 kyr eller 10 geiter to ganger daglig, og all melk skal videreforedles på setra. Det skal legges til rette for turisme i form av bevertning, formidling, overnatting eller kulturtilbud. Seterperioden skal være minst 4 uker og seterfolket skal bo på setra i minst 4 uker.

Nasjonale føringer for setertilskuddet

Fra Mal for regional forskrift:

§ 19 Drift av seter

Det kan gis tilskudd for drift av seteranlegg med melkeproduksjon. Produksjonsperioden skal være minst seks uker per sesong. Melken som blir produsert, skal leveres til meieri eller foredles på setra. Produksjonen skal tilsvare minimum 45 liter kumelk eller 25 liter geitemelk i døgnet per seter.

Tiltaksklasser: egen foredling, levering til meieri

Tilskuddet utmåles per seter, fordelt på antall foretak som har dyr på setra.

Fra kommentar til §19: Formålet med tilskuddet er å stimulere til drift av seteranlegg. Seterdrift med beitedyr bidrar til å holde arealer åpne, er gunstig for biologisk mangfold og viktig for formidling av tradisjon og kulturarv.

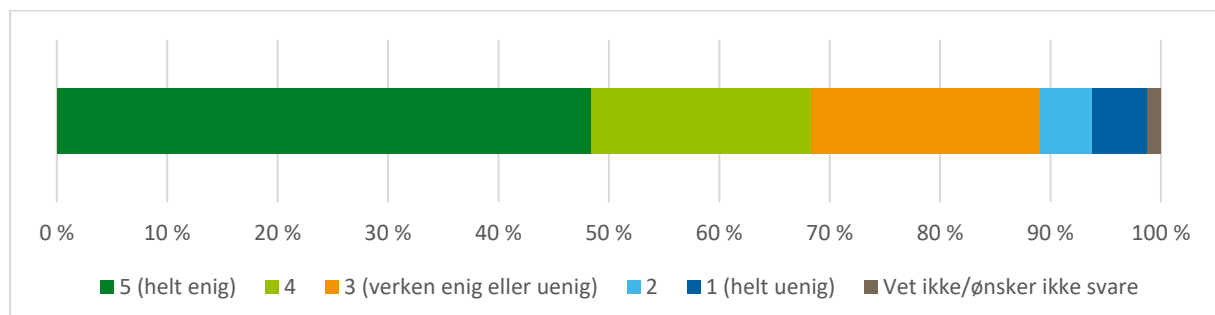
§ 20 Besøksseter

Det kan gis tilskudd for seterdrift tilrettelagt for turisme i form av bevertning, formidling, overnatting eller kulturtilbud. Fylkesmannen skal fastsette nærmere bestemmelser for tiltaket. Tilskuddet utmåles per seter, fordelt på antall foretak som har dyr på setra.

Fra kommentar til §19: Formålet med tilskuddet er å stimulere til aktiviteter på setre som formidler kultur og jordbrukstradisjoner, samt å stimulere til næringsvirksomhet som kan bidra til mer aktive setermiljø. For besøksseter er det opp til fylkene å bestemme om det skal være minstekrav til oppholdstid.

Kilde: Landbruksdirektoratet, 2019a, *Fastsettelse av instruks for regionale miljøtilskudd*.

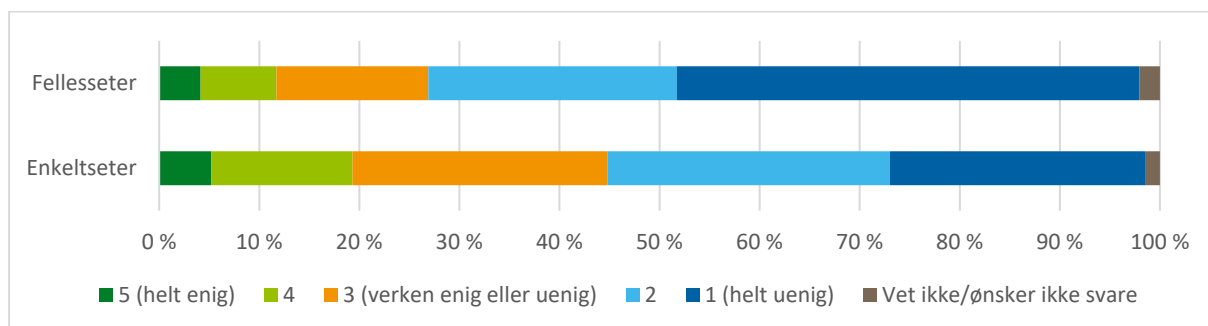
Figur 3.1 Uten setertilskuddet hadde det ikke vært mulig for meg å drive med seterdrift. (N=566)

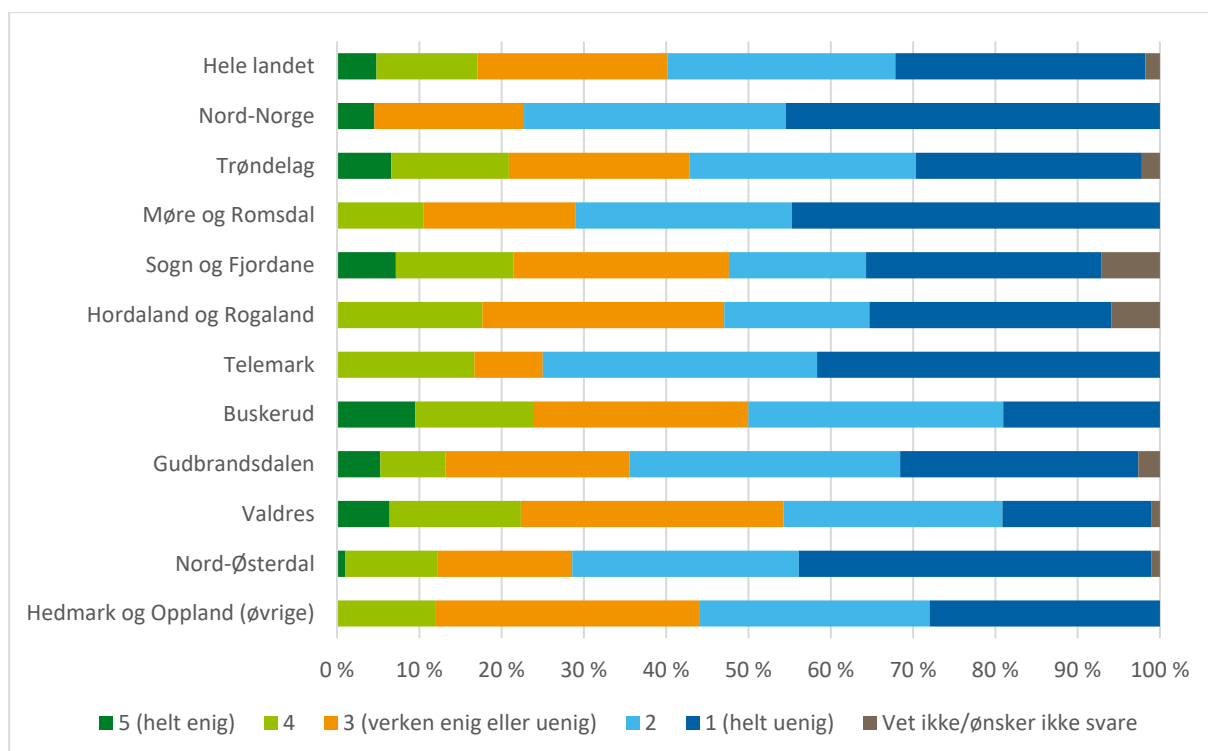
3.1.1 Strekker setertilskuddet til?

Setertilskuddet gir bedre grunnøkonomi i seterdrifta, men spørsmålet er om hvorvidt det er stort nok til å gjøre seterdrift økonomisk attraktivt. Det er en rekke merkostnader ved det å ha et ekstra driftsapparat, med tilhørende infrastruktur og behov for arbeidskraft. 58 prosent av respondentene i undersøkelsen er uenig eller helt uenig i at dagens størrelse på setertilskuddet dekker merkostnadene ved seterdrifta, 17 prosent er enig eller helt enig, mens resten er verken enig eller uenig. Ku- og geitemelkprodusentene svarer nokså likt her, men respondentene med felles seter er i større grad misfornøyd enn respondentene med enkeltseter. 71 prosent av respondentene med felles seter er uenig eller helt uenig, mens 54 prosent av respondentene med enkeltseter er uenig eller helt uenig.

Figur 3.2 Dagens størrelse på setertilskuddet dekker merkostnadene jeg har ved seterdrifta. (N felles seter=145, N enkeltseter=404)

Figur 3.3 Dagens størrelse på setertilskuddet dekker merkostnadene jeg har ved seterdrifta. (N=563)

Hvilke kostnader som setertilskuddet bidrar til å dekke, vil naturlig nok variere mye fra bruker til bruker. Det er ikke definert hva setertilskuddet er ment å dekke, men typiske kostnader vil være dyretransport ved sesongens start og slutt, innleie av arbeidskraft, transport av kraftfôr, mye kjøring mellom seter og gård (f.eks. i forbindelse med slått), vedlikehold av bygningsmasse og produksjonsapparat, drift av dieselaggregat (merkostnad sammenlignet med strømforbruk på gård), vedlikehold og utbedringer av vei, vedlikehold av gjerder, lavere melkevolum sammenlignet med om dyra hadde gått hjemme på gården, årlige vannanalyser. En av respondentene i spørreundersøkelsen skriver dette om merkostnadene ved seterdrifta:

Seterdrift betyr ekstra kostnader til leid hjelp, ekstraarbeid med oppfølging, service og vedlikehold av melkeanlegg og annet teknisk utstyr, vedlikehold av beiter, veger, gjerder. Det samme med bygninger, både seterhus og fjøs. Tilskuddet til seterdrift dekker nok ikke kostnadene, men er et godt bidrag til driften. Vi ser ikke på seterdrifta som økonomisk gunstig, men som et bidrag til bruk av ressursene på fjellet, helsefremmende og trivselsfremmende for kua, og litt tradisjon.

En annen respondent trekker fram redusert melkemengde og dieselforbruk som de største kostnadene:

Seterdrift med de utgiftene det medfører, er ikke lønnsomt selv med et doblet setertilskudd. Den største utgiften er diesel til aggregat samt en sterkt redusert mengde mjølk ettersom dyrene beveger seg mer.

En tredje beskriver hvordan arbeidskraft på setra er dyrt sammenlignet med melkeroboten hjemme:

Det er blitt for kostbart og være på seter i mitt tilfelle, måtte slutte med utmarksbeite pga. beliggenhet og mangel på sperregjerder i området. Krever mye areal uten utmark, og dette fører med seg behov for mye tilleggsfôring som koster mye i forhold til transport av rundballer. Bygde nytt seterfjøs i 2014, men likevel fant vi det lønnsomt å holde kua hjemme. Må leie inne mye mere kostbar hjelp på setra, og hjemme melker roboten av seg selv. Skal jeg fortsette med dette, må tilskuddet økes betraktelig, så jeg får igjen noe for det.

I gruppeintervjuene var det klar enighet om at setertilskuddet må økes kraftig for å dekke merkostnadene ved seterdrifta, og at det minimum må doubles om det skal monne. En øremerking av hva setertilskuddet skal kunne brukes til, er ikke ønskelig, fordi behovene varierer fra bruker til bruker og fra år til år. For de som ikke er tilkoblet strømmnett, er aggregat ofte en stor årlig utgiftspost. En deltaker opplyste eksempelvis at det alene gikk 60 000 kroner i lønn til budeie.

En deltaker på gruppeintervjuet i Valdres sa at merkostnadene ved seterdrifta fort rundet 100 000 kroner (service på anlegget, dyretransport, mennesketransport, betydelig beløp på diesel og aggregatdrift, vedlikehold driftsapparat, gjerder). En annen deltaker hadde ikke seter selv, men hadde leid seg inn på en fellesseter under tørkesommeren 2018 for å få nok fôr. Dette kostet 120 000 kroner (inkludert kraftfôr og gjødsel), selv om han var med og melket selv.

Samtidig er det en inntektsside ved seterdrifta, og det er verdien i fôret som dyra høster i utmarka. En av deltakerne på gruppeintervju i Valdres anslo at seterdrift med 20 melkekyr utgjør fôr til en verdi av 1200–1500 kroner per dag.

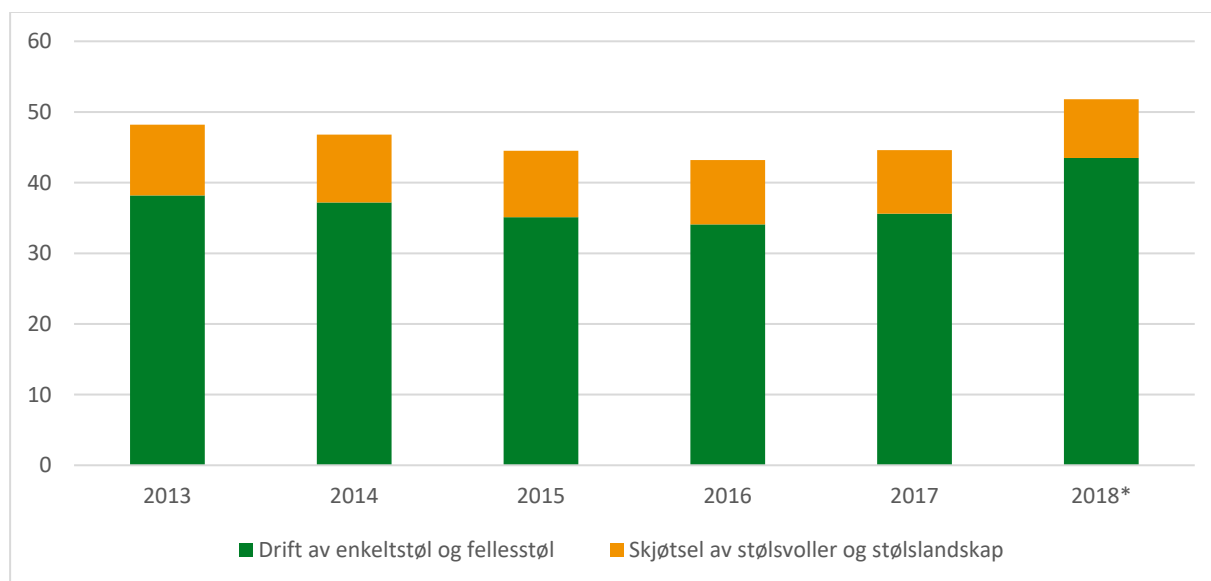
3.1.2 Hva vil det koste å doble setertilskuddet?

Et økt setertilskudd er en ubyråkratisk måte å styrke seterdrifta på, sammenlignet med f.eks. nye areal- og beitetilskudd.

I 2018 ble det tilsammen utbetalt 43,5 millioner kroner i setertilskudd (Landbruksdirektoratet, 2019). Til sammenligning var størrelsen på jordbruksavtalen det året på 15 100 millioner kroner⁴. Det vil si at ca. 0,3 prosent av jordbruksoppgjøret gikk til seterdrift. Ved å doble setertilskuddet fra 50 000 kr til 100 000 kroner ville setertilskuddets andel av jordbruksavtalen utgjort 0,6 prosent i 2018.

I tillegg ble det gitt tilskudd på 8,3 millioner kroner til skjøtsel av setervoller og seterlandskap, men dette gjelder også setre som ikke har melkeproduksjon.

Figur 3.4 Tilskudd til seterdrift og skjøtsel av setervoller og seterlandskap i perioden 2013 til 2018, millioner kroner. (Landbruksdirektoratet, 2019)

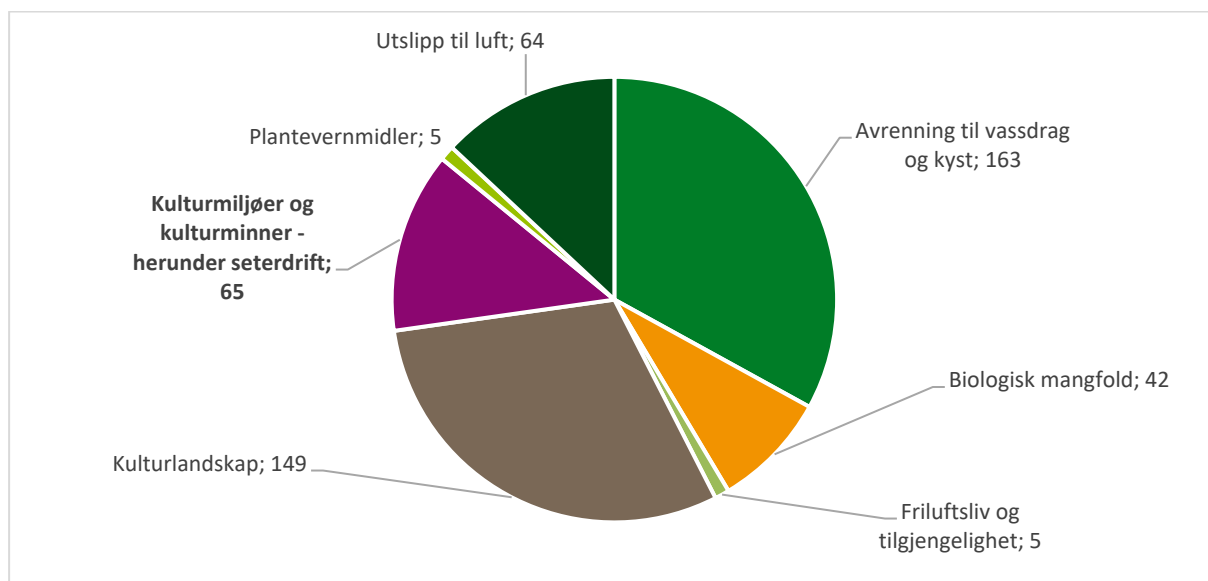

Setertilskuddet hører inn under temaet *Kulturmiljøer og kulturminner* i regionalt miljøprogram. Totalt ble det utbetalt 65 millioner kroner under dette miljøtemaet i 2018, det vil si at setertilskuddet på 43,5 millioner kroner er den største enkeltposten. Ved doubling av setertilskuddet må det derfor settes av mer midler til *Kulturmiljøer og kulturminner* i regionalt miljøprogram, og den totale bevilgningen til regionalt miljøprogram må økes. Totalt ble det utbetalt 493 millioner kroner til de ulike temaene under regionalt miljøprogram i 2018.

⁴ Vedlegg 1:

<https://www.bondelaget.no/getfile.php/13872703-1538050000/MMA/Bilder%20NB/Illustrasjoner/Avtaleguide%202018-2019.pdf>

Figur 3.5 Regionalt miljøtilskudd i 2018, fordelt på miljøtema, millioner kroner. (Landbruksdirektoratet, 2020)

3.1.3 Minimumskrav om 6 uker seterdrift skaper utfordringer for enkelte

Av jordbruksavtalen 2018-2019 framgikk det at det ved seterdrift i 4–6 uker kan gis lavere tilskudd (Landbruks- og matdepartementet, 2018, s. 32). I *Endringer i statsbudsjettet 2018 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2018 m.m.)* (Landbruks- og matdepartementet, 2018a, s. 81) heter det imidlertid at produksjonsperioden må være minst 6 uker per sesong. I 2019 fastsatte Landbruksdirektoratet for første gang nasjonal instruks for de regionale miljøtilskuddene, og her er minimumskrav satt til 6 uker, med følgende begrunnelse:

Landbruksdirektoratet har av forenklingshensyn valgt å gå bort fra den tidligere graderingen av tilskuddet ut fra oppholdstid. Denne muligheten til å differensiere tilskuddet utfra oppholdstid er i liten grad benyttet, og vil derfor i begrenset grad øke måloppnåelsen for tilskuddet. På bakgrunn av føring fra jordbruksoppgjøret 2018 er kravet om minste oppholdstid satt til 6 uker.

I høringsrunden som var i forkant av fastsettelse av instruksene, påpekte flere høringsparter, inkludert Fylkesmannen i de fire største seterfylkene, at de ikke støtter forslaget om å øke minstrekravet til oppholdstid til 6 uker, fordi dette vil utelukke flere setre (Landbruksdirektoratet, 2019a, s. 20 og s. 44).

Spørreundersøkelsen inneholdt ikke spørsmål knyttet til dette kravet, men flere respondenter kommenterer at minimumskrav om 6 uker er problematisk – både på spørsmål om hva som er de største utfordringene, og hva som er viktigst for at det fortsatt skal være melkeproduksjon på deres seter om 10 år. En skriver *at vi nå må melke i 6 uker - har høstkalving og da blir det dårlig kvalitet på melken de siste to ukene - før var det 4 uker*, en annen at *det er vanskelig med 6 ukers drift når det bare er gode beiter i 4 uker*.

Blant de 19 respondentene som svarte at de har sluttet med seterdrift, var det én som kommenterte at han/hun ikke har beite til 6 uker og at det blir for arbeidskrevende å melke både på seter og gård, men vil vurdere setring om kravet blir 4 uker igjen. Fra 2017 til 2018 gikk antall melkeprodusenter med seterdrift ned med 40, men vi har ikke tall på hvor stor nedgangen var fra 2018 til 2019.

Blant respondentene er det 3 prosent som oppgir at seterperioden er 4 eller 5 uker (se kapittel 2.8). Dette er i all hovedsak kumelkprodusenter. Videre er det 10 prosent som setrer i 6 uker. 87 prosent av respondentene har altså en seterperiode på 7 uker eller mer. Noen steder vil hvorvidt det er mulig med 6 uker seterperiode variere fra sesong til sesong. Det er derfor viktig at setertilskuddet tar høyde for at klima og vekstforhold kan variere mye mellom områdene med seterdrift.

For å opprettholde drift på flest mulig setre og ikke minst senke terskelen for å starte opp med seterdrift, bør en gjeninnføre setertilskudd ved 4 ukers drift. En mulig løsning er å gradere setertilskuddet slik at det gis ulike satser ved f.eks. 4, 6 og 8 ukers drift.

Er veldig frustrert over at alle må levere mjølk i 6 uker for å få tilskudd til setring. Eg klarte ikkje å levere nok mjølk i 6 uker. Klarte 4 uker og hadde dyra totalt 10 uker på setra. Synes dette kvalifiserer til tilskudd (konsentrert haustkalving.) Betre slik det var før med 4 og 8 uker. Vi er ulike og har ulike behov, men samtidig har vi bruk for alle.

3.1.4 Minimumskrav til melkemengde

I den nasjonale instruksjonen for regionale miljøtilskudd som ble fastsatt i 2019, er en betingelse for å få setertilskudd at *produksjonen skal tilsvare minimum 45 liter kumelk eller 25 liter geitemelk i døgnet per seter*. Dette er det samme minimumsvolumet som TINE har for å hente melk, så hovedparten av seterbrukerne som ikke foredler melka selv, vil uansett måtte oppfylle dette kravet til minimumsvolum for at melka skal bli hentet. For enkelte seterbrukere som driver med foredling i liten skala, har dette nye kravet imidlertid medført at de ikke lenger er berettiget tilskudd. Det ble ikke stilt noen spørsmål i undersøkelsen knyttet til dette kravet, men en respondent kommenterer:

Det er urettferdig at det kreves en salgsproduksjon på 45 liter/dag for å få setertilskudd. En del av oss som foredler selv, produserer mindre enn dette, men mer enn den gamle grensen på 30 liter. Vi tar vare på en viktig tradisjon, bruker lite eller ikke kraftfôr og har gjerne gamle storferaser.

En annen respondent skriver:

Når vi investerte i nytt støylsanlegg i 2017, var vi ikkje klar over minstevolumet i RMP-forskrifta, som vi oppfatar er nytt frå 2019. Støylstilskottet var i utgangspunktet motiverande for satsinga. Nå

slår det motsett; å bli utestengt frå ei gjeldande ordning er direkte demotiverande. Vi har satsa på ein veglaus støyl utan straum. All oppvarming er basert på vedfyring. Vasskvaliteten gjer at alt vatn til vasking og foredling må kokast. Kraftfôr må køyrast inn med snøskuter. Lokal beitekultur gjer at beitearealet er inngjerda. Om vi skal utvide med fleire dyr, må det 400 daa store utmarksbeitet vesentleg utvidast. Støylsbeitet er ikkje særleg næringsrikt; myrgras og bjørkelauv. Men det blir betre! Det er viktig for oss å ta med heile buskapen til støyls. Å sjå til delar av buskapen på heimebeite tek mykje reisetid. Vi vonar å halde fram med same driftsopplegg og storleik inn i pensjonsalderen og kunne motivere andre til å gjere det same.

Selv om denne typen seterdrift ikke gir stort produksjonsvolum, er den viktig for å opprettholde kulturlandskap, biologisk mangfold, tradisjon og for å drive formidlingsvirksomhet. Det bør derfor vurderes om også besøkssetertilskuddet som i dag bare gis i Trøndelag, bør bli en nasjonal føring. I den nasjonale instruksjonen legges det i dag opp til at fylkene kan velge selv om de vil gi besøkssetertilskudd til seterdrift tilrettelagt for turisme i form av bevertning, formidling, overnatting eller kulturtilbud. Fylkene utformer selv kriterier og velger sats. I Trøndelag er satsen for besøksseter satt til 55 000 kroner for minimum 4 uker. Videre er det satt kriterier om at det skal melkes minst 2 kyr eller 10 geiter to ganger daglig, og all melk skal videreforedles på setra.

Selv om slik type seterdrift ikke gjelder mange, er seterdrift nå så lite utbredt i store deler av landet at all aktivitet er viktig å ta vare på, og som tradisjonsformidling er slik drift særlig egnet.

3.1.5 Bør det innføres høyere setertilskudd for fellessetre?

Dagens setertilskudd utmåles per seter og ikke per deltaker, og er likt for enkeltseter og fellesseter. Fram til det nasjonale setertilskuddet ble innført hadde Oppland og Troms et noe høyere setertilskudd til fellessetre. Finnmark hadde kun tilskudd til fellesseter, og dette ble utmålt per deltaker i setra.

Det bør vurderes å innføre høyere setertilskudd for fellessetre, f.eks. 50 prosent høyere enn for enkeltseter. På fellessetrene melkes langt flere dyr, og dette er både mer tidkrevende og innebærer et mer omfattende driftsapparat med tilhørende vedlikehold.

3.2 Investeringstilskudd til seterdrift

Gjennom Innovasjon Norge gir staten tilskudd til investering i næringsutvikling i og i tilknytning til landbruket (IBU-midler). Innovasjon Norge fører ikke særskilt statistikk på omfanget av midler som går til investeringer knyttet til seterdrift, men de tre siste årene er det blitt gitt tilsagn til 11 prosjekter som inneholder ordet *seter* eller *støl* – 5 prosjekter i Oppland, 4 i Hedmark, 2 i Buskerud og 1 i Møre og Romsdal (Tabell 10). Disse prosjektene utgjør ca. 0,2 prosent av totale innvilgninger av IBU-midler de tre siste årene.

Tabell 10 Innvilgede IBU-midler i 2017, 2018 og 2019. Kilde 2017: Innovasjon Norge (2018). Kilde 2018: Innovasjon Norge (2019). Kilde 2019: e-post fra Kjell Bruvoll.

	2017	2018	2019
Innvilgede IBU-midler til prosjekttitler som inneholder ordet <i>seter</i> eller <i>støl</i>	530 000 kr (3 prosjekter)	806 000 kr (4 prosjekter)	1 759 000 kr (4 prosjekter)
Totalt innvilgede IBU-midler	572 mill. kr	681 mill. kr*	642 mill. kr
Andel av IBU-midlene til prosjekttitler som inneholder ordet <i>seter</i> eller <i>støl</i>	0,1 %	0,1 %	0,3 %

*inkluderer en ekstra avsetning i statsbudsjettet på 75 millioner kroner til investeringer i tradisjonelt landbruk. Dette var ikke IBU-midler, men skulle brukes på samme måte innenfor visse områder for tradisjonelt landbruk.

Gjennom jordbruksavtalen gis det nasjonale føringer for forvaltningen av IBU-midlene. I tillegg gis det regionale føringer, som utformes av det regionale partnerskapet i fylkene (fylkesmannen, næringsorganisasjonene i landbruket, Innovasjon Norge mfl.). Det finnes ingen særskilte nasjonale føringer om å prioritere seterdrift, men ett fylke (Oslo Viken) har dette som en regional føring under tema «Bygdenæringer»: *Ta vare på setrene og seterkulturen* (Innovasjon Norge, 2020). I regionalt næringsprogram for Oslo Viken er det utdypet at dette skal skje gjennom å tilrettelegge for at setre og seterkulturen brukes som utgangspunkt for aktivitet og verdiskaping⁵.

I jordbruksavtalen kan det øremerkes IBU-midler til særskilte satsinger. I 2019 ble det blant annet øremerket 65 millioner kroner til investeringer i grøntsektoren og 9 millioner kroner til etablering av småskalaproduksjon av grønnsaker, frukt og bær (Regjeringen, 2019). Det er altså mulig å sette av midler til særskilt satsing på investeringer også i seterdrift, slik at disse prosjektene ikke må konkurrere i «den store potten», men kun mot hverandre. Flere fylker har lite midler, og prioriteringen er hard. Derfor er det mange søknader som er gode og stønadsberettiget, men som likevel blir avslått. Derfor kan øremerking av midler til setring

⁵ <https://www.fylkesmannen.no/globalassets/fm-oslo-og-viken/landbruk-og-mat/naringsutvikling/dokumenter/regionalt-naringsprogram-2019-2022.pdf>

være et godt virkemiddel for å sikre at et visst antall seterprosjekter blir prioritert ved tildeling av midler.

Nytt seterfjøs for geit i Arabygdi, Telemark.

Gammelt seterfjøs for ku i Nord-Østerdalen.

Mer om IBU-midlene

Formålsparagrafen for *Midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket* (IBU-midlene) lyder: «å legge til rette for langsiktig og lønnsom verdiskaping, samt bidra til sysselsetting, bosetting og et variert landbruk i alle deler av landet med utgangspunkt i landbrukets ressurser generelt og landbrukseiendommen spesielt. Søknadene kan gjelde både nyetablering, utviding av eksisterende produksjon, nedlegging av eksisterende produksjon og oppstart av ny, eller etablering av ny næring i tillegg til allerede etablert produksjon (f.eks. ammeku i tillegg til korn, melk eller svin).»

Generelt har en viktig føring vært, og er fortsatt, at støtte til investeringsprosjekt som gir økt matproduksjon, skal prioriteres i produksjoner med markedspotensial. For investering i produksjonsanlegg kan det gis tilskudd til inntil 35 prosent av investeringskostnadene, med en øvre grense på to millioner kroner per prosjekt. I Finnmark og Troms er det ikke tak for tilskudd.

Prosjekter som fikk innvilget IBU-midler i 2018, mottok i gjennomsnitt 20 prosent i investeringsstøtte (Innovasjon Norge, 2019).

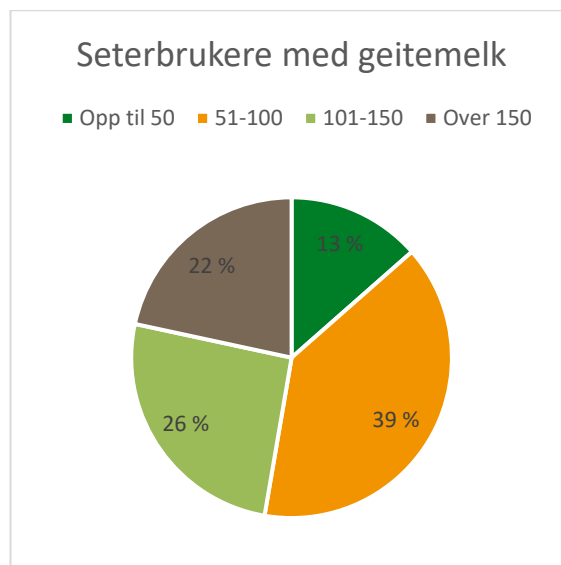
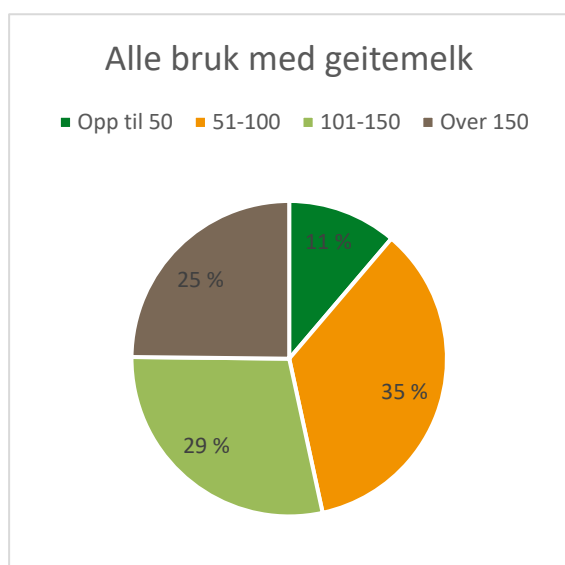
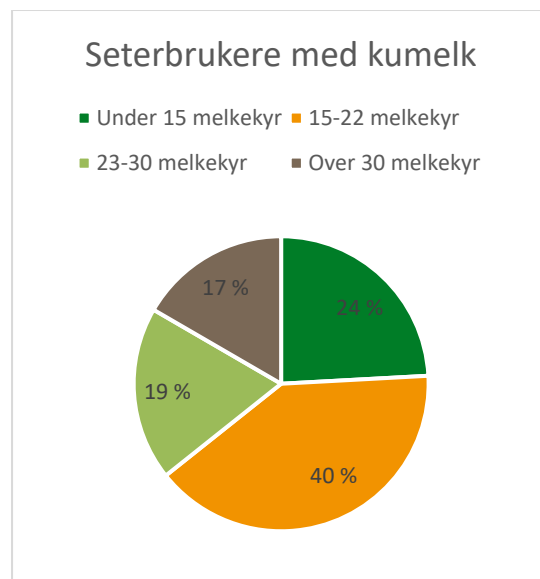
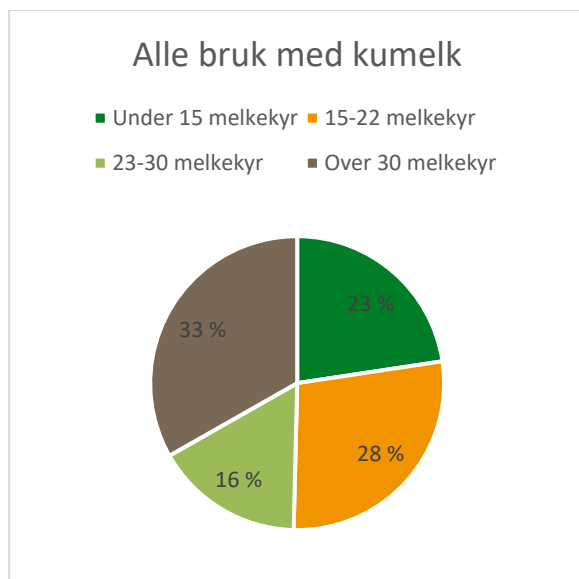
3.3 Satsing på små og mellomstore melkebruk over hele landet vil styrke seterdrifta

En forsterket satsing på små og mellomstore bruk er avgjørende for å utnytte ressursene over hele landet og opprettholde familiejordbruket, men også viktig for å opprettholde seterdrift. Det er nettopp disse melkebrukene – oftest i fjellområdene – som utgjør brorparten av aktiviteten.

På spørsmål om hva som er det aller viktigste for å opprettholde seterdrift, svarer flest respondenter (30 prosent) «[...]at det er lønnsomt å beholde tilstrekkelig liten besetning ved fornying av driftsapparat på gården», mens 26 prosent sier at det viktigste er at setertilskuddet må økes.

Det er kun 17 prosent av respondentene som har besetninger med mer enn 30 melkekyr, mens det blant alle melkeproducenter i landet er 33 prosent som har mer enn 30 melkekyr. Blant seterbrukerne er det en overvekt av produsenter som har 15–22 kyr (40 prosent). Totalt for landet er det 16 prosent av melkebrukene som har 15–22 kyr. Som beskrevet i kapittel 2.1, har færre seterbrukere lagt om til løsdrift på gården (29 prosent av respondentene mot nasjonal andel på 40 prosent), og det vil derfor være en større andel seterbrukere som vil være nødt til å investere i omfattende ombygging eller nytt driftsapparat i perioden fram mot 2034, som er siste frist for omlegging til løsdrift. I tillegg vil nye krav om mosjon, kalvingsbinger og beitekrav fra 2024 utløse investeringsbehov hos enkelte. Det er derfor avgjørende at de mindre melkebrukene når opp i konkurransen om investeringsmidler.

Respondentene med geit skiller seg i mye mindre grad fra landsnittet, men det er også her noe større andel mindre besetninger.

3.3.1 Investeringstilskudd til melkebruk med 15–30 kyr

Fra og med 2019 har det vært en nasjonal føring hos Innovasjon Norge om at det innen melkeproduksjon skal prioriteres fornying på driftsenheter med 15–30 årskyr, noe som er videreført for 2020. Dette er en viktig satsing også for å bidra til å opprettholde seterdrift. I gruppeintervjuet i Valdres kom det fram at med de nye føringene er det kommet flere henvendelser til landbrukskontoret om nybygg i denne størrelsen, dette er brukere som vil fortsette med seterdrift. Mens det før har sett mørkt ut med tanke på løsdriftskravet, øyner nå

flere små melkeprodusenter muligheten til å få innvilget støtte til fornying av driftsapparat uten å måtte øke kvote og besetning vesentlig.

Imidlertid følger det ikke med øremerking av midler eller mulighet for høyere tilskuddssats enn 35 prosent. For å styrke denne føringen og sikre at flere mindre melkebruk faktisk når opp i vurdering av lønnsomhet sammenlignet med større bruk, kan det være hensiktsmessig å øke støttegraden til f.eks. 45 prosent for de mindre melkebrukene, og det samme kan gjøres for seterinvesteringer.

Innovasjon Norge opplyser at resultatene av føringen om å prioritere 15–30-kyrsbruk vil ses nærmere på i forbindelse med årsrapporten som skal foreligge til 1. mars 2020.

3.3.2 Andre virkemidler over jordbruksavtalen

På spørsmål om hva som er viktigst for at det fortsatt skal være melkeproduksjon på din seter om 10 år, er det tredje mest valgte svaret at *øvrige tilskuddsordninger over jordbruksavtalen må målrettes bedre mot seterdrift (f.eks. eget arealtilskudd for seterdrift)*.

Det er viktig at også pris- og produksjonstilskudd over jordbruksavtalen innrettes for å bedre økonomien i mindre melkebruk, ikke minst i fjellområdene. Disse brukene har mindre å hente gjennom økte melkepriser, fordi det produserte volumet naturlig nok er mindre, og i tillegg er det for tiden ikke marked for å øke melkeprisen.

For å gjøre det lønnsomt å holde arealer i hevd på setra så vel som på gården, bør areal- og kulturlandskapstilskuddet i større grad målrettes mot marginale jordbruksarealer, og tilskudd til dyr på beite styrkes. For eksempel kan seterbrukerne få en ekstrabelønning på beitetilskuddet. Videre kan tilskuddsordninger for gjerding styrkes og ikke minst omfatte ny teknologi med digital sporing og virtuelle gjerder, som for eksempel Findmy og NoFence. Dette vil lette gjerdeholdet, gjenfinning av dyr og muliggjøre økt beitebruk.

Tiltak som kan styrke distriktsjordbruket og mindre bruk, er diskutert blant annet i Thuen & Tufte (2019).

3.3.3 Melkekvoter og kvoteregioner

Hovedformålet med kvoteordningen for melk er å tilpasse produksjonen av ku- og geitemelk til behovet i markedet, men den skal også ivareta distrikts- og strukturhensyn. Kvotetak og kvoteregioner er derfor viktige virkemidler for å opprettholde små og mellomstore bruk over hele landet. Kvotetaket setter en øvre grense for hvor stor en disponibel melkekvote hos en melkeprodusent kan bli, mens kvoteregionene setter en geografisk ramme for hvor kvotene kan flyttes. Dersom en selger, kjøper eller leier kvote, kan det bare gjøres innenfor kvoteregionen kvota tilhører. For geitemelk er det i tillegg ikke mulig å flytte en kvote til en kommune som ikke har geitemelkkvote fra før.

Dette skal være med på å hindre at melkeproduksjonen konsentreres i de områdene som har best naturgitte forutsetninger for det, og at brukene ikke skal bli for store.

Disse virkemidlene har imidlertid blitt svekket over tid, og særlig i jordbruksoppgjøret i 2014. Da ble kvotetaket for kumelk økt fra 412 tonn på enkeltbruk og 773 tonn i samdrifter til

felles kvotetak på 900 tonn. Samtidig ble kvotetaket for geitemelk økt fra 200 tonn til 900 tonn. Dette betyr at stadig mer av kvotene samles på færre gårder, gjerne i områder med mulighet for stordrift, men lite seterdrift. Videre drives kvoteprisene opp, ikke minst nå som produksjonsmålet går ned. Dette er en lite gunstig utvikling, ikke minst med tanke på seterbruket.

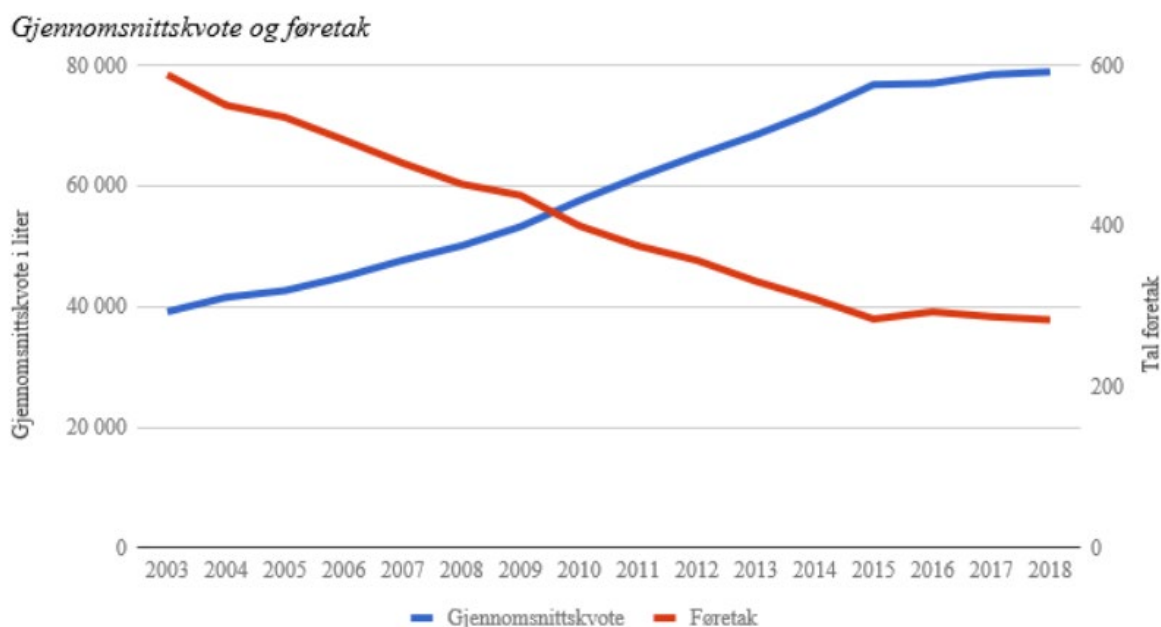
For kumelk er nå antall produksjonsregioner nede i 14 (ned fra 18 i 2017), mens det for geit kun er to produksjonsregioner – Nord-Norge og Sør-Norge.

Særlig i geitemelkproduksjonen, som nå har samme kvotetak som kumelkprodusentene og kun to produksjonsregioner, er disse virkemidlene svekket så mye at en teoretisk kan ende opp med 9 geitebønder i Nord-Norge og 15 i resten av landet⁶. I dag er det 84 geitemelkprodusenter i Nord-Norge og 196 i Sør-Norge.

Utviklingen i gjennomsnittlig kvote og antall foretak har vært den samme for ku og geit de siste 20 årene. For både kumelk og geitemelk er gjennomsnittskvota doblet og antall produsenter halvert i perioden 2003 til 2018. For geit er denne utviklingen særlig sårbar, fordi det er så få geitemelkprodusenter at det i enkelte områder er bare én geitebonde igjen i kommunen. Dermed forsvinner produsentmiljø, og det blir også dyrere å opprettholde melkehenting med så små volumer.

Av flere grunner bør det vurderes å nedjustere kvotetakene for kumelk og især geitemelk, og opprettholdelse av seterdrifta er én av dem.

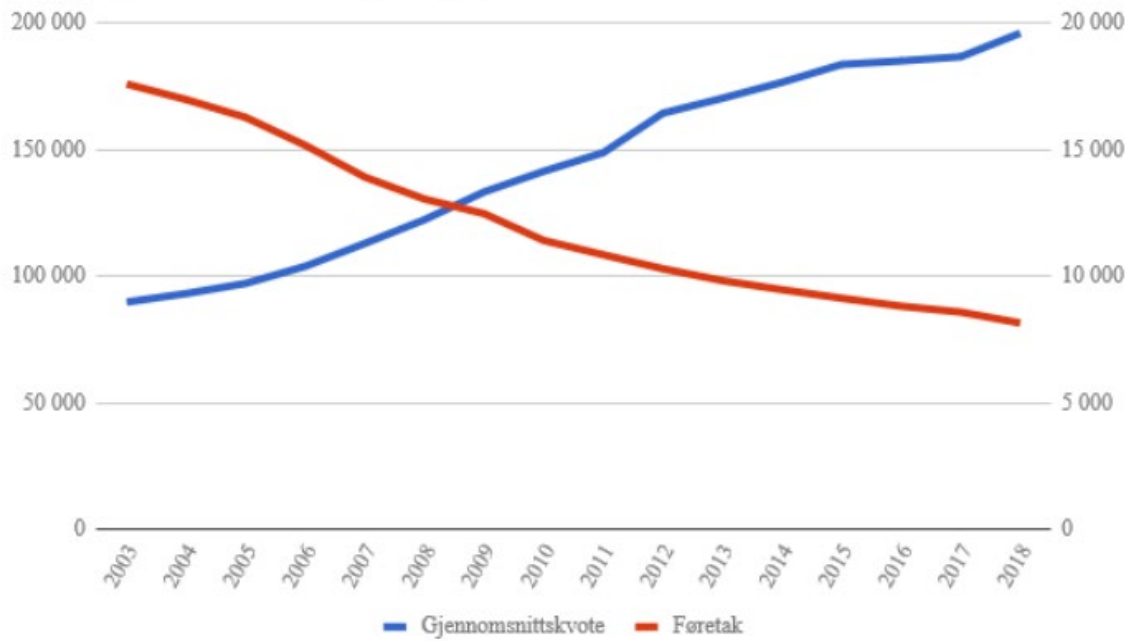
Figur 3.6 Geit: gjennomsnittskvote og antall produsenter i perioden 2003 til 2018. (Kilde: Landbruksdirektoratet, 2020a)

⁶ Beregnet utfra at samlet disponibel kvote i dag er 8 116 tonn i Nord-Norge (fordelt på 84 produsenter) og 13 742 i Sør-Norge (196 produsenter). (Landbruksdirektoratet, 2019b)

Figur 3.7 Ku: gjennomsnittskvote og antall produsenter i perioden 2003 til 2018. (Kilde: Landbruksdirektoratet, 2020)

Utvikling i gjennomsnittskvote og talet på føretak

3.4 Oppsummert: Det trengs et krafttak for seterdrifta

Hvis samfunnet anser seterdrifta som en spesielt viktig del av norsk kulturarv og utmarksbruk som det er ønskelig å opprettholde, må dagens virkemiddelbruk oppdimensjoneres.

Seterdrifta er en driftsform som har oppstått i en tid der det var langt flere hender, høyere verdi på utmarksressursene og færre transportmuligheter. Å drifte og vedlikeholde to produksjonsapparat i stedet for ett er kostbart og arbeidskrevende. I tillegg er det ikke uvanlig å måtte kombinere melking på setra med stadige turer ned til gården for å drive med slått, vanning og tilsyn av dyr, eller med jobb utenfor. Om samfunnet ønsker å opprettholde seterdrift i et visst omfang, er det et felles ansvar å legge til rette for at det er mulig å drive på denne måten i en tid med færre hender, mindre lønnsomhet i seterdrifta, større krav til ferie og fritid, og kombinasjon med jobb og skole.

Virkemiddelbruken må målrettes mot gjennomsnittsbukeren, som ikke nødvendigvis ønsker å foredle melka selv eller drive med turisme, samtidig som det også legges til rette for slike aktiviteter. Det må være attraktivt å videreføre seterdrifta ved generasjonsskifte, samt å starte opp med seterdrift. Satsingen på seterdrifta med tilhørende prioritering av midler må gjøres nasjonalt, men det må være rom for lokal tilpasning, fleksibilitet i virkemiddelbruken og for å utøve skjønn i håndheving av regelverk. Utfordringene ved seterdrifta varierer fra bruker til bruker og fra område til område.

Ut ifra gjennomgangen i denne rapporten vil vi anbefale følgende hovedtiltak som krever økte midler over jordbruksavtalen:

- **Styrke setertilskuddet**
 - Doble setertilskuddet fra 50 000 til 100 000 kr.
 - Innføre 50 prosent høyere setertilskudd for felleseter.
 - Gjeninnføre setertilskudd ved fire uker (senke fra dagens krav på 6 uker). Vurdere gradering av beløp etter antall uker (f.eks. 4 uker, 6 uker, 8 uker).
 - Innføre besøkssetertilskudd i alle fylker (gjøre det til nasjonal føring med rom for lokal tilpasning).
 - Innføre foredlingstilskudd i alle fylker. Vurdere om foredlingstilskuddet bør være høyere for dem som foredler all melka og ikke leverer noe melk til meieri.

- **Prioritere seterinvesteringer**
 - Øremerke midler til seterinvesteringer hos Innovasjon Norge og gi høyere støttegrad enn 35 prosent, ikke minst ved reetablering av seterdrift.
 - Innføre gode støtteordninger for infrastruktur som vei, vann og strøm.

- **Styrke små og mellomstore melkebruk over hele landet, og særlig fjellandbruket**
 - Styrke finansieringen knyttet til gjeldende prioritering av 15-30 kyrs-bruk og øke støttegrad for de prosjektene som er knyttet til seterdrift.
 - Styrke de generelle virkemidlene over jordbruksavtalen som treffer små og mellomstore melkebruk.

I tillegg foreslås følgende tiltak:

- Gjøre en helhetlig gjennomgang av regelverk og krav, bl.a. krav til driftsbygning, forurensningsregelverk, foredlingsregelverk, med mål om å tilpasse dette bedre til seterdrift der det er behov.
- Utvikle tekniske løsninger for moderne seterdrift:
 - Fossilfritt – lokal strømproduksjon med batteri (50 % av setrene er ikke tilkoblet strømmnett)
 - Melketanker tilpasset at det ikke er kontinuerlig strømtilførsel
 - Gode løsninger for modernisering uten stor ombygging
- Sikre at nytt kvalitetsbetalingsregelverk for melk ikke gjør det vanskelig for geitebøndene å bruke utmarka.

Det er så mye vi kan gjøre lokalt hvis vi får rammer for det. En kan ikke vente at kommunen skal stille opp i enorm grad, det må et skikkelig nasjonalt løft til.

Deltaker på gruppeintervju, Valdres

Litteratur

Agropub (2019). *Ta vare på naturbeitemarkene*. Lest 14.01.20:

<https://www.agropub.no/fagartikler/ta-vare-pa-naturbeitemarkene>

Budsjettnemnda for jordbruket (2018). *Utredning nr. 3 – Resultatkontrollen for gjennomføring av landbrukspolitikken*.

https://www.nibio.no/tema/landbruksokonomi/grunnlagsmateriale-til-jordbruksforhandlingene/_attachment/inline/af4e716f-bcc8-4ee5-93f1-a1d6431f2160:6aaa325e87984227c262d534fbff16a90efcfa8b/UT-3-2018%20Resultatkontrollen.pdf

Fylkesmannen i Hordaland (2012). *Stølsprosjekt 2011-2012. Registrering av stølar i aktiv drift*.

Gonsholt (2016). *Geitemjølke: Celletall i beiteperioden*. Artikkel i Norsk Sau og Geit 3/2016.

Hjelle, K. E. (2011). *Seterbruk i vår tid – mellom nostalgi og realisme? En kvalitativ undersøkelse om seterbruket i Møre og Romsdal på begynnelsen av 2000-tallet*.

Universitetet i Oslo.

<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/24300/Masterx2011x-xOBS.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Innovasjon Norge (2019). *Oppdragsgiverrapport fra Innovasjon Norge 2018*.

https://www.innovasjon norge.no/globalassets/0-innovasjon norge.no/om-innovasjon-norge/organisering-og-tall/arsrapport/oppdragsgiverrapporten-2018_m_vedlegg_endelig-versjon.pdf

Innovasjon Norge (2020). *Regionale prioriteringer for landbruksmidler*. Lest 10.01.20:

<https://www.innovasjon norge.no/no/tjenester/landbruk/finansiering-for-landbruket/regionale-prioriteringer-for-landbruksmidler/>

Landbruks- og matdepartementet (2018). *Jordbruksavtale 2018-2019*.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/f52d24b151c64b8a96a073438b977bc5/revidert-jordbruksavtale-2018-2019.pdf>

Landbruks- og matdepartementet (2018a). *Endringer i statsbudsjettet 2018 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppkjøret 2018 mm.)*.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/a089b2f7993246cfae72fa193e0b3487/no/pdfs/prp201720180094000dddpdfs.pdf>

Landbruksdirektoratet (2019). *Regionalt miljøtilskot – Tilskot til kulturminne og kulturmiljø*. Lastet ned 29.11.19 fra: <https://www.landbruksdirektoratet.no/no/statistikk/miljostatistikk/kulturminner-og-kulturmiljo>

Landbruksdirektoratet (2019a). *Fastsettelse av instruks for regionale miljøtilskudd, 9.4.2019*.

Landbruksdirektoratet (2019b). *Disponibel kvote geit 2019, fylkesoversikt*. Lastet ned 29.01.20: <https://www.landbruksdirektoratet.no/no/produksjon-og-marked/melk/melkekvoter/statistikk>

Landbruksdirektoratet (2019c). *Foreløpige tall fra søknader om produksjonstilskudd 2019 - del 2*. https://www.landbruksdirektoratet.no/filserver/statistikkgrafikk/pt-900_del2_2019_land.html

Landbruksdirektoratet (2019d). *Produksjons- og avløsertilskudd til jordbruksforetak – søknadsomgang 2019*. Lastet ned 22.12.19: <https://data.norge.no/data/landbruksdirektoratet/produksjons-og-avløsertilskudd-til-jordbruksforetak---søknadsomgang-2019>

Landbruksdirektoratet (2019e). *Regionalt miljøtilskudd 2018 fordelt på miljøformål*. Lastet ned 02.02.20 fra: <https://www.landbruksdirektoratet.no/no/statistikk/miljostatistikk/miljøtilskudd>

Landbruksdirektoratet (2020). *Mjølkekvotar*. Lest 12.01.20: <https://www.landbruksdirektoratet.no/no/statistikk/utvikling/melkekvote>

Landbruksdirektoratet (2020a). *Føretak med geitemjølkeproduksjon*. Lest 12.01.20: <https://www.landbruksdirektoratet.no/no/statistikk/utvikling/melkekvote/geit>

Mattilsynet (2020). *Veileder til forskrift om hold av storfe*. https://www.mattilsynet.no/om_mattilsynet/gjeldende_regelverk/veiledere/veileder_om_hold_av_storfe.1853/binary/Veileder%20om%20hold%20av%20storfe

NIBIO (2017). *Hvordan står det til på setra? Registrering av setermiljøer i perioden 2009-2015*. <https://www.nibio.no/nyheter/kun-ein-prosent-av-norske-setrar-er-framleis-i-bruk>

Regjeringen (2019). *Prop. 120 S (2018–2019). Endringer i statsbudsjettet 2019 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2019)*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-120-s-20182019/id2646134/sec7>

SSB (1989). *Landbrukstelling 1989. Jordbruk, skogbruk og jakt. Tabell 14.6*. Lest 8.1.20: <https://www.ssb.no/a/histstat/tabeller/14-14-6t.txt>

SSB (2014): *Jordbruk og miljø 2013*. <https://www.ssb.no/natur-og-miljo/artikler-og-publikasjoner/kulturlandskap-i-endring>

SSB (2019). *Jordbruk og miljø 2018. Tilstand og utvikling*. https://www.ssb.no/en/natur-og-miljo/artikler-og-publikasjoner/_attachment/380271?_ts=16970bfc590

SSB (2019a). *Tabell 03790: Jordbruksbedrifter med husdyr, etter region, husdyrslag, statistikkvariabel og år*.

SSB (2020). *Jordbruksbedrifter med seter og antall setre 2018, fylkesoversikt*. Excel-ark tilsendt per e-post 3.1.20.

TINE (2016). *Regler for gårdsvei, mjølkerom og fjøs hos TINEs mjølkeprodusenter*. https://medlem.tine.no/praktisk-informasjon/tines-regelverk/_attachment/373852?_ts=1520cd5e015

TINE (2019). *Statistikk*. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/tine-arsrapport/TINE_Statistikk_2018.pdf?mtime=20190212144347

TINE (2019a). *Si din mening om nytt regelverk for kvalitetsbetaling*. Lest 21.01.20: <https://medlem.tine.no/praktisk-informasjon/eierdemokrati/horinger/si-din-mening-om-nytt-regelverk-for-kvalitetsbetaling>

TINE (2019b). *To nye utredningsprosjekter på geit*. <https://medlem.tine.no/fagprat/geit/to-nye-utredningsprosjekter-pa-geit>

TINE (2019c). *Statistikksamling fra Ku- og Geitekontrollen 2018*. https://medlem.tine.no/aktuelt/nyheter/hk-statistikker/_attachment/476965?_ts=169bdf74e93

TINE (2020). *Andel melkeprodusenter som har lagt om til løsdrift*. Tilsendt på e-post.

Tufte, T. (2009). *Kartlegging av geitemelksproduksjonen*. AgriAnalyse Rapport 7-2009. <https://www.agrianalyse.no/getfile.php/131039-1513675165/Dokumenter/Dokumenter%20Tidligere%20år/Dokumenter%202009/Rapport%207%20-%202009%20Geitemelksproduksjonen.pdf>

Tufte, T. & Thuen, A.E. (2019). *Grasbasert ammekuproduksjon – Tiltak for økt bruk av grovfôr*. AgriAnalyse. Rapport 7-2019. <https://www.agrianalyse.no/publikasjoner/grasbasert-ammekuproduksjon-tiltak-for-okt-bruk-av-grovfor-article1024-856.html>

Vedlegg

Spørreundersøkelsen

1) Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon?

- Ja, på enkeltseter
- Ja, på felleseter
- Ja, på besøksseter (Gjelder Trøndelag som har eget besøkssetertilskudd)
- Ja, men mottar ikke setertilskudd
- Nei, har sluttet

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 2 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder noen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

2) Hva er den viktigste grunnen til at du/dere sluttet med seterdrift?

- Neste generasjon har tatt over
- Alder og/eller helse, ingen til å ta over
- Økte besetningen ved investering i driftsapparat på gården - har ikke plass på setra lenger
- For arbeidskrevende
- Behov for investeringer i produksjonsapparatet på setra
- For lite lønnsomt
- For krevende logistikk
- Annet, fyll inn:

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 3 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

og

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder noen av disse alternativene

- Ja, på felleseter

3) Hvor mange er med i fellessetra?

- 2
 3
 4
 5 eller flere

4) Hvilke produksjoner driver du/dere med på gården i dag? (flere svar er mulig)

- Korn
 Frukt, bær, grønnsaker/veksthus og/eller poteter
 Kumelkproduksjon
 Sauehold
 Slaktegrisproduksjon/smågrisproduksjon
 Egg- og/eller fjørfeproduksjon
 Storfekjøttproduksjon
 Skog/tømmer
 Gras
 Geitemelk
 Ammegeit
 Annen landbruksbasert næring
 Annet

5) Hvor mange dyr søkte du/dere om produksjonstilskudd til i 2019? (Oppgi antall i hele tall. Ikke bruk mellomrom, punktum, komma eller lignende. Eksempel på riktig utfylling: 27)

Melkekyr
Ammekyr
Melkegeit
Ammegeit
Søyer (født i fjor eller tidligere)

6) Hva er størrelsen på jordbruksarealene dine? Med jordbruksareal menes fulldyrka jord, overflatedyrka jord og innmarksbeite (Angi i hele tall, ikke bruk punktum, komma, bokstaver, mellomrom e.l. Eksempel på riktig utfylling: 187)

Gården - jordbruksareal, eid (dekar):
Gården - jordbruksareal, leid (dekar):
Setra - jordbruksareal (dekar):

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 7 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Hvilke produksjoner driver du/dere med på gården i dag? (flere svar er mulig) inneholder noen av disse alternativene

- Kumelkproduksjon

7) Hva slags melkekurase(r) har du?

- NRF
- Telemarkfe
- Østlandsk rødkolle
- Dølafe
- Vestlandsk raudkolle
- Vestlandsk fjordfe
- Sidet trønderfe og nordlandsfe (STN)
- Annen melkerase

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 8 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Hvilke produksjoner driver du/dere med på gården i dag? (flere svar er mulig) inneholder noen av disse alternativene

- Kumelkproduksjon

8) Hvor stor disponibel melkekvote har du på bruket for kumelk?

- Opp til 50 000 liter
- 51 000 - 100 000 liter
- 101 000 - 150 000 liter
- 151 000 - 250 000 liter
- 251 000 - 300 000 liter
- 301 000 - 350 000 liter
- 351 000 - 400 000 liter
- 401 000 - 500 000 liter
- 501 000 - 600 000 liter
- 601 000 liter eller mer

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 9 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Hvilke produksjoner driver du/dere med på gården i dag? (flere svar er mulig) inneholder noen av disse alternativene

- Geitemelk

9) Hvor stor disponibel melkekvote har du på bruket for geitemelk?

- Opp til 50 000 liter
- 51 000 - 100 000 liter
- 101 000 - 150 000 liter
- 151 000 - 250 000 liter
- 251 000 - 300 000 liter
- 301 000 - 350 000 liter
- 351 000 - 400 000 liter
- 401 000 - 500 000 liter
- 501 000 - 600 000 liter
- 601 000 liter eller mer

10) Driver du melkeproduksjonen på gården i samdrift med andre?

- Ja
- Nei

11) Er melkeproduksjonen økologisk sertifisert?

- Ja
- Nei
- Er i omlegging til økologisk drift

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 12 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Hvilke produksjoner driver du/dere med på gården i dag? (flere svar er mulig) inneholder noen av disse alternativene

- Kumelkproduksjon

12) Hva er status for din gårdsdrift mht. omlegging til løsdrift?

- Driften er allerede organisert som løsdrift
- Driften skal legges om til løsdrift
- Jeg regner med å få unntak for løsdriftskravet
- Jeg regner med å avvikle gårdsdriften før løsdriftskravet trer i kraft
- Vet ikke

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 13 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

13) Hva er hovedproduksjonen på setra?

Geitemelk

Kumelk

Annet (fyll inn)

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 14 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

14) Hvor mange dyr melkes på setra?

Geit

Ku

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 15 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

15) Har du med andre dyr på setra?

Kalver, ungdyr, kviger, sinkyr

Ammekyr

Kastrater

Sau

Gris og/eller fjørfe

Hest

Ammegeit

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 16 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

16) Hvor mange uker har du seterdrift per år?

- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10 eller flere

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 17 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

17) Hvordan er melkeavdråten per dyr på setra i forhold til om de hadde gått hjemme på gården?

- Lik
- Lavere
- Høyere
- Vet ikke/usikker

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 18 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

18) Går melkekyrne/melkegeitene på inngjerdede arealer på setra?

- Ja
- Nei
- Kun om natta

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 19 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

19) Driver du i en setergrend med flere aktive melkeprodusenter, eller er du den eneste?

- Jeg er den eneste
- Jeg er den eneste som driver med melk, men naboer benytter setervollen til beiting
- En eller flere seternaboer driver med melk på setra

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 20 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

20) Er setra reetablert/nyetablert, eller har det vært drift i flere generasjoner uten lengre opphold?

- Det har vært sammenhengende drift i mer enn 80 år
- Det har vært sammenhengende drift i mer enn 50 år
- Setra er reetablert eller nyetablert for 20-50 år siden
- Setra er reetablert eller nyetablert siste 20 år

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 21 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

21) Er setra tilkoblet strømmettet?

- Ja
- Nei

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 22 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

22) Har du bilvei helt fram til setra? (godkjent for tankbil)

- Ja
- Nei

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 23 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

23) Hvor langt tid bruker du fra gården til setra? (total kjøretid + evt gange)

- 0 - 20 minutter
- 20 - 40 minutter
- 40 - 60 minutter
- Mer enn en time

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 24 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

24) Hvem utgjør hovedarbeidskraften på setra?

- Meg selv / nærmeste familie
- Innleid hjelp (norsk)
- Innleid hjelp (fra annet land)

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 25 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

25) Hvor store utgifter hadde du til ekstra arbeidskraft på setra i 2019? (Oppgi svaret i hele kroner, f.eks: 30000)

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 26 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

26) Hva er din viktigste motivasjon for å drive med seterdrift? (maks. tre svar)

- Bruke utmarksressurser/dekke grovfôrbehov
- Opprettholde tradisjon
- Lønnsomhet
- Avveksling/trives med seterlivet
- Får tømt fjøset hjemme og kan drive vedlikehold og vaske ned
- Vanskelig å få tak i leiejord i nærheten av gården
- Oppfylle beitekravet
- Seterturisme
- Annet, fyll inn:

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 27 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

27) Hva er de største utfordringene du har med seterdrifta? (velg opp til 3)

- Skaffe kvalifisert arbeidskraft
- Ikke tilknyttet strømnett
- Dårlig vedlikeholdt veg
- At det ikke er bilvei helt fram til setra
- At setra ligger slik til at levering til meieri ikke er mulig, og all melk derfor må foredles
- Kombinere med andre jobber, skole og/eller barnehage
- Lønnsomhet i drifta
- Investeringsbehov
- Arbeidsmengde
- Hyttenaboer
- Seternaboer
- Annet, fyll inn:

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 28 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

28) Hva slags planer foreligger for driften på setra de neste 3-5 årene?

- Fortsette som nå
- Fornye driftsapparatet på setra
- Utvikle seterdrifta; for eksempel starte med foredling og/eller turisme på setra.
- Avvikle gårdsdriften og seterdriften
- Avvikle seterdrift men fortsette med melkeproduksjon hjemme
- Avvikle melkeproduksjon på setra, men fortsette å bruke arealene til beite

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 29 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

29) Hva er viktigst for at det fortsatt skal være melkeproduksjon på din seter om 10 år? (velg opptil 3)

- At det er lønnsomt å beholde tilstrekkelig liten besetning ved fornying av driftsapparat på gården
- Dagens setertilskudd må økes
- Øvrige tilskuddsordninger over jordbruksavtalen må målrettes bedre mot seterdrift (f.eks. eget arealtilskudd for seterdrift)
- Ekstra betaling for levering av setermelk
- At det blir lagt strøm til setra
- At produsentmiljøet i setergrenda opprettholdes
- Bedre støtteordninger for infrastruktur på setra, som vei, tilkobling til strømmnett, vann, avløp
- Bedre støtteordninger for utbedringer av driftsapparat og bygningsmasse på setra. Eksempler på dette kan være utbygging av gammelt rørmelkingsanlegg til nytt, skifte kledning/tak
- Bedre investeringsvirkemidler for nybygg/omfattende rehabilitering av driftsbygning på setra
- Bedre investeringsvirkemidler til foredlingslokale på setra
- Annet, fyll inn:
- Vet ikke

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 30 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

30) Hva er det ALLER VIKTIGSTE for at det fortsatt skal være melkeproduksjon på din seter om 10 år? (kun ett svar)

- At det er lønnsomt å beholde tilstrekkelig liten besetning ved fornying av driftsapparat på gården
- Dagens setertilskudd må økes
- Øvrige tilskuddsordninger over jordbruksavtalen må målrettes bedre mot seterdrift (f.eks. eget arealtilskudd for seterdrift)
- Ekstra betaling for levering av setermelk
- At produsentmiljøet i setergrenda opprettholdes
- Bedre støtteordninger for infrastruktur på setra, som vei, tilkobling til strømmnett, vann, avløp
- Bedre støtteordninger for utbedringer av driftsapparat og bygningsmasse på setra. Eksempler på dette kan være utbygging av gammelt rørmelkingsanlegg til nytt, skifte kledning/tak
- Bedre investeringsvirkemidler for nybygg/omfattende rehabilitering av driftsbygning på setra
- Bedre investeringsvirkemidler til foredlingslokale på setra
- Annet, fyll inn:
- Vet ikke

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 31 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

31) Er det lenge siden det ble gjort større investeringer i produksjonsapparatet på setra? (over 50 000 kr)

- 0-10 år
- 11-20 år
- 21-30 år
- 31-40 år
- Mer enn 40 år siden
- Vet ikke

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 32 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

32) Planlegger du å gjennomføre investeringer eller større vedlikeholdsarbeid på setra de neste fem årene? (over 50 000 kr)

- Ja
- Nei
- Vet ikke

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 33 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

og

Dersom spørsmålet Planlegger du å gjennomføre investeringer eller større vedlikeholdsarbeid på setra de neste fem årene? (over 50 000 kr) inneholder noen av disse alternativene

- Ja

33) Hva slags investeringer planlegger du på setra? (over 50 000 kr)

- Utbedring av seterfjøs
- Utbedring av andre bygninger
- Nybygg - seterfjøs
- Nybygg - andre bygninger
- Oppgradere/skifte melkeanlegg
- Bygge foredlingsanlegg
- Tilkobling til strømnnett
- Inngjerding av nye områder og/eller rydding av areal
- Etablering eller utbedring av vei
- Vann/avløp
- Annet, fyll inn:

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 34 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

og

Dersom spørsmålet Planlegger du å gjennomføre investeringer eller større vedlikeholdsarbeid på setra de neste fem årene? (over 50 000 kr) inneholder noen av disse alternativene

- Nei

34) Hva er den viktigste grunnen til at det ikke foreligger investeringsplaner?

- Det er ingen behov
- Jeg skal avvikle seterdrifta
- Usikkert/usannsynlig at noen vil ta over
- For lav lønnsomhet til at investeringer lønner seg
- Vanskelig å få tilgang på kapital
- Annet, fyll inn:

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 35 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

35) Foredler dere melka på setra for salg?

- Ja, alt
- Ja, noe
- Nei, bare noe til eget bruk
- Nei

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 36 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

36) Driver dere med turisme på setra? (f.eks. overnatting, kafe, åpne dager, utsalg av produkter)

- Ja
- Nei

- Nei, men mange turgåere oppsøker seterområdet.

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 37 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

37) Hva er den viktigste grunnen til at du driver med melkeforedling på setra? (velg opptil 2)

- Det gir ekstra inntekt
- Interesse
- Har ikke mulighet til å levere melka
- Opprettholde foredlingstradisjon
- Formidling
- Annet, fyll inn:

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 38 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

38) Hvor mange liter melk ble foredlet på setra i 2019? (Oppgi antall liter i hele tall. Ikke bruk mellomrom, punktum, komma eller lignende. Eksempel på riktig utfylling: 20000)

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 39 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

39) Hvor mye merarbeid (i antall timer) anslår du at totalt går med til foredling hver uke, sammenlignet med om du skulle levert all melken? (Angi i hele tall, ikke bruk punktum, komma, bokstaver, mellomrom e.l. Eksempel på riktig utfylling: 55)

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 40 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

40) Hva er de største utfordringene ved å drive foredling på setra? (maks tre svar)

- Arbeidsmengde
- Fysisk belastning på kroppen
- Har ikke råd til å leie inn hjelp
- Regelverk som ikke er tilpasset småskalaproduksjon
- Mattilsynets håndheving av regelverk
- Markedsføring, distribusjon og salg er tidkrevende
- Krevende logistikk
- At setra ikke er tilkoblet strømmettet
- Vannkvalitet
- Annet, fyll inn:

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmål 41 skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Driver du/dere med seterdrift med melkeproduksjon? inneholder ingen av disse alternativene

- Nei, har sluttet

41) Hva vil gjøre det mer aktuelt for deg å foredle settermelka?

- Bedre investeringsvirkemidler til foredlingsanlegg på setra
- Eget driftstilskudd til foredling på setra (enkelte fylker har dette i dag)
- Enklere regelverk for småskalaproduksjon av mat
- At andre tar seg av markedsføring, distribusjon og salg
- Mulighet til å levere melka til lokal foredling som jeg ikke har ansvar for selv
- Det er ikke interessant for meg
- Annet, fyll inn:

42) Hvor enig eller uenig er du i påstandene under (på en skala fra 1 til 5, hvor 1 er helt uenig og 5 er helt enig)

43) Hvilket år er du født? (Nedtrekk med årene 1935 -2001)

44) Er du mann eller kvinne?

Mann

Kvinne

45) I hvilken kommune ligger gårdsbruket ditt?

46) Har du noe annet å legge til?

Utgivelser 2020

Rapport 1–2020: Korn og konjunktur 2020

Rapport 2–2020: Norsk honningsektor — utvikling og
framtidspaner blant norske birøktere

Utgivelser 2019

Rapport 1–2019: Eksportsatsing i norsk jordbruk

Rapport 2–2019: Kornhøsting i våtere klima

Rapport 3–2019: Stort volum, usikker inntjening. Gjeld og
jordbruk i Danmark.

Rapport 4–2019: Ammeku — rask vekst , ujevn fordeling

Rapport 5–2019: Beitemarka — et ukjent karbonlager

Rapport 6–2019: KSL — et verdipapir for bonden

Rapport 7–2019: Grasbasert ammekuproduksjon — tiltak for økt
bruk av grovfôr

Rapport 8–2019: Norsk husdyrhold — regler og rammeverk i en
tillitsbasert samarbeidsmodell

Rapport 9–2019: Flere økologiske bønder? - hva mener bonden

Rapport 10–2019: Vestnorsk fjordlandskap. Inspirasjon fra Sveits
for økt aktivitet.

Rapport 11–2019: Korn og konjunktur 2019

Rapport 12–2019: Arealutvikling og arealbruk — korn, gras og
drøvtyggere

Rapport 13–2019: Metan — ny metodikk for en kortlevd klima-
gass

Hollendergata 5.
Pb. 9347 Grønland
N-0135 OSLO
E-post: post@agrianalyse.no
Web: <http://www.agrianalyse.no>

ISSN 1894-1192

